

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

θέμα διπλωματικής εργασίας:

Συμμετοχικός Χωρικός Σχεδιασμός και η Συμβολή
των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών

Επιβλέπων καθηγητής :Κοιζαράνης Βύρων
Φοιτητής : Σπυράτος Σπυρίδων

βόλος, 2010

Στην Άννα και στο Γιώργο

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8653/1
Ημερ. Εισ.: 22-07-2010
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2010
ΣΠΥ

It is not enough for a handful of experts to attempt the solution of a problem, to solve it and then to apply it. The restriction of knowledge to an elite group destroys the spirit of society and leads to its intellectual impoverishment.

Albert Einstein, 1931

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια του 10ου εξαμήνου, στο τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το έτος 2010.

Τη διπλωματική εργασία επέβλεψε ο καθηγητής κ. Κοτζαμάνη Βύρων, τον οποίο ευχαριστώ πολύ για τις πολύτιμες συμβουλές του και τις υποδείξεις του. Επιπλέον ευχαριστώ τον κ. Βογιαζίδη Νικολό, για τις συζητήσεις που κάναμε μαζί και για το γεγονός ότι με ενθάρρυνε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές-φίλους μου για τη συμβολή τους στην εργασία αυτή. Ειδικότερα ευχαριστώ τους:

Emad Abu Joudeh, για τις πρακτικές συμβουλές του για το Wikiplanning.

Καρμανιόλα Σάββα, «συνιδρυτή» του Wikiplanning.gr για το κεφάλαιο που γράψαμε μαζί, για τις ιδέες του και για τις άπειρες συζητήσεις που κάναμε, οι οποίες ουσιαστικά με οδήγησαν να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα.

Μπακρατσά Φανή, για το απίστευτο εξώφυλλο...

Παπαχριστοδούλου Παντελή, για τις πρακτικές συμβουλές του και την ενασχόληση του με το Wikiplanning.

Στεγκεβέρθ Άννα, για τις συντακτικές και ορθογραφικές διορθώσεις και την υποστήριξη της...

Τέγο Νίκο, για τις άπειρες ορθογραφικές και συντακτικές διορθώσεις που έκανε.

Τρυπιτσίδης Αναστάσιο, για την ενασχόληση του με το Wikiplanning, τις συμβουλές του και τις συζητήσεις που κάναμε.

Χριστοδούλου Νεκτάριο, για την κριτική του, τις συντακτικές και ορθογραφικές διορθώσεις και τις χρήσιμες συμβουλές του.

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία έχει κυρίως δύο στόχους: Πρώτον να διατυπωθεί μια εναλλακτική προσέγγιση της έννοιας συμμετοχικός σχεδιασμός, και δεύτερον να αναδειχθεί ο ρόλος που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών στην πραγμάτωση του. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός αναφέρεται στην ισότιμη δυνατότητα συμμετοχής και συνεργασίας των μεμονωμένων πολιτών για το σχεδιασμό του χώρου που βιώνουν. Η συνεργασία αυτή λαμβάνει χώρα σε κάθε στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού, με αποτέλεσμα το τελικό προϊόν να αποτελεί συλλογικό δημιούργημα της κοινότητας. Η δυνατότητα όμως επίτευξης του συμμετοχικού σχεδιασμού είναι άμεσα συνυφασμένη με το επίπεδο συλλογικής συνείδησης των ατόμων μιας κοινότητας. Γίνεται επιπλέον μια ολοκληρωμένη παρουσίαση των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων των συμμετοχικών διαδικασιών και της χρήσης καινοτόμων μέσων για το σκοπό αυτό. Το διαδίκτυο μπορεί να συμβάλει στην “ενδυνάμωση” των πολιτών, στην αύξηση της διαφάνειας και του αριθμού των συμμετεχόντων στις διαδικασίες σχεδιασμού. Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι η συμμετοχή σε διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου μέσω του διαδικτύου λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς της παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής, και δεν είναι δυνατό να τις αντικαταστήσει πλήρως.

Λέξεις Κλειδιά

Συμμετοχικός σχεδιασμός, συνεργατικός σχεδιασμός, τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, διαδίκτυο, γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών, WikiPlanning

Abstract

This thesis has two main objectives: First, to define an alternative approach to participatory planning and second, to emphasize the contributory role that information and communication technologies can potentially play in participatory planning. Participatory planning refers to the equal opportunity to participation and collaboration between individuals in the planning of the space they experience. This collaboration takes place at every planning stage, and as a result the final product is a collective creation of the community. However, the possibility of achieving participatory planning is directly linked to the level of collective consciousness of the community. Additionally, there is a comprehensive presentation of the advantages and disadvantages of participatory processes and the use within them of innovative instruments. The Internet can contribute to citizens' empowerment, enhance transparency and increase the number of participants in planning processes. It is worth noting that web-based public participation in planning processes is complementary to traditional methods of participation, and will never replace them in full.

Key words:

Participatory planning, collaborative planning, information and communication technologies, internet, geographical information systems, WikiPlanning

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	4
1.1. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός (participatory planning)	4
1.2. Συνεργατικός σχεδιασμός (collaborative planning)	8
1.3. Διαφορές του συμμετοχικού σχεδιασμού (participatory planning) και του συνεργατικού σχεδιασμού (collaborative planning)	10
1.4. Λοιπές θεωρίες σχεδιασμού	14
1.4.1. Ο σχεδιασμός ως τεχνοκρατική διαδικασία	14
1.4.2. Ο σχεδιασμός ως κοινωνικοπολιτική δραστηριότητα	15
2. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ	18
2.1. Πλεονεκτήματα - Δυνατότητες	18
2.2. Μειονεκτήματα - Κίνδυνοι	19
3. ΤΥΠΟΛΟΓΙΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΛΗΨΕΩΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	25
3.1. Τύποι συμμετοχής και «μη συμμετοχής» του Arnstein	25
3.1.1. Περιορισμοί της τυπολογίας	26
3.1.2. Σύγχρονη κριτική της Θεωρίας του Arnstein	27
3.2. Τυπολογία σχέσης πολιτών και διοίκησης σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ	28
4. ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ	31
4.1. Εργαλεία που βασίζονται σε ΤΠΕ και συμβάλλουν στην άμεση συμμετοχή του κοινού στην διαδικασία σχεδιασμού	33
4.1.1. Λογισμικά συνεργασίας για την παραγωγή κειμένων (Collaborative Writing Software)	34
4.1.2. Διαδικτυακές συζητήσεις (Forum)	35
4.1.3. Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών Συμμετοχής των Πολιτών (Public Participation GIS)	36

4.1.4.	Ηλεκτρονικές ψηφοφορίες	41
4.1.5.	Κοινωνικά δίκτυα (Social networks)	42
4.1.6.	Τεχνολογία επαυξημένης πραγματικότητας (Augmented reality)	43
4.1.7.	Λογισμικά που συμβάλουν στην εξοικείωση των πολιτών με το συμμετοχικό σχεδιασμό.	43
5. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΠΟΥ ΒΑΣΙΖΟΝΤΑΙ ΣΕ ΤΠΕ.		45
5.1.	Πλεονεκτήματα – Προοπτικές μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού που βασίζονται σε ΤΠΕ	45
5.2.	Μειονεκτήματα μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού που βασίζονται σε ΤΠΕ	46
6. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗΣ		49
6.1.	Μεθοδολογία	49
6.2.	Οι συμμετέχοντες	51
6.3.	Αποτελέσματα	53
6.4.	Συμπεράσματα μελέτης	56
7. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΠΕ		57
7.1.	Πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά	57
7.1.1.	Σχέση πολίτη-κράτους	58
7.1.2.	Συλλογική συνείδηση του Έλληνα	59
7.2.	Νομοθεσία	59
7.3.	Οικονομικές εξελίξεις	60
7.4.	Μεγάλα αστικά κέντρα	60
7.5.	Ύπαιθρος	61
7.6.	Ψηφιακό χάσμα στην Ελλάδα	62
8. WIKIPLANNING.GR - ΜΙΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ		66

8.1.	Το WikiPlanning όπως το όρισαν οι χρήστες του	68
9.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	70
10.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	74

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Οι διαφορές μεταξύ του συμμετοχικού σχεδιασμού και του συνεργατικού σχεδιασμού	12
Πίνακας 2: SWOT ανάλυση για τον συμμετοχικό σχεδιασμό.....	22
Πίνακας 3: Τυπολογία πιθανών μεθόδων διαβούλευσης των ενδιαφερόμενων.....	33
Πίνακας 4: Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα τον τύπο συμμετοχής και το πολεοδομικό στάδιο.....	52
Πίνακας 5: Κατανομή (σε %) ορισμένων χαρακτηριστικών και του τύπου συμμετοχής 197 συμμετεχόντων.....	53

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Δίκτυο συνεργασίας για τον σχεδιασμό του χώρου.....	5
Διάγραμμα 2: Εικονική περιγραφή της διαδικασίας συμμετοχικού σχεδιασμού.....	7
Διάγραμμα 3: Εν' ενεργεία ομάδες συμφερόντων για τον σχεδιασμό της πολιτικής για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην περιοχή Welsh.....	10
Διάγραμμα 4: Οι οχτώ βαθμίδες στην κλίμακα της συμμετοχής των πολιτών.....	25
Διάγραμμα 5: Προσδιορισμός των όρων, Πληροφόρηση, Διαβούλευση, Ενεργός Συμμετοχή.....	29
Διάγραμμα 6: Ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών, δίκτυα συνεργασίας.....	30
Διάγραμμα 7: Χρήστες του διαδικτύου ανά 100 κατοίκους παγκόσμιος για τα έτη 1999 έως 2009.....	47
Διάγραμμα 8: Η συνολική δομή της μελέτης και τα στάδια της διαδικασίας πολεοδόμησης της περιοχής Sharira στο Τελ Αβίβ.....	50
Διάγραμμα 9: Χρήστες του διαδικτύου ανά 100 κατοίκους στην Ελλάδα για τα έτη 1999 έως 2009.....	62
Διάγραμμα 10: Χρήστες του διαδικτύου ανά ηλικιακή ομάδα για τα έτη 2005 έως 2008 (%).....	63
Διάγραμμα 11: Χρήστες του διαδικτύου ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα (% , 2008).....	64
Διάγραμμα 12: Χρήστες του διαδικτύου ανά φύλο για τα έτη 2005 έως 2008 (%).....	64
Διάγραμμα 13: Χρήστες του διαδικτύου ανά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης (% , 2008)	65
Διάγραμμα 14: Χρήστες του διαδικτύου για αστικές περιοχές και περιοχές της υπαίθρου για τα έτη 2005 έως 2008.....	65

Κατάλογος Ακρώνυμων

ΓΠ: Γεωγραφικές Πληροφορίες

ΓΣΠ: Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών

ΓΣΠΣΠ: Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών Συμμετοχής των Πολιτών

ΕΕΤΤ: Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων

ΚΜΣ: Καινοτόμοι Μέθοδοι Συμμετοχής

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΠΚΠ: Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας

ΠΜΣ: Παραδοσιακοί Μέθοδοι Συμμετοχής

ΤΠΕ: Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών

ΤΠ: Τεχνολογίες Πληροφορικής

ΧΥΤΑ: Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων

EOMF: European Observatory of Mountain Forests

FAO: Food and Agriculture Organization of the United Nations

NIMBY: Not in my Back Yard

ODPM: Office of Deputy Prime Minister

TPP: Traditional Public Participation

TPPs: Traditional Participants

TWPP: Traditional and Web-based Public Participation

TWPPs: Traditional and Web Participants

WPP: Web-based Public Participation

WPPs: Web Participants

Εισαγωγή

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι μια έννοια αμφιλεγόμενη. Χρησιμοποιείται πολύ συχνά και αναφέρεται σε διαφορετικές διαδικασίες σχεδιασμού, στις οποίες λαμβάνουν μέρος διαφορετικοί δρώντες στα διαφορετικά στάδια της διαδικασίας. Η παρούσα εργασία έχει δύο σκοπούς οι οποίοι όμως είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι. Πρώτον να ορίσει το συμμετοχικό σχεδιασμό και τη διαδικασία του, με βάση μια διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με αυτές που κυριαρχούν μέχρι σήμερα, και δεύτερον να τονίσει το μείζονα ρόλο που διαδραματίζουν οι νέες τεχνολογίες για την υποστήριξη του συμμετοχικού σχεδιασμού, προτείνοντας τους τρόπους και τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο επιτακτική η ανάγκη για ενεργό συμμετοχή των πολιτών σε διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, που επηρεάζουν τη ζωή τους και την καθημερινότητά τους (πολιτική, οικονομία, κ.α.). Η ανάγκη αυτή αν και πιο εμφανής στην πολιτική και την οικονομία, επεκτείνεται σταδιακά και στο σχεδιασμό του χώρου. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν ευαισθητοποιήσει αρκετές ομάδες πολιτών οι οποίες διεκδικούν δυναμικά την εμπλοκή τους στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Στις ελληνικές μεγαλουπόλεις, αρκετοί κάτοικοι προσπαθούν να παρέμβουν στις γειτονίες τους απαιτώντας τη δημιουργία ελεύθερων δημόσιων χώρων. Είναι γεγονός όμως ότι τα κινήματα για την αυτοδιαχείριση του χώρου στην Ελλάδα, δεν έχουν τύχει μεγάλης ανταπόκρισης καθώς αποτελούνται από δυνάμεις πολιτικών χώρων με ελάχιστη απήχηση στην ελληνική κοινωνία. Παρόλα αυτά, η δυναμική που δημιουργείται είναι δυνατόν να επεκταθεί και να συμπεριλάβει ευρύτερες κοινωνικές ομάδες πληθυσμού, οι οποίες εφόσον απεμπλακούν από προκαταλήψεις και από κομματικές και άλλες κατευθυνόμενες επιρροές, δύνανται να συνεργαστούν συλλογικά για τη δημιουργική παραγωγή χώρου στην βάση της βελτίωσης της συνολικής ευημερίας μιας κοινότητας.

Το διαδίκτυο είναι ένα ισχυρότατο μέσο για την επικοινωνία και τη συνεργασία των ατόμων. Στην παρούσα εργασία, θα διερευνηθούν οι δυνατότητες που δυνητικά μπορούν να παρέχουν οι ΤΠΕ στο σχεδιασμό του χώρου ενισχύοντας τις υπάρχουσες παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής (επαφή μέσω της φυσικής παρουσίας). Η αποτελεσματικότητα του διαδικτύου έχει ήδη σε ένα βαθμό αποδειχτεί, καθώς υπάρχουν επιτυχημένα εγχειρήματα συνεργασίας πολιτών για την παραγωγή γνώσης (Wikipedia, λογισμικά ανοιχτού κώδικα).

Η επιλογή όμως των κατάλληλων μεθόδων και των μέσων, για τη συμμετοχή του κοινού εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, που είναι διαφορετικοί για κάθε κοινότητα. Επιχειρείται λοιπόν, ο εντοπισμός των διαθέσιμων μέσων (εργαλείων) για τη συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό αλλά και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κυρίως της ελληνικής κοινωνίας, με σκοπό την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο διατυπώνεται η θεωρία του συμμετοχικού σχεδιασμού (participatory planning) και αναφέρεται η θεωρία του συνεργατικού σχεδιασμού (collaborative planning). Επειδή όμως τόσο στην ελληνική όσο και στην διεθνή βιβλιογραφία οι διάφοροι μελετητές αντιλαμβάνονται διαφορετικά το συμμετοχικό σχεδιασμό (participatory planning) και το συγγέουν - συνδυάζουν, ηθελημένα ή μη, με το συνεργατικό σχεδιασμό (collaborative planning), επιχειρήθηκε η συγκριτική τους ανάλυση και η παρουσίαση των διαφορών τους. Επιπλέον γίνεται αναφορά στις θεωρίες σχεδιασμού, όπως αυτές ταξινομούνται με βάση δύο διαφορετικές προσεγγίσεις: η πρώτη αντιλαμβάνεται το σχεδιασμό ως μια τεχνοκρατική διαδικασία ενώ η δεύτερη προσέγγιση ως μια κοινωνικοπολιτική δραστηριότητα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό του χώρου. Τα μειονεκτήματα αφορούν τόσο την αυτήν καθ' αυτήν τη διαδικασία της συμμετοχής των πολιτών όσο και τις περιπτώσεις που αυτή γίνεται κατά τρόπο ανούσιο. Γίνεται επιπλέον αναφορά σε μια Swot ανάλυση που σχετίζεται με το συμμετοχικό σχεδιασμό και η οποία διατυπώθηκε κατά τη διάρκεια ενός ακαδημαϊκού εργαστηρίου στο Νιούκαστλ.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται δύο τυπολογίες συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η πρώτη αναπτύχθηκε από τον Arnstein το 1969, και αποτελεί τη βάση για τις περισσότερες σύγχρονες αναλύσεις, καθώς βοηθά στην αποσαφήνιση θεμάτων τα οποία δεν έχουν έως σήμερα προσεγγιστεί επαρκώς. Η δεύτερη αναπτύχθηκε από τον ΟΟΣΑ το 2001 και είναι σαφώς πιο συνοπτική.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι πιθανές μέθοδοι συμμετοχής του κοινού στο σχεδιασμό του χώρου. Αυτές περιλαμβάνουν τόσο τις παραδοσιακές μεθόδους όσο και τις μεθόδους συμμετοχής που βασίζονται στη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ). Η δεύτερη μέθοδος συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό αναλύεται εκτενώς και προτείνονται τα «εργαλεία» που δυνητικά μπορεί να

περιλαμβάνει.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της χρήσης μεθόδων συμμετοχής που βασίζονται στη χρήση ΤΠΕ. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται προσπάθεια να τονιστεί το γεγονός ότι η αναλογία της χρήσης παραδοσιακών μεθόδων και μεθόδων που βασίζονται σε ΤΠΕ καθορίζεται από τις ιδιαίτερες ανάγκες της εκάστοτε κοινότητας.

Το έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνει μία εμπειρική μελέτη η οποία εστιάζει στη σύγκριση των παραδοσιακών μεθόδων συμμετοχής των πολιτών και των μεθόδων που βασίζονται στη χρήση του διαδικτύου με βάση τη χρησιμότητα τους στη σχεδιαστική διαδικασία. Η μελέτη αυτή αφορά τη γειτονιά Sharira στο Τελ-Αβίβ του Ισραήλ και εκπονήθηκε από τους Stem, Gudes και Svoray το 2009.

Στο έβδομο κεφάλαιο αναλύονται οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας όσον αφορά τη συμμετοχή της σε διαδικασίες χωρικού σχεδιασμού και στη χρήση ΤΠΕ για τον σκοπό αυτό. Γίνεται αναφορά στις σημαντικότερες αδυναμίες της και τις προοπτικές που μπορεί να υπάρξουν από την εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών και από την αξιοποίηση των ΤΠΕ.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιδέα της δημιουργίας του Wikiplanning.gr. Η ιδέα αυτή αφορά τη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό του χώρου με βάση μια διαδικτυακή πλατφόρμα. Η ιδέα αυτή γεννήθηκε το 2009 και είναι αποτέλεσμα κοινών προβληματισμών και συνεργασίας με το συμφοιτητή μου Σάββα Καρμανιόλα, μαζί με τον οποίο συνεχίζουμε την ανάπτυξη της.

Κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας αντιμετωπίστηκαν σημαντικά προβλήματα, καθώς υπάρχει έλλειψη τόσο ελληνικής όσο και διεθνούς βιβλιογραφίας για τα ζητήματα αυτά. Οι προοπτικές που μπορούν να προκύψουν από την αξιοποίηση των ΤΠΕ στις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού του χώρου δεν έχουν διερευνηθεί ακόμα επαρκώς. Επιπλέον προβλήματα προέκυψαν στην απόδοση της αγγλικής ορολογίας στα ελληνικά, καθώς σε πολλές περιπτώσεις η ακριβής μετάφραση αλλοίωσε το νόημα των όρων.

1. Θεωρίες σχεδιασμού

1.1. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός (participatory planning)

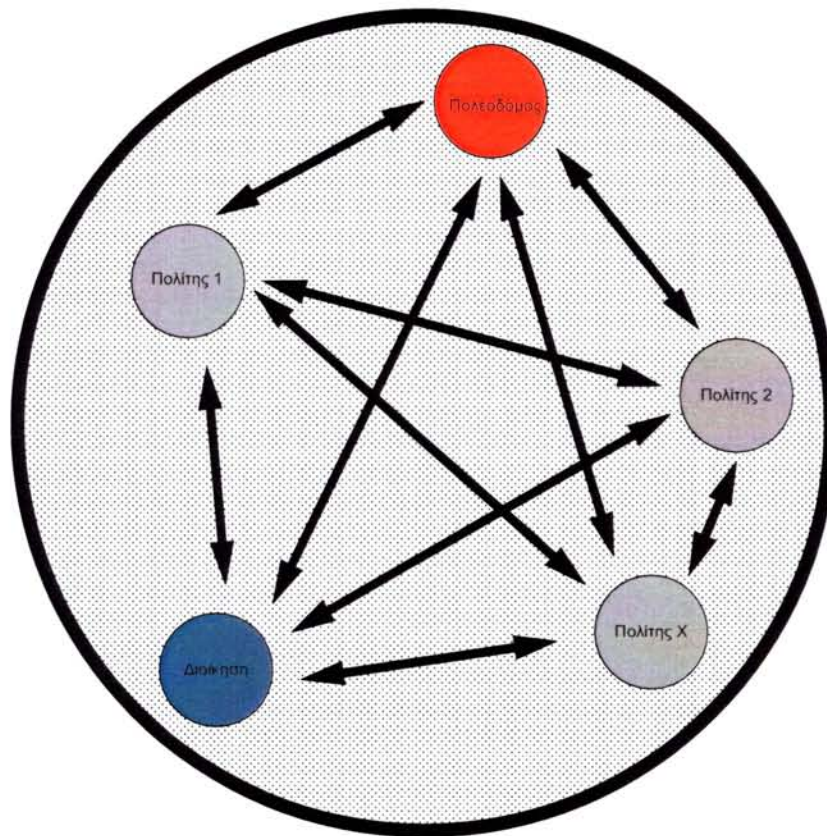
Ο συμμετοχικός σχεδιασμός περιλαμβάνει τη *συμμετοχή και τη συνεργασία* των πολιτών (μεμονωμένων ατόμων) στις διαδικασίες σχεδιασμού ενός συγκεκριμένου χώρου που τα άτομα αυτά βιώνουν (κατοικούν- επισκέπτονται- εργάζονται) με σκοπό τη διαμόρφωση του τελικού σχεδιαστικού αποτελέσματος.

Οι διαδικασίες σχεδιασμού περιλαμβάνουν τόσο τον εντοπισμό προβλημάτων και τη διατύπωση προτάσεων-οραμάτων για την περιοχή, όσο και την εκπόνηση μελετών και σχεδίων που αφορούν παρεμβάσεις μικρής έως και μεγάλης κλίμακας. Λόγω του γεγονότος ότι οι πολίτες συμμετέχουν και συνεργάζονται καθόλη τη διάρκεια του σχεδιασμού, από την α' φάση έως και την πρόταση, το τελικό προϊόν του σχεδιασμού αντικατοπτρίζει πλήρως τις επιδιώξεις και τους στόχους της κοινότητας.

Η συμμετοχή των πολιτών γίνεται στην βάση δικτύων συνεργασίας (βλέπε διάγραμμα 1.1), στα οποία ο κάθε πολίτης έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει ισότιμα ως προς τους υπολοίπους πολίτες, τη διοίκηση και τους πολεοδόμους-χωροτάκτες ανεξαιρέτως της κοινωνικής και οικονομικής τάξης στην οποία ανήκει. Η διοίκηση και οι πολεοδόμοι - χωροτάκτες έχουν επιπλέον, συμβουλευτικό και οργανωτικό ρόλο, για τη διευκόλυνση των διαδικασιών του συμμετοχικού σχεδιασμού, χωρίς όμως η δυνατότητα διαχείρισης της διαδικασίας να τους επιτρέπει να την κατευθύνουν ή να παρεμβαίνουν με αδιαφανή τρόπο.

Διάγραμμα 1: Δίκτυο συνεργασίας για τον σχεδιασμό του χώρου.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Βεβαίως στο υπάρχον κοινωνικοοικονομικό σύστημα, υπάρχουν σαφείς ιεραρχικές δομές, που σε καμία περίπτωση δεν θα ήταν ορθό να παραλειφθούν. Οι πολίτες που ανήκουν σε ανώτερα οικονομικά στρώματα τείνουν να είναι και πιο «μορφωμένοι», με αποτέλεσμα να μπορούν να επηρεάσουν και να χειραγωγήσουν τους υπόλοιπους πολίτες, ούτως ώστε να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα τους. Παρόλα αυτά θεωρείται ότι λόγω των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), θα μειωθούν οι ανισότητες που υπάρχουν, καθώς η γνώση είναι διαθέσιμη σε όλους τους πολίτες χωρίς να υφίστανται εισοδηματικοί περιορισμοί, αρκεί βέβαια να έχουν όλοι πρόσβαση στα μέσα (πρόσβαση στο διαδίκτυο) για να την αποκτήσουν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της κοινωνίας της γνώσης που διαμορφώνεται (αν και ακόμα είναι σε αρχικό επίπεδο), αποτελούν τόσο οι πληροφορίες που διατίθενται ελεύθερα (άρθρα, βιβλία, κτλ) όσο και οι συζητήσεις, τα σχόλια και οι απόψεις που συνοδεύουν το πρωτογενές υλικό της πληροφορίας, ενισχύοντας την πολυφωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτών συμβάλλοντας έτσι στη βελτίωση της κριτικής τους

άποψης και στην ενδυνάμωση της ικανότητάς τους για δημιουργία και πρωτότυπη σκέψη.

Τα συμμετοχικά σχέδια-μελέτες που παράγονται από πολίτες που συνεργάζονται εθελοντικά και χωρίς να έχουν κάποια συγκεκριμένη επαγγελματική κατάρτιση- εμπειρία στα ζητήματα με τα οποία απασχολούνται μπορεί να είναι πιο ποιοτικά από τα σχέδια-μελέτες που έχουν παραχθεί από επαγγελματίες, εξαιτίας της ενσωμάτωσης γνώσεων μεγαλύτερου πλήθους ατόμων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Wikipedia που αν και βασίζεται στην εθελοντική συμμετοχή των ανθρώπων κατόρθωσε να ξεπεράσει σε πληροφορίες (15 εκατομμύρια άρθρα παγκοσμίως και περισσότερο από 50 χιλιάδες στα ελληνικά) και είναι σύμφωνα με τον Giles (2005) “εφάμιλλης ποιότητας και αξιοπιστίας σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες παραδοσιακές εγκυκλοπαίδειες όπως η εγκυκλοπαίδεια Britannica”. Για το λόγο αυτό, θεωρείτε ότι ο μύθος του επαγγελματισμού, σε όλες τις εκφάνσεις και πιο συγκεκριμένα στο σχεδιασμό (που εκπροσωπείται κυρίως από τον καθολικό σχεδιασμό) έχει πλέον καταρριφθεί.

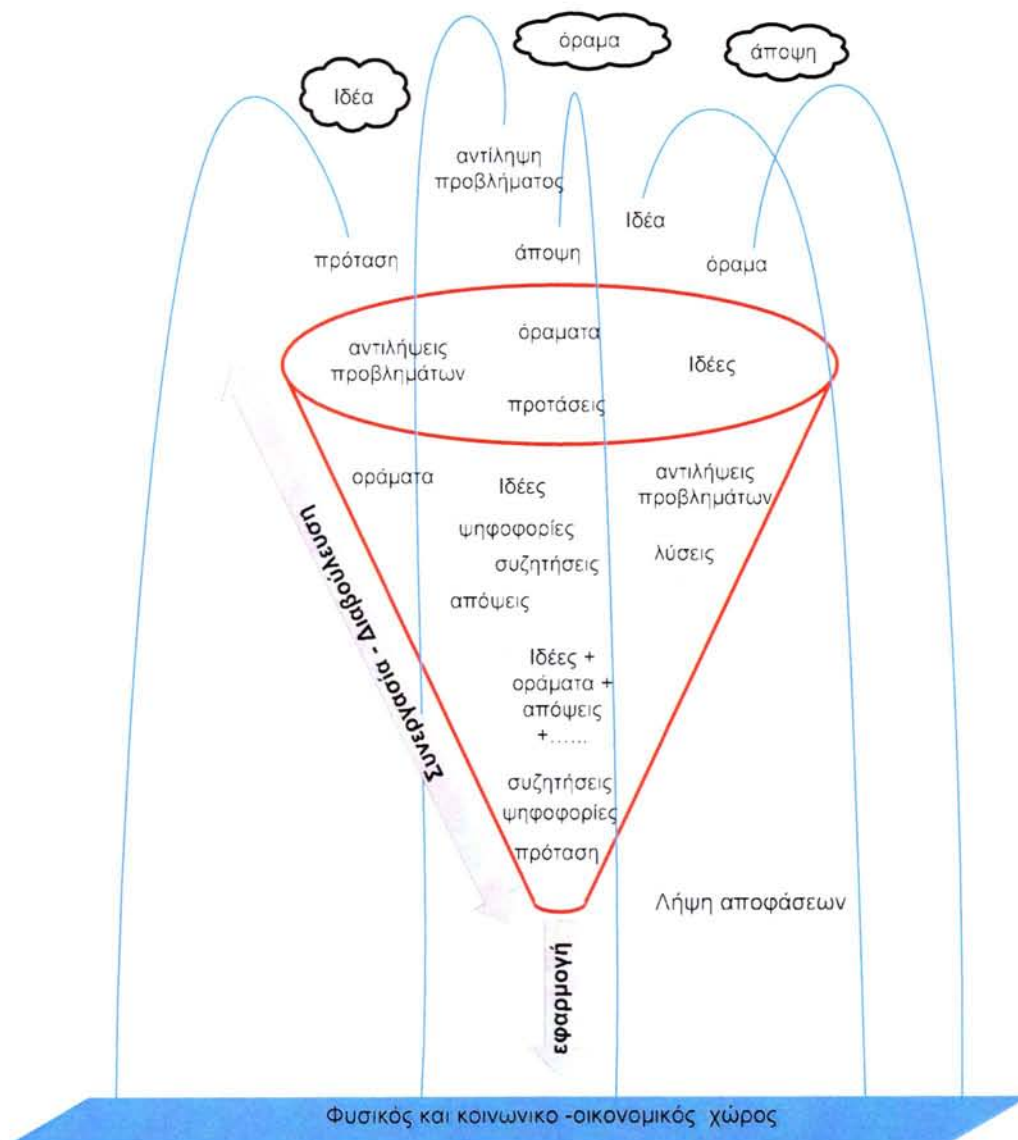
Η θεμελιώδης διαφορά όμως ανάμεσα στη συνεργασία για τη συγγραφή μιας εγκυκλοπαίδειας και στη συνεργασία για το σχεδιασμό του χώρου έγκειται στα οικονομικά συμφέροντα που διακυβεύονται από χωρικές παρεμβάσεις, τα οποία είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ισχυρότερα και πιο άμεσα αντιληπτά. Για να ελαχιστοποιηθούν οι συγκρούσεις που προκύπτουν από τις σχεδιάστηκες παρεμβάσεις οι οποίες υπονομεύουν ουσιαστικά τη διαδικασία του συμμετοχικού σχεδιασμού, θα πρέπει οι πολίτες να έχουν την κατάλληλη παιδεία, ώστε να υπερτερήσει το συλλογικό συμφέρον έναντι του ατομικού. Πιο συγκεκριμένα, λόγω του γεγονότος ότι μεγάλο ποσοστό των συγκρούσεων οφείλεται στην ύπαρξη ιδιοκτησιακών συμφερόντων, θα πρέπει να υπάρξει ένας αξιόπιστος μηχανισμός που θα αποζημιώνει του θιγόμενους πολίτες.

Το παρακάτω διάγραμμα (2) περιγράφει εικονικά τη διαδικασία του συμμετοχικού σχεδιασμού. Οι μεμονωμένοι πολίτες, στηριζόμενοι από κοινού στην παρατήρηση της υπάρχουσας κοινωνικής, χωρικής και οικονομικής κατάστασης της περιοχής και βασιζόμενοι στις προσδοκίες-επιθυμίες τους για το πώς θα ήθελαν να ήταν η υπάρχουσα πραγματικότητα, εκφράζουν τις απόψεις τους, τους προβληματισμούς τους, τα οράματα τους και τις ιδέες τους. Έπειτα, μέσω της συνεργασίας και της διαβούλευσης των πολιτών (διαδικασίες που απεικονίζονται σχηματικά στο «χωνί»), οι παραπάνω απόψεις-οράματα-ιδέες των πολιτών συντίθενται σταδιακά και διαμορφώνουν συνεκτικές

προτάσεις. Οι προτάσεις αυτές αποτελούν συλλογικό προϊόν χωρικού σχεδιασμού.

Θα πρέπει επιπλέον να τονιστεί ότι η διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού του χώρου είναι μια συνεχής διαδικασία, κυκλικής μορφής, χωρίς αυστηρά καθορισμένη αρχή και τέλος. Δηλαδή οι διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού δεν λαμβάνουν χώρα μόνο σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, π.χ. μόνο κατά τη διάρκεια εκπόνησης πολεοδομικών, χωροταξικών ή περιβαλλοντικών μελετών. Έτσι είναι δυνατόν να αντιμετωπίζονται άμεσα τα προβλήματα που δημιουργούνται, προσδίδοντας ευελιξία και δυναμική στο χωρικό σχεδιασμό, καθώς δεν αποτελεί μια αυστηρά τεχνοκρατική διαδικασία.

Διάγραμμα 2: Εικονική περιγραφή της διαδικασίας συμμετοχικού σχεδιασμού

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Αξίζει να σημειωθεί ότι από μόνη της η απλή συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, δεν καθιστά αναγκαία το σχεδιασμό, συμμετοχικό. Στη διεθνή βιβλιογραφία ο συμμετοχικός σχεδιασμός ορίζεται τις περισσότερες φορές με διαφορετικό τρόπο, καθώς ο κάθε συγγραφέας έχει διαφορετική αντίληψη για το είδος της συμμετοχής (απλή συμμετοχή ή συνεργασία για τη διαμόρφωση αποφάσεων), για το ποιος θα πρέπει να συμμετέχει στις διαδικασίες σχεδιασμού και σε ποια στάδια του. Έτσι οποιαδήποτε αναφορά στην παρούσα μελέτη, στην έννοια του συμμετοχικού σχεδιασμού αφορά τον προαναφερθέντα ορισμό.

1.2. Συνεργατικός σχεδιασμός (collaborative planning)

Ο συνεργατικός σχεδιασμός προέκυψε ως απάντηση στην ανεπάρκεια των παραδοσιακών τεχνικών συμμετοχής του κοινού, να παρέχουν μια πραγματική ευκαιρία στους πολίτες στο να λάβουν αποφάσεις που επηρεάζουν τις κοινότητές τους. Είναι δηλαδή μια μέθοδος που αποσκοπεί στην «ενδυνάμωση» των ομάδων συμφερόντων προάγοντας τους στο επίπεδο της λήψης αποφάσεων μέσα από μια διαδικασία άμεσης εμπλοκής και διαλόγου μεταξύ αυτών και των δημόσιων φορέων, με στόχο τη συλλογή ιδεών, την ενεργό εμπλοκή και τη συμμετοχή των ομάδων συμφερόντων στη διαδικασία σχεδιασμού.

Σύμφωνα με τον Innes και Booher (2000) για να εργαστούν πιο αποτελεσματικά οι ομάδες συμφερόντων και να παράγουν πραγματοποιήσιμες και καλά ενημερωμένες προτάσεις, καινοτομίες, και κοινή δράση, διάφορες προϋποθέσεις πρέπει να εκπληρωθούν, οι οποίες αναφέρονται παρακάτω:

- 1) Πρέπει να συμμετέχει όλο το φάσμα των ομάδων συμφερόντων.
- 2) Ο διάλογος αυτός πρέπει να είναι αυθεντικός, υπό την έννοια ότι οι άνθρωποι πρέπει να είναι σε θέση να μιλήσουν ειλικρινά και με κατανόηση ο ένας στον άλλον. Επιπλέον πρέπει να είναι επακριβείς στο ότι λένε, και πρέπει να συμμετέχουν ως νόμιμοι εκπρόσωποι των ομάδων συμφερόντων.
- 3) Θα πρέπει να υπάρχει ταυτόχρονα πολυμορφία και αλληλεξάρτηση μεταξύ των συνεργατών (collaborators).
- 4) Όλα τα θέματα πρέπει να συζητούνται, χωρίς να υπάρχουν ζητήματα εκτός θεματολογίας.

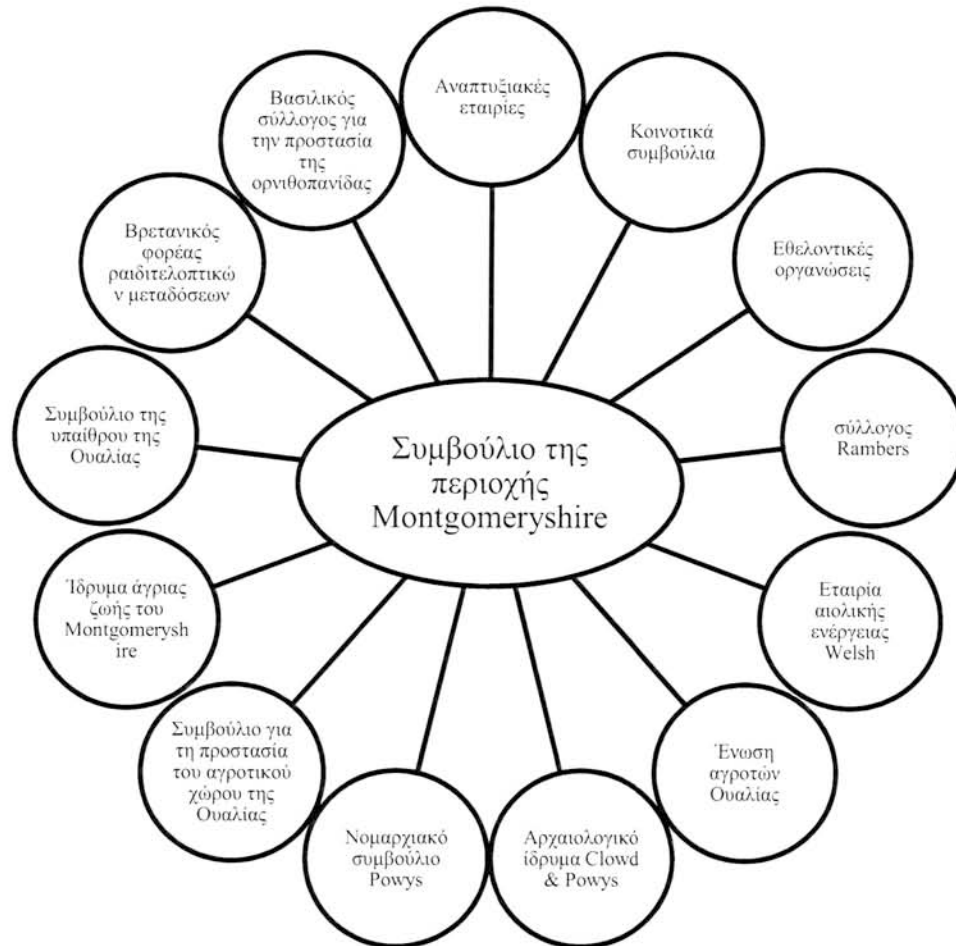
5) Ο καθένας που λαμβάνει μέρος στη συζήτηση θα πρέπει να είναι εξίσου ενημερωμένος, και να παρέχεται επιπλέον το ίδιο δικαίωμα ομιλίας στα μέλη της συλλογικής συζήτησης.

6) Οι συμφωνίες λαμβάνονται μόνο όταν επιτευχθεί η συναίνεση ή η συντριπτική πλειοψηφία μεταξύ των συμμετεχόντων και μόνο έπειτα από ουσιαστικά σοβαρή προσπάθεια για την ικανοποίηση των συμφερόντων όλων των παραγόντων (players).

“Σε αυτό το μοντέλο, οι συμμετέχοντες αναπτύσσουν από κοινού μια αποστολή και έναν σκοπό, που να διευθετεί τα συμφέροντά τους (αποφεύγοντας την υιοθέτηση θέσεων) για να είναι από όλους αποδεκτά, διατυπώνοντας μια κοινή αντίληψη του προβλήματος που να τους οδηγεί σε μια συμφωνία σχετικά με το τι πρέπει να κάνουν. Στη συνέχεια εργάζονται μέσα από μια σειρά καθηκόντων που οδηγούν σε ενέργειες ή συμφωνίες που όλοι, ή οι περισσότεροι, πιστεύουν ότι θα βελτιώσουν την ικανότητά τους να καλύψουν τα δικά τους συμφέροντα, στο πλαίσιο της διαδικασίας για τη βελτίωση της συλλογικής ευημερίας. Αυτά τα αποτελέσματα επιτυγχάνονται, όχι μόνο μέσω επιχειρημάτων, αλλά και από τη συνεργασία για τη δημιουργία ενός σεναρίου (cooperative scenario building), που ενώνοντας τα κομμάτια των ιδεών, πληροφοριών και εμπειριών, όλα τα μέλη δημιουργούν νέες στρατηγικές που συχνά μπορεί να απεγκλωβίζουν μια ομάδα από κάποια αδιέξοδα που διαφορετικά θα είχαν αποτρέψει τη δράση της” (Innes και Booher, 2000).

“Αυτό το μοντέλο του σχεδιασμού (ή οι διάφορες εκδόσεις του) έχει αυξανόμενη δημοτικότητα καθώς οι συνεργατικοί διάλογοι (collaborative dialogues) αναπτύσσονται ταυτόχρονα όχι μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και σε ολόκληρη την υφήλιο, όταν τα άλλα μέσα προγραμματισμού και λήψης αποφάσεων, αδυνατούν να παράγουν αποτελέσματα. Επιπλέον, το μοντέλο αυτό ταιριάζει κυρίως σε περιστάσεις όπου εμπλέκονται ποικίλα συμφέροντα σε ένα ζήτημα, αλλά και όταν τα συμφέροντα αυτά είναι ιδιαίτερος αλληλοεξαρτώμενα ώστε να είναι σε θέση οι ομάδες συμφερόντων να εκπληρώσουν τους στόχους τους από μόνοι τους ή σε συνεργασία με ένα μικρό μόνο σύνολο άλλων ομάδων συμφερόντων. Αν και πολλοί από αυτούς τους συνεργατικούς διαλόγους έχουν περιορισμένη εφαρμογή, οι άνθρωποι επιχειρούν να συμμετέχουν σε αυτή τη νέα μέθοδο και αν και πολλοί από τους συμμετέχοντες πληρούν μόνο μερικές από τις παραπάνω ιδανικές συνθήκες, ολοκληρώνουν συχνά μια καλή συμφωνία” (Innes και Booher, 2000).

Διάγραμμα 3: Εν ενεργεία ομάδες συμφερόντων για το σχεδιασμό της πολιτικής για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην περιοχής Welsh.

Πηγή: Hull, 1995 στο Healey, 2006, ίδια επεξεργασία

1.3. Διαφορές του συμμετοχικού σχεδιασμού (participatory planning) και του συνεργατικού σχεδιασμού (collaborative planning)

Στο παρόν κεφάλαιο, θα γίνει μία προσπάθεια, να αποσαφηνιστούν οι εξής δύο έννοιες. Η πρώτη είναι η έννοια του συμμετοχικού σχεδιασμού (participatory planning) και η δεύτερη είναι η έννοια του συνεργατικού σχεδιασμού (collaborative planning). Στη διεθνή βιβλιογραφία σκόπιμα ή μη, επικρατεί σύγχυση των ίδιων εννοιών. Η παραπάνω διαπίστωση προέκυψε κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Αν και φαινομενικά οι δύο αυτές έννοιες είναι παρόμοιες, οι διαφορές τους είναι ουσιώδεις. Οι θεμελιώδεις διαφορές των δύο θεωριών είναι:

- i. Στις διαδικασίες του συμμετοχικού σχεδιασμού του χώρου, λαμβάνουν μέρος οι πολίτες δηλαδή τα μεμονωμένα άτομα, ενώ στις διαδικασίες συνεργατικού σχεδιασμού του χώρου λαμβάνουν μέρος εκπρόσωποι ομάδων συμφερόντων (βλέπε διάγραμμα 3, κεφάλαιο 1.2.).
- ii. Ο συνεργατικός σχεδιασμός επιδιώκει το τελικό προϊόν του σχεδιασμού να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των διαφορετικών επιδιώξεων (συχνά αντικρουόμενων) των ομάδων συμφερόντων. Αντιθέτως στο συμμετοχικό σχεδιασμό η συνεργασία των πολιτών λαμβάνει χώρα καθόλη τη διάρκεια του σχεδιασμού, μια διαδικασία η οποία θα καταλήξει στο τελικό προϊόν.

Ο EOMF (European Observatory of Mountain Forests) (2006), σε μελέτη του για τη διαχείριση των λεκανών απορροής, προέκρινε νέες καινοτομίες όπως αναφέρει, για την ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων, μέσω της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων. Στα πλαίσια της αναφερθείσας μελέτης επιχειρήθηκε η συγκριτική παρουσίαση των δύο διαφορετικών θεωριών του συμμετοχικού σχεδιασμού και του συνεργατικού σχεδιασμού όσον αφορά τη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Οι διαφορές παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα επεξεργασμένες, ώστε να αναφέρονται γενικότερα στο σχεδιασμό του χώρου.

Πίνακας 1: Οι διαφορές μεταξύ του συμμετοχικού σχεδιασμού και του συνεργατικού σχεδιασμού

Συμμετοχικός σχεδιασμός (Participatory Planning)	Συνεργατικός σχεδιασμός (Collaborative Planning)
<p>Επικεντρώνεται τόσο στις κοινότητες και τους ανθρώπους, όσο και στους στόχους λαϊκών κοινωνικών φορέων: νοικοκυριών, μικρών κοινοτήτων</p>	<p>Εστιάζει στην κοινωνία των πολιτών, και στοχεύει σε μια ποικιλία κοινωνικών και θεσμικών φορέων, όπως σε τεχνοκράτες και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής</p>
<p>Βασίζεται στην παραδοχή ότι η χρηστή διαχείριση των φυσικών πόρων είναι δημόσια ανησυχία, ότι δηλαδή αποτελεί κοινή ευθύνη όλων των κοινωνικών φορέων</p>	<p>Βασίζεται στην αναγνώριση του γεγονότος ότι οι ομάδες συμφερόντων (stakeholders) έχουν συγκεκριμένα (ορισμένες φορές αντίθετα) συμφέροντα, τα οποία θα πρέπει να συμβιβαστούν</p>
<p>Επιδιώκει (ή διεκδικεί) να λαμβάνονται οι αποφάσεις με βάση μια διαδικασία "από τα κάτω προς τα πάνω", στην οποία οι προσδοκίες του κοινού βελτιώνονται σταδιακά και μετατρέπονται σε σχεδιασμό και δράσεις</p>	<p>Επιδιώκει να συνδυάσει τις προσδοκίες και τα συμφέροντα των ενδιαφερόμενων βάσει συστάσεων από τεχνοκράτες και στρατηγικών πολιτικών κατευθύνσεων, μέσω της συνέχισης αμφίδρομων διαδικασιών διαπραγμάτευσης "από τα κάτω προς τα πάνω" και "από τα πάνω προς τα κάτω"</p>
<p>Επικεντρώνεται στη διαδικασία του σχεδιασμού, ενώ η τοπική αυτοδιοίκηση βοηθάει ως υποστηρικτός παράγοντας</p>	<p>Επικεντρώνεται στη διαδικασία τοπικής διακυβέρνησης, με τις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου να ενεργούν ως υποστηρικτικές προς την πρώτη</p>
<p>Στοχεύει στη δημιουργία γενικής συναίνεσης, με την παραδοχή ότι οι συγκρούσεις μπορούν να διευθετηθούν μέσω του διαλόγου και της συμμετοχής</p>	<p>Στοχεύει στη διαχείριση κοινωνικών αντιθέσεων επί συγκεκριμένων θεμάτων, η οποία βασίζεται στη συνειδητοποίηση ότι μέσω του διάλογου και της συμμετοχής μπορεί (εν μέρει και προσωρινά) να μετριαστούν οι συγκρούσεις, αλλά δεν λύνονται οριστικά</p>

Πηγή : EOMF, 2006, ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά τα πλεονεκτήματα του συμμετοχικού σχεδιασμού ο οποίος αποτελεί και κύριο θέμα διερεύνησης στην παρούσα εργασία, εν συγκρίσει με το συνεργατικό σχεδιασμό είναι τα εξής:

- “Οι ομάδες συμφερόντων (stakeholders), που εκπροσωπούν τους πολίτες είναι πολιτικά και κοινωνικά διασπαστικές, υπό την έννοια ότι ενδιαφέρονται για το ειδικό και όχι το γενικό συμφέρον” (Heywood, 2006),
- Οι εκπρόσωποι των ισχυρών ομάδων συμφερόντων (π.χ. Βιομήχανοι), έχουν καλύτερη διαπραγματευτική δύναμη σε σχέση με τους εκπρόσωπους αδυνάτων ομάδων συμφερόντων.
- Οι πολίτες ως εν δυνάμει «θύματα» ή ωφεληθέντες των προτεινόμενων πολεοδομικών μέτρων, είναι οι καλύτεροι κριτές, αξιολογητές και εισηγητές πολεοδομικών και χωροταξικών προτάσεων.

Αντιθέτως, τα μειονεκτήματα του συμμετοχικού σχεδιασμού εν συγκρίσει με το συνεργατικό σχεδιασμό είναι τα εξής:

- Η συμμετοχή μεγάλου αριθμού πολιτών στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου με βάση τις **παραδοσιακές** μεθόδους συμμετοχής (συνελεύσεις) είναι ανέφικτη.
- “Όταν οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά μέσω συνελεύσεων, ορισμένες ομάδες πολιτών υπό-εκπροσωπούνται (π.χ. αυτοαπασχολούμενοι) λόγω έλλειψης διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου, ενώ άλλες ομάδες υπέρ-εκπροσωπούνται (συνταξιούχοι, νοικοκυρές, δημόσιοι υπάλληλοι)” (Renn κ.α.,1933)
- “Μεγάλο ποσοστό πολιτών αδυνατούν να κατανοήσουν και να επεξεργαστούν πολύπλοκες επιστημονικές πληροφορίες και επιχειρήματα” (Renn κ.α.,1933).

Τέλος, τις τελευταίες δεκαετίες η απαίτηση των πολιτών για συμμετοχή και εμπλοκή στη διαδικασία λήψεων αποφάσεων, έχει οδηγήσει τις κυβερνήσεις κυρίως των χωρών του δυτικού κόσμου, στην υιοθέτηση μοντέλων λήψεων αποφάσεων που βασίζονται στη διαβούλευση της διοίκησης με τις ομάδες συμφερόντων (βιομήχανοι, αγρότες, κτλ). Η τάση όμως αυτή αντικατοπτρίζει διαδικασίες συνεργατικού σχεδιασμού και όχι συμμετοχικού σχεδιασμού, καθώς λαμβάνουν μέρος οι ομάδες συμφερόντων και όχι οι πολίτες και επιπλέον η συμμετοχή των ομάδων συμφερόντων αφορά μικρό-αλλαγές ως προς το τελικό προϊόν και όχι συνεργασία ως προς το τελικό προϊόν. Παρόλα αυτά, η

σταδιακή εξέλιξη, από διαδικασίες καθολικού σχεδιασμού που κυριάρχησαν έως τη δεκαετία του 60', σε διαδικασίες συνεργατικού σχεδιασμού σήμερα, είναι θετική, καθώς αποτελεί ένα βήμα προς την ευρύτερη συμμετοχή της κοινωνίας σε αποφάσεις που αφορούν χωρικά ζητήματα.

1.4. Λοιπές θεωρίες σχεδιασμού

1.4.1. Ο σχεδιασμός ως τεχνοκρατική διαδικασία

Ο σχεδιασμός του χώρου έως και τη δεκαετία του 50' αποτελούσε μια καθαρά τεχνοκρατική διαδικασία. Μέρος σε αυτή τη διαδικασία λάμβαναν μόνο εξειδικευμένοι επιστήμονες, οι οποίοι προσπαθούσαν να επιτύχουν προκαθορισμένους στόχους, που εντοπίζονταν στη μορφολογία του χώρου και την οικονομία.

Καθολικός σχεδιασμός (comprehensive planning)

Η διαδικασία του καθολικού-ορθολογικού σχεδιασμού αποτελεί μια τεχνοκρατική εργασία στην οποία λαμβάνουν μέρος μόνο ορισμένοι ειδικοί (πολεοδόμοι – χωροτάκτες). Η κριτική της θεωρίας του καθολικού σχεδιασμού, εντοπίζεται κυρίως στην αδυναμία του να αντιληφθεί τους πολύπλοκους κοινωνικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην ευημερία μιας κοινότητας, στην υποβάθμιση των δημοκρατικών διαδικασιών μέσω της «ορθολογικοποίησης» των διαδικασιών λήψεως αποφάσεων και στην παραδοχή ότι ο πολεοδόμος χαρακτηρίζεται από υψηλού επιπέδου γνώσεις, ώριμη κρίση και διορατικότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Faludi (1973) “για πολλές δεκαετίες ήταν γενικά παραδεκτό ότι το δομημένο/φυσικό περιβάλλον ήταν ένας καθοριστικός παράγοντας της κοινωνικής συμπεριφοράς και ότι συμβάλει καθοριστικά στην ευημερία των ατόμων. Έχοντας αποδεχτεί οι πολεοδόμοι – χωροτάκτες την επαγγελματική τους ευθύνη για τη μορφή του δομημένου περιβάλλοντος, ανέλαβαν και την ευθύνη για την ευημερία των κοινοτήτων, λαμβάνοντας όμως μέτρα χωρικού χαρακτήρα προκειμένου να θεραπεύσουν κοινωνικές παθογένειες. Τα μέτρα αυτά όμως, δεν κατάφεραν ουσιαστικά να αντιμετωπίσουν προβλήματα όπως η κοινωνική αποξένωση, η εγκληματικότητα, και ο αλκοολισμός”.

Ικανοποιητικός σχεδιασμός (satisficing planning)

Ο ικανοποιητικός σχεδιασμός αναπτύχθηκε λόγω των δυσκολιών που υπήρχαν στην εκπόνηση του άριστου (optimum) σχεδίου, κάτι που επιδιώκονταν στον καθολικό σχεδιασμό. “Αν καθοριστούν ελάχιστα standards, που επιθυμούμε να επιτύχουμε, τότε η

εναλλακτική πρόταση, δηλαδή το σχέδιο, που ανταποκρίνεται σ' αυτό, ίσως είναι ένα ικανοποιητικό σχέδιο" (Χριστοφιλόπουλος, 2002). Τα ελάχιστα standards ουσιαστικά απεγκλώβισαν τους μελετητές, από μια ατέρμονη αναζήτηση του τέλειου σχεδίου, τυποποιώντας κατά κάποιο τρόπο τα πολεοδομικά και χωροταξικά σχέδια.

Βελτιωτικός σχεδιασμός (incremental planning)

"Η διαδικασία του βελτιωτικού σχεδιασμού είναι αποσπασματική και εξελικτική, σε αντίθεση με εκείνη του καθολικού σχεδιασμού. Ο σχεδιασμός αυτός, που επικεντρώνεται πρωταρχικά στην καλύτερευση των υπάρχοντων προβλημάτων παρά στην επίτευξη στόχων, συσχετίζεται με μικρές ρυθμίσεις ή προσαρμογές και όχι με καθολικές αλλαγές του status quo" (Χριστοφιλόπουλος, 2002). Αφορά δηλαδή μικροεπεμβάσεις στο χώρο, οι οποίες ελαχιστοποιούν τους εν δυνάμει κινδύνους (περιβαλλοντικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς) που μπορεί να προκύψουν σε σύγκριση με τους κινδύνους που προκύπτουν από μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις στο χώρο, όπου η αβεβαιότητα για το σχεδιαστικό αποτέλεσμα είναι σαφώς μεγαλύτερη. Λόγω όμως του γεγονότος ότι επικεντρώνεται κυρίως στην καλύτερευση των υπάρχοντων προβλημάτων, οι δημιουργικές δυνάμεις (πολίτες, πολεοδόμοι, κ.α.) που θα ήθελαν να επέμβουν στο χώρο ώστε να το βελτιώσουν τόσο αισθητικά όσο και λειτουργικά, βάση του οράματος τους για την πόλη/περιοχή τους, παραμερίζονται και οι προτάσεις τους τυγχάνουν εφαρμογής, μιας και δεν αφορούν την αντιμετώπιση ενός υπάρχοντος προβλήματος.

Μικτή ανίχνευση (mixed scanning)

"Η μεθοδολογία της μικτής ανίχνευσης αναπτύχθηκε θεωρητικά από τον A. Etzioni και ήταν από τις πρώτες συστηματικές αμφισβητήσεις της ιδέας της καθολικής θεώρησης του «συστήματος πόλη»" (Etzioni, 1973 και Camhis, 1979 στο Αραβαντινός, 2007). Ο Etzioni, πρότεινε το διαχωρισμό της διαδικασίας σχεδιασμού σε δύο κυρίως επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει μια γενικευμένη, «ποιοτική» επισκόπηση της υπό μελέτη περιοχής στο σύνολο της, με σκοπό την επισήμανση των βασικών της χαρακτηριστικών και των κυριότερων προβλημάτων. Το δεύτερο επίπεδο περιλαμβάνει τη μελέτη και το σχεδιασμό σε βάθος ορισμένων μόνο τομέων, ανάλογα με τις διαπιστώσεις της προηγούμενης φάσης. (Αραβαντινός, 2007).

1.4.2. Ο σχεδιασμός ως κοινωνικοπολιτική δραστηριότητα

Η αναποτελεσματικότητα του καθολικού σχεδιασμού, να αντιμετωπίσει τα κοινωνικά προβλήματα που προέκυψαν στις πόλεις λόγω της εστίασης του αποκλειστικά στη

διαμόρφωση του φυσικού χώρου, οδήγησε τη δεκαετία του 60' στην ανάπτυξη νέων κατευθύνσεων στο σχεδιασμό. "Οι νέες αυτές κατευθύνσεις αναφέρονται στην αντιμετώπιση του σχεδιασμού, πλέον όχι ως τεχνοκρατικοδιοικητικής διαδικασίας αλλά ως κοινωνικοπολιτικής δραστηριότητας" (Χριστοφιλόπουλος, 2002).

Η κοινοτική δράση (community action)

Η ιδέα της κοινοτικής δράσης άρχισε να αναπτύσσεται τη δεκαετία του 1960 και "στηρίζεται στην αντίληψη ότι οι ίδιοι οι πολίτες μιας περιοχής (κοινότητας) πρέπει να οργανωθούν για να επιτύχουν τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος κατάλληλου για την άνετη και δημιουργική διαβίωσή τους και γενικά για την εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και ποιότητας ζωής" (Χριστοφιλόπουλος, 2002). Η κοινοτική δράση, αμφισβήτησε δηλαδή την αποτελεσματικότητα των τεχνοκρατικών μεθόδων σχεδιασμού και διεκδίκησε την ενεργό εμπλοκή των πολιτών στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων που αφορούν πολεοδομικά και κοινωνικά ζητήματα

Ο συνηγορικός σχεδιασμός (advocacy planning)

Ο συνηγορικός σχεδιασμός (advocacy planning), προσπάθησε να ενισχύσει τις αδύναμες ομάδες πληθυσμού παρέχοντας τους έναν ειδικό συνήγορο, ούτως ώστε να μπορέσουν να συμμετέχουν σε μια διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού ισότιμα ως προς τις ισχυρές ομάδες συμφερόντων. "Ο πολεοδόμος που αναλαμβάνει το ρόλο του ειδικού συνηγόρου, έρχονται αντιμέτωπος με τους επίσημους μηχανισμούς σχεδιασμού προστατεύοντας και προωθώντας τα συμφέροντα συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού, που δεν έχουν τις γνώσεις, τα μέσα και την οργάνωση για αυτοάμυνα" (Αραβαντινός, 2007). Σαν αποτέλεσμα οι αδύναμες ομάδες πληθυσμού έχοντας επιστημονική υποστήριξη, κατόρθωσαν να επηρεάσουν το σχεδιαστικό αποτέλεσμα και να ακουστούν από τη διοίκηση και τους ισχυρούς ενδιαφερόμενους.

Η μαρξιστική προσέγγιση

Οι μαρξιστές και οι νεομαρξιστές θεωρητικοί εκφράζουν την πεποίθηση, ότι στο παρόν κοινοτικό-οικονομικό σύστημα ο σχεδιασμός δεν μπορεί παρά να αναπαράγει και να αυξάνει τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες. Υποστηρίζουν ότι οι συγκρούσεις ανάμεσα στους φορείς διαφορετικών συμφερόντων είναι αναπόφευκτες καθώς "τα άτομα ενεργούν ανάλογα με τη θέση τους στη ταξικά διαιρεμένη κοινωνία" (Σκάγιανης, 2001) και άρα οποιασδήποτε μορφής συνεργασία του συνόλου των πολιτών μιας κοινωνίας για τη βελτίωση της συλλογικής ευημερίας, είναι μη ρεαλιστική. Επομένως "για τους

μαρξιστές, το θέμα δεν είναι αν ο σχεδιασμός θα είναι φυσικός ή φέρει κάποιο κοινωνικό χαρακτήρα. Κάθε σχεδιασμός (όχι μόνον του χώρου αλλά και άλλων δραστηριοτήτων ως λ.χ. υγείας, εκπαίδευσης κλπ.), ως κρατική δραστηριότητα, καταλήγει, αναπόφευκτα, στη διαίωνιση του υπάρχοντος κοινωνικού καθεστώτος” (Χριστοφιλόπουλος, 2002).

2. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό του χώρου

2.1. Πλεονεκτήματα - Δυνατότητες

Σύμφωνα με τον Arnstein (1971), “η συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την «ενδυνάμωση» των πολιτών. Είναι δηλαδή η ανακατανομή της εξουσίας που επιτρέπει στους πολίτες που δεν έχουν πρόσβαση στο σύστημα εξουσίας, και οι οποίοι προς το παρόν εξαιρούνται από τις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, να συμπεριληφθούν σκόπιμα σε αυτές στο μέλλον. Είναι η στρατηγική με την οποία οι «αδύναμοι» πολίτες μπορούν να συμμετέχουν στις αποφάσεις σχετικά με τη γειτονιά τους, την πόλη τους, την περιοχή τους. Εν ολίγοις, είναι τα μέσα με τα οποία μπορεί να προκληθεί σημαντική κοινωνική μεταρρύθμιση, η οποία να επιτρέψει τους πολίτες να μοιράζονται τα οφέλη της κοινωνίας της αφθονίας”.

Επιπλέον, οι συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου συμβάλλουν στη διεύρυνση της δημοκρατίας, καθώς οι πολίτες όχι μόνο ασκούν έλεγχο στις αποφάσεις της διοίκησης, αλλά τις διαμορφώνουν μέσω συνεργασίας, σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Το γεγονός ότι οι πολίτες θα διαμορφώνουν το χώρο τον οποίο βιώνουν, θα αλλάξει πιθανώς και τη σχέση τους με αυτόν, καθώς πλέον θα αισθάνονται ότι τους ανήκει.

Επιπροσθέτως, οι συμμετοχικές διαδικασίες λήψεως αποφάσεων αυξάνουν την εγκυρότητα και την αποδοχή των αποφάσεων, καθώς αυτές αποτελούν προϊόν δημοκρατικών διαδικασιών. Έτσι προτάσεις που δεν ευνοούν το κοινωνικό σύνολο αλλά ευνοούν οικονομικά συμφέροντα μεμονωμένων ατόμων-ομάδων, στις περισσότερες των περιπτώσεων απορρίπτονται λόγω της αδυναμίας επίτευξης πλειοψηφίας. Η απόρριψη όμως προτάσεων που η τοπική κοινωνία δεν αποδέχεται δεν προκαλεί έντονες συγκρούσεις, καθώς οι αποφάσεις αυτές έχουν προκύψει μέσω μιας διαδικασίας εποικοδομητικού διαλόγου, διαπραγμάτευσης και επίτευξης συναίνεσης.

Ακόμη ο Παπαγιάννης (1993), υποστηρίζει ότι “μέσω της σύγκρουσης με τα προβλήματα, από την πλευρά της διοίκησης και την κοινωνική ποιότητα τις εξουσίας, αναπτύσσεται η πολιτική και κοινωνική συνείδηση στους πολίτες. Όχι ως προς την πλαστή, πολλές φορές, κομματική πολιτική διαίρεση της κοινωνίας σε αριστερούς, κεντρώους και δεξιούς, όπως αναφέρει, αλλά με την ανεύρεση της κοινωνικής

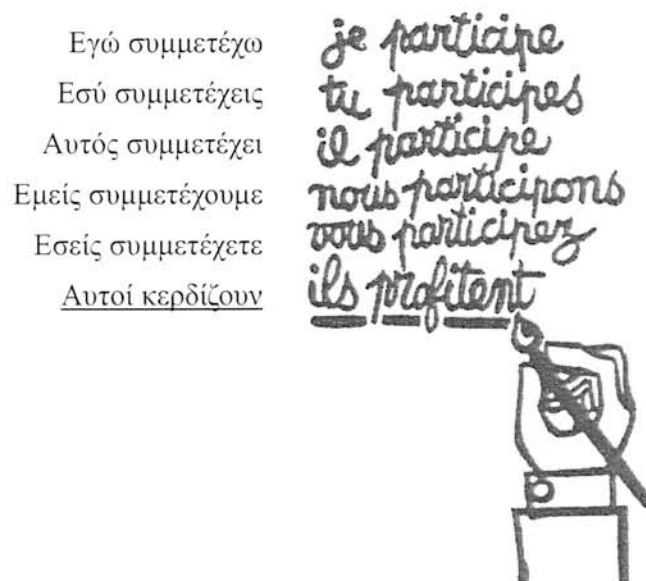
ταυτότητας του συμμετέχοντος, ανάλογα με την ταξική και κοινωνική κατηγορία του και τα κοινά συμφέροντα. Έτσι τελικά ο πολίτης συνειδητοποιεί ότι αυτός ο ίδιος είναι το υποκείμενο της ιστορίας και αναλαμβάνει την προσωπική και κοινωνική του ευθύνη για την τύχη της κοινωνίας του”.

Τέλος όσον αφορά το τεχνικό σκέλος των προτάσεων που προκύπτουν μέσω των διαδικασιών αυτών “χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των σχεδιαστικών παρεμβάσεων, μέσα από την ενσωμάτωση σε αυτές των διαφορετικών απόψεων, αναγκών, αξιών κ.λπ.”(Στρατηγέα, 2009). “Μέσω δηλαδή της συμμετοχής των πολιτών κατά τη σύσταση των προτάσεων για τη ρύθμιση (διευθέτηση) του χώρου, πρακτικά θα υπάρχει καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες τους, τις οποίες σίγουρα γνωρίζουν καλύτερα από τους φορείς της κεντρικής εξουσίας” (Τσιλιμίγκας, 1998).

2.2. Μειονεκτήματα - Κίνδυνοι

Σύμφωνα με τον Anstein (1969) “υπάρχει μια κρίσιμη διαφορά μεταξύ της τυπικής συμμετοχής και της πραγματικής εξουσίας στις διαδικασίες του σχεδιασμού προκειμένου να υπάρξει δυνατότητα επιρροής της έκβασης των διαδικασιών. Η διαφορά αυτή όπως αναφέρει είναι έξοχα αποτυπωμένη σε μια αφίσα που ζωγράφισαν Γάλλοι φοιτητές το 1968, για να εξηγήσουν την εξέγερση των φοιτητών και των εργαζομένων. (Βλ. Εικόνα 1). Η αφίσα αναδεικνύει τη θεμελιώδη αρχή ότι η συμμετοχή χωρίς την ανακατανομή της εξουσίας είναι μια ανούσια και απογοητευτική διαδικασία για τους αδύναμους. Επιτρέπει στους συμμετέχοντες που έχουν εξουσία-δύναμη (powerholders) να ισχυρίζονται ότι όλες οι παράμετροι εξετάστηκαν, αλλά ουσιαστικά να επιτρέπουν μόνο ορισμένες από τις ομάδες συμφερόντων να επωφεληθούν, διατηρώντας έτσι το status quo”.

Εικόνα 1: Αφίσα που ζωγράφισαν Γάλλοι φοιτητές το 1968 για να τονίσουν ότι η συμμετοχή χωρίς την ανακατανομή της εξουσίας είναι μια ανούσια και απογοητευτική διαδικασία.

Πηγή : Arnstein, 1971

Επιπλέον, το κοινό μπορεί συχνά να έχει λίγο ή καθόλου κατάρτιση και πολύ περιορισμένη γνώση των ζητημάτων που άπτονται του χώρου. Για παράδειγμα, το ευρύ κοινό αντιλαμβάνεται συχνά τα πολεοδομικά και χωροταξικά προβλήματα με πολύ διαφορετικούς τρόπους, χρησιμοποιώντας απλοϊκή σκέψη για την εκτίμηση των κινδύνων και της αβεβαιότητας που προκύπτει από τις αποφάσεις τους, που με τη σειρά τους οδηγούν βραχυχρόνια ή πιθανότερα μακροχρόνια σε λάθη και στη δημιουργία νέων προβλημάτων. Επομένως, οι επαγγελματίες πολεοδόμοι-χωροτάκτες λόγω του επιστημονικού τους υποβάθρου θα μπορούσαν να είναι οι καταλληλότεροι για τη λήψη αποφάσεων που αφορούν το χώρο.

Επίσης, είναι γεγονός, ότι η συμμετοχή των διαφορετικών ομάδων πληθυσμού στις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού δεν είναι ισότιμη. “Ορισμένες ομάδες υπό-εκπροσωπούνται (π.χ. αυτοαπασχολούμενοι) λόγω έλλειψης διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου, ενώ άλλες ομάδες υπέρ-εκπροσωπούνται (συνταξιούχοι, νοικοκυρές, δημόσιοι υπάλληλοι)” (Renn κ.α.,1933)

“Οι συμμετοχικές προσεγγίσεις ενώ συνήθως ενισχύουν την κοινωνική συνοχή,

ορισμένες φορές μπορούν να την απειλήσουν. Αυτό συμβαίνει όταν η πλειοψηφία μπορεί να έχει τον ολοκληρωτικό έλεγχο της εξουσίας. Στην περίπτωση αυτή μια μικρή αλλά σημαντική μειονότητα μπορεί να οδηγηθεί όλο και περισσότερο στο περιθώριο λόγω της σύγκρουσης με την ισχυρή πλειοψηφία. Αυτό θα συμβαίνει έως ότου η θέση των ομάδων αυτών αλλάξει σε απόλυτους όρους” (Althaus και Tewkesbury, 2000; Bulmer και Coleman, 2001 στο Carver, 2001).

Επιπρόσθετα έχει αποδειχτεί αρκετές φορές ότι όταν δίνεται η ευκαιρία στους πολίτες να εκφέρουν γνώμη και να συμμετάσχουν στη διαδικασία σχεδιασμού, εκπροσωπούν το προσωπικό συμφέρον τους και όχι το γενικότερο καλό της κοινότητας στην οποία διαμένουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του παραπάνω ισχυρισμού είναι το φαινόμενο Not in my Back Yard (NIMBY). Αρκετές φορές ακόμα οι πολίτες θέτουν εμπόδια σε σχεδιαστικές παρεμβάσεις στο χώρο λόγω του γεγονότος ότι “προασπίζονται την υφιστάμενη κατάσταση γιατί αυτή γνωρίζουν και σε αυτήν έχει προσαρμοστεί η καθημερινότητά τους” (Βλαστός, 2006). Έτσι ο χώρος αποκτά στατικό χαρακτήρα και οι δημιουργικές δυνάμεις μια κοινωνίας αδυνατούν να παρέμβουν σε αυτόν αλλάζοντας ριζικά τις λειτουργίες τους ή/και τη μορφή του.

Ακόμα, η απάθεια εκ μέρους των πολιτών αποτελεί ένα σημαντικό μειονέκτημα του συμμετοχικού σχεδιασμού. Πολλές φορές όταν δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να συμμετέχουν σε μία σχεδιαστική διαδικασία, υιοθετούν συχνά μια απαθητή στάση. Η απαθητή αυτή στάση μπορεί να οφείλεται σε πολλούς λόγους. Οι κυριότεροι εξ αυτών είναι (α) ότι οι πολίτες συχνά θεωρούν πως η συμμετοχή τους είναι άσκοπη καθώς δεν μπορούν να επηρεάσουν το σχεδιαστικό αποτέλεσμα, (β) ότι προτιμούν να απέχουν καθώς θεωρούν ότι δεν θα έχουν προσωπικό όφελος από τη διαδικασία αυτή.

Έκτος όμως από τις παραπάνω ουσιαστικές αδυναμίες των «συμμετοχικών» διαδικασιών σχεδιασμού του χώρου, υπάρχουν και αλλά περισσότερο τεχνικά προβλήματα που παρουσιάζονται στις διαδικασίες αυτές. Βασικότερα τεχνικά εμπόδια στις συμμετοχικές διαδικασίες είναι ο χρόνος, το κόστος και η έλλειψη γνώσεων και διάθεσης εκ μέρους της διοίκησης.

Οι διαδικασίες στις οποίες συμμετέχει μεγάλος αριθμός πολιτών είναι κατά βάση χρονοβόρες. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό, είναι η ανάγκη για σύγκλιση «σε κάποιο βαθμό» των απόψεων του συνόλου των μεμονωμένων ατόμων. Παράλληλα με την αύξηση του χρόνου που απαιτείται τόσο στη φάση της ανάλυσης (εντοπισμός

προβλημάτων) όσο και στη φάση της πρότασης, αυξάνεται ταυτόχρονα και το κόστος της διαχείρισης και του συντονισμού των εκδηλώσεων - δράσεων για την επίτευξη της συμμετοχής των πολιτών. Στο κόστος αυτό περιλαμβάνονται έξοδα όπως οι αμοιβές επιστημόνων – συμβούλων, τα έξοδα της διοργάνωσης τοπικών συμβουλίων, έξοδα δημοσιοποίησης δραστηριοτήτων κ.α..

Τέλος, τα κόστη που οφείλονται στις χρονικές καθυστερήσεις της διαδικασίας σχεδιασμού δεν επιβαρύνουν αποκλειστικά τη διοίκηση. Όταν οι διαδικασίες αυτές, έχουν ως αποτέλεσμα σημαντικές καθυστερήσεις αναπτυξιακών επενδύσεων, επηρεάζουν άμεσα και την ανάπτυξη ολόκληρης της περιοχής, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν να δράσουν ακόμη και ανασταλτικά προς τυχόν μελλοντικές επενδύσεις.

2.3. SWOT ανάλυση

Κατά τη διάρκεια ενός ακαδημαϊκού εργαστηρίου (workshop) σχετικά με την πρόοδο στην εφαρμογή της συνθήκης του Άαρχους (πρόσβαση σε πληροφορίες και συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων που επιφέρουν επιπτώσεις στο περιβάλλον), που διεξήχθη στο Νιούκαστλ το Δεκέμβριο του 1999, διατυπώθηκε μια SWOT ανάλυση για το συμμετοχικό σχεδιασμό (πίνακας 2)

Πίνακας 2: SWOT ανάλυση για το συμμετοχικό σχεδιασμό

Πλεονεκτήματα	Αδυναμίες
Μέσω της συμμετοχής των πολιτών μπορεί ...	Η συμμετοχή του κοινού μπορεί να εξασθενήσει από...
Να αναδειχθούν οι τεχνικές-επιστημονικές γνώσεις των πολιτών	Την έλλειψη πόρων (χρόνος, χρήμα, προσωπικό)
Να αξιοποιηθούν γνώσεις για την περιοχή τις όποιες η διοίκηση πιθανόν να μην γνωρίζει	Το ανεπαρκές νομικό πλαίσιο
Να εκφραστούν διαφορετικές αντιλήψεις-σύλληψη της πραγματικότητας (ώστε να εντοπιστούν ζητήματα που δεν έχουν μελετηθεί)	Την έλλειψη εμπειρίας σε συμμετοχικές διαδικασίες
Να κατανοήσει το κοινό καλύτερα το σύστημα σχεδιασμού	Τις δυσκολίες πρόσβασης στην πληροφόρηση

Να αξιοποιηθεί το πάθος και ο ενθουσιασμός των πολιτών	Την έλλειψη τεχνικής υποστήριξης προς τους πολίτες
Να καταστεί δυνατή η καλύτερη αξιολόγηση των θεμάτων-προτάσεων-προβλημάτων	Την περιορισμένη εξέταση των αποτελεσμάτων της συμμετοχής
Να καλλιεργηθεί το αίσθημα του «ανήκειν» στους πολίτες της περιοχής	Την ανεπαρκή συμμετοχή πολιτών (ποιοτικά και ποσοτικά)
Ευκαιρίες	Απειλές
Η συμμετοχή των πολιτών προσφέρει τις δυνατότητες να...	Η συμμετοχή του κοινού μπορεί να αναχαιτιστεί εάν...
Δημιουργηθεί εμπιστοσύνη και επάρκεια	Οι πολίτες θεωρούν ότι η διαδικασία είναι τυπική (Ότι οι τελικές αποφάσεις έχουν ήδη ληφθεί)
Βελτιωθεί το δομημένο και μη περιβάλλον, να ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή και να αποφευχθεί η σπατάλη πόρων	Μια μειονότητα ομιλητικών ατόμων κυριαρχεί στις δημόσιες συναντήσεις
Παραχωρηθούν δικαιώματα στα άτομα μέσω της έναρξης διαλόγου και βελτιώνοντας τις ευκαιρίες συμμετοχής των πολιτών σε αυτές	Δεν διατίθεται αρκετός χρόνος για να συζητήσουν και να αποφασίσουν σχετικά με μια πρόταση
Αυξηθεί η κατανόηση των διαφορετικών αντιλήψεων (Επίλυση προβλημάτων βάση συνεργασίας)	Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις δεν γίνονται κατανοητές (π.χ. Τα βραχυχρόνια οικονομικά-ιδιοκτησιακά συμφέροντα υπερισχύουν έναντι των μακροχρόνιων συμφερόντων της κοινότητας)
Αποφευχθούν συγκρούσεις μέσω της συμμετοχής των πολιτών από τα αρχικά στάδια του σχεδιασμού	Τα πολεοδομικά-χωροταξικά σχέδια δεν είναι καλής ποιότητας και δεν καλύπτουν επαρκώς όλα τα ζητήματα
Εξοικονομηθεί χρόνος στη συνολική διαδικασία σχεδιασμού λόγω της μείωσης των αντιθέσεων – συγκρούσεων μέσω του διαλόγου	

Πηγή: Petts και Leach, 2001, ίδια επεξεργασία

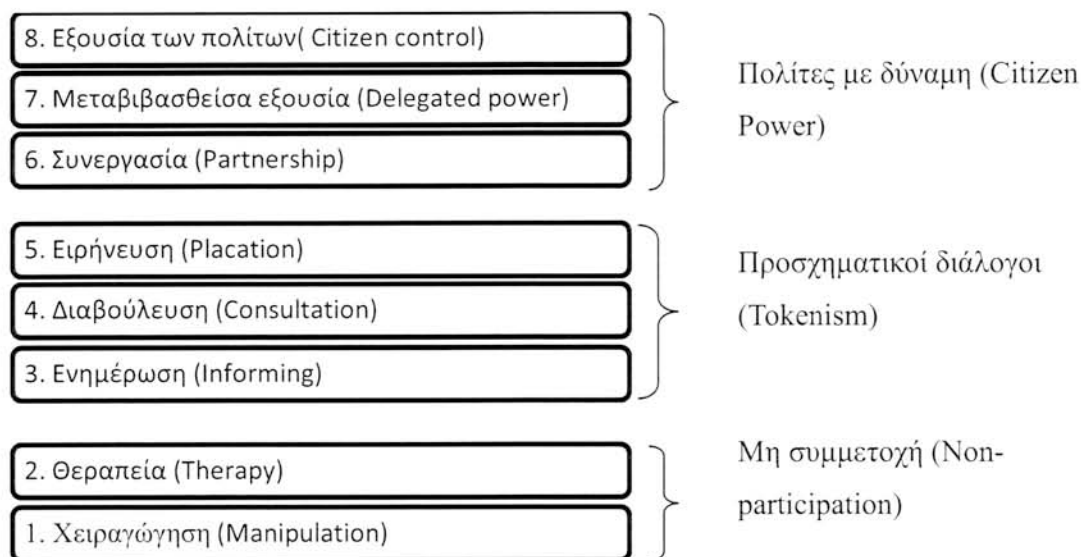
Παρόλο που η ανάλυση SWOT περιέχει ένα κελί με την ετικέτα «αδυναμίες», αυτό αναφέρεται στις αδυναμίες που προκύπτουν από την ακατάλληλη συμμετοχή του κοινού

και όχι στις αδυναμίες που προκύπτουν από αυτή καθ' αυτή τη συμμετοχή του κοινού. Ωστόσο υπάρχουν αρκετές πιθανές αδυναμίες της συμμετοχής του κοινού στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου οι οποίες αναφέρθηκαν παραπάνω.

3. Τυπολογίες συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων

3.1. Τύποι συμμετοχής και «μη συμμετοχής» του Arnstein

Διάγραμμα 4: Οι οχτώ βαθμίδες στην κλίμακα της συμμετοχής των πολιτών

Πηγή :Arnstein, 1969, ίδια επεξεργασία

Ο Arnstein προσπάθησε να αναλύσει τις τυπολογίες της συμμετοχής των πολιτών χρησιμοποιώντας μια κλίμακα με οχτώ βαθμίδες (βλέπε διάγραμμα 4), οι οποίες διαβαθμίζονται ανάλογα με το βαθμό της πραγματικής συμμετοχής των πολιτών. Αυτές τις βαθμίδες τις κατηγοριοποίησε σε τρεις ενότητες, από της οποίες μόνο η μία (Πολίτες με δύναμη) χαρακτηρίζεται από ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων.

“Αναλυτικότερα, οι βαθμίδες που βρίσκονται στο κάτω μέρος της κλίμακας, είναι (1) Χειραγώγηση και (2) Θεραπεία. Οι δύο αυτές βαθμίδες περιγράφουν τα επίπεδα της «μη συμμετοχής» που έχει σχεδιαστεί από μερικούς για αντικατασταθεί η γνήσια συμμετοχή. Ο πραγματικός στόχος τους δεν είναι να μπορέσουν οι άνθρωποι να συμμετέχουν στο σχεδιασμό ή τη διεξαγωγή των προγραμμάτων, αλλά για να επιτρέψει στους ισχυρούς πολίτες (powerholders) να «εκπαιδεύσουν» ή να «συνετίσουν» τους συμμετέχοντες. Οι βαθμίδες 3 (Ενημέρωση) και 4 (Διαβούλευση) προοδεύουν στα επίπεδα των «προσχηματικών διάλογων» που επιτρέπει στους μη ισχυρούς, να ακούσουν και να

ακουστούν στα πλαίσια των συμμετοχικών διαδικασιών. Όταν παραχωρείτε ο λόγος από τους ισχυρούς πολίτες (powerholders) στους ανίσχυρους πολίτες (have-nots), αυτοί μπορούν πράγματι να ακούσουν και να ακουστούν. Αλλά υπό αυτούς τους όρους στερούνται τη δύναμη να εξασφαλίσουν ότι οι απόψεις τους θα ληφθούν υπόψη από τους ισχυρούς. Όταν η συμμετοχή περιορίζεται σε αυτά τα επίπεδα, δεν υπάρχει καμία πρόοδος, καμία κινητήρια δύναμη, ως εκ τούτου καμία διαβεβαίωση για την αλλαγή του status quo. Η βαθμίδα 5 (ειρήνευση) είναι απλά ένας υψηλότερου επιπέδου «προσχηματικός διάλογος» καθώς οι βασικοί κανόνες επιτρέπουν στους πολίτες να έχουν συμβουλευτικό ρόλο, χωρίς παρόλα αυτά να διατηρούν το διαρκές δικαίωμα να αποφασίζουν, όπως συμβαίνει με τους ισχυρούς πολίτες (powerholders)” (Arnstein, 1969).

“Πιο ψηλά στην κλίμακα είναι οι βαθμίδες, στις οποίες παρέχεται δύναμη στους πολίτες, μέσω του αυξημένου βαθμού επιρροής στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων. Οι πολίτες μπορούν να συνάψουν (6) συνεργασία η οποία τους επιτρέπει να διαπραγματεύονται και να συμμετάσχουν σε ανταλλαγές με τους παραδοσιακούς κατόχους εξουσίας. Στις σημαντικότερες βαθμίδες, 7 (μεταβιβασθείσα εξουσία) και 8 (εξουσία των πολιτών), οι μη προνομιούχοι πολίτες κατέχουν την πλειοψηφία των θέσεων λήψεως αποφάσεων, ή την πλήρη διοικητική εξουσία” (Arnstein, 1969).

“Προφανώς, η κλίμακα των οκτώ βαθμίδων αποτελεί μια απλοποίηση, αλλά βοηθά στην επεξήγηση του νοήματος το οποίο αρκετοί έχουν απολέσει, ότι δηλαδή υπάρχουν σημαντικές διαβαθμίσεις στη συμμετοχή των πολιτών. Γνωρίζοντας τις διαβαθμίσεις αυτές, μας επιτρέπεται τόσο να ξεφύγουμε από την υπερβολή και να κατανοήσουμε την όλο και περισσότερο επιτακτική απαίτηση για τη συμμετοχή των ανίσχυρων πολιτών, όσο και να κατανοήσουμε το φάσμα των αποπροσανατολιστικών απαντήσεων από τους κατόχους εξουσίας προς τους πρώτους” (Arnstein, 1969).

3.1.1. Περιορισμοί της τυπολογίας

Η τυπολογία του Arnstein αντιπαραθέτει τους ανίσχυρους πολίτες με τους ισχυρούς, προκειμένου να τονίσει τις θεμελιώδεις διαφορές τους. “Στην πραγματικότητα, ούτε οι ανίσχυροι ούτε οι ισχυροί πολίτες είναι ομοιογενείς ομάδες. Κάθε ομάδα περιλαμβάνει ένα πλήθος διαφορετικών απόψεων, σημαντικά σχίσματα, ανταγωνιστικά συμφέροντα, και κατακερματισμένες υποομάδες. Η δικαιολογία για τη χρήση τέτοιων απλοϊκών αντιλήψεων είναι ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, οι φτωχοί πραγματικά αντιλαμβάνονται τους ισχυρούς ως μια συνεκτική και ισχυρή ομάδα, ενώ παράλληλα οι

ισχυροί βλέπουν τους ανίσχυρους πολίτες σαν μια θάλασσα από «εκείνους τους ανθρώπους», που έχουν ελάχιστη κατανόηση της θέσης τους και με ταξικές διαφορές μεταξύ τους” (Arnstein, 1969).

Σύμφωνα με τον Arnstein, η τυπολογία που προτείνει δεν περιλαμβάνει την ανάλυση των πιο σημαντικών εμποδίων για την επίτευξη ουσιαστικής συμμετοχής. “Αυτά τα εμπόδια βρίσκονται και στις δύο πλευρές του υπεραπλουστευμένου «φράχτη». Από την πλευρά των ισχυρών πολιτών (powerholders), περιλαμβάνουν το ρατσισμό, τον προστατευτισμό και την αντίσταση στην ανακατανομή εξουσίας. Από την πλευρά των αδύναμων πολιτών (have-nots), περιλαμβάνουν την ανεπάρκεια των πολιτικών κοινωνικοοικονομικών δομών και των υπαρχουσών γνώσεων των φτωχών κοινοτήτων, παράλληλα με τις δυσκολίες που προκύπτουν στην προσπάθεια οργάνωσης μιας αντιπροσωπευτικής και υπεύθυνης ομάδας πολιτών εξαιτίας της θεώρησης της προσπάθειας ως μάταιη, της αποξένωσης, και της δυσπιστίας των ανίσχυρων πολιτών”(Arnstein, 1969).

Τέλος, μια ακόμα παρατήρηση σχετικά με τις οκτώ επιμέρους βαθμίδες της τυπολογίας του Arnstein, είναι ότι στον πραγματικό κόσμο, μπορεί να υπάρχουν πολύ περισσότερες βαθμίδες με λιγότερο απότομες και «καθαρές» διακρίσεις μεταξύ τους. “Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που χρησιμοποιήθηκαν για να αναδειχθεί κάθε μία από τις οκτώ βαθμίδες, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και σε άλλες βαθμίδες. Για παράδειγμα, η απασχόληση των φτωχών πολιτών είτε σε ένα πολεοδομικό πρόγραμμα είτε ως υπεύθυνο προσωπικό για το σχεδιασμό, θα μπορούσε να συμβεί σε οποιαδήποτε από τις οκτώ βαθμίδες και θα μπορούσε να αποτελέσει είτε ένα νόμιμο είτε ένα αναξιοκρατικό χαρακτηριστικό της συμμετοχής του πολίτη. Ανάλογα με τα κίνητρά τους, οι κάτοχοι εξουσίας προσλαμβάνουν φτωχούς ανθρώπους για να συνεργαστούν μαζί τους, να τους διαφθείρουν, ή να χρησιμοποιήσουν τις ειδικές δεξιότητες και τις γνώσεις τους” (Arnstein, 1969). Χαρακτηριστικά ο Arnstein, αναφέρει πως “ορισμένοι δήμαρχοι, εντός του προσωπικού τους κύκλου, καυχούνται για την πρόσληψη μαχητικών μαύρων ηγετών ώστε να τους «φιμώσουν», ενώ παράλληλα η πράξη αυτή οδηγεί στην έλλειψη αξιοπιστίας στη μαύρη κοινότητα” (Arnstein, 1969).

3.1.2. Σύγχρονη κριτική της Θεωρίας του Arnstein

“Ενώ η απλότητα αυτού του μοντέλου έχει αποδειχθεί ιδιαίτερος δημοφιλής στις πρακτικές του σχεδιασμού, έχει παρόλα αυτά επικριθεί καθώς υποθέτει ότι οι στρατηγικές συμμετοχής που τοποθετούνται στις υψηλότερες βαθμίδες της κλίμακας είναι ανώτερες από εκείνες που τοποθετούνται κάτω από αυτές. Όπως υποστηρίζουν

αρκετοί μελετητές, ένα τέτοιο μοντέλο αποτυγχάνει επίσης να εξετάσει τα ερωτήματα σχετικά με την καταλληλότητα της εμπλοκής και της προθυμίας των πολιτών και των ενδιαφερόμενων μερών για να λάβουν τα ηνία της εξουσίας και της ευθύνης που αυτή φέρει. Παραδείγματος χάριν, μερικά μέρη της διαδικασίας σχεδιασμού είναι ιδιαίτερα τεχνικά και δεν μπορούν να διεκπεραιωθούν στις υψηλές βαθμίδες της κλίμακας. Πολλοί επόμενοι μελετητές έχουν ξανασχεδιάσει την κλίμακα του Arnstein για να απεικονίσουν την πιο περίπλοκη πραγματικότητα της εμπλοκής πολλών ομάδων συμφερόντων στη διαδικασία πολιτικής και προγραμματισμού (π.χ. Wilcox, 1994) αλλά συνεχίζουν να διατηρούν μια ιεραρχική δομή, βλέποντας την όγδοη βαθμίδα συμμετοχής (εξουσία των πολιτών) ως απώτερο στόχο της συμμετοχής. Με αυτό τον τρόπο, τέτοια εναλλακτικά πρότυπα μπορούν συχνά να περιορίζουν τις πιθανότητες επίτευξης επιτυχημένης συμμετοχής χωρίς απαραίτητως να επιφέρουν «ενδυνάμωση» των πολιτών” (ODPM, 2006). Εν ολίγοις, τέτοια πρότυπα, ειδικά του Arnstein, “συνεχίζουν να εφαρμόζονται απερίσκεπτα, παρά τα τριάνταπέντε έτη προόδου στον τομέα της κατανόησης των παραγόντων που οδηγούν στη συμμετοχή” (Tritter και McCallum, 2006 στο ODPM, 2006).

3.2. **Τυπολογία σχέσης πολιτών και διοίκησης σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ** (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης)

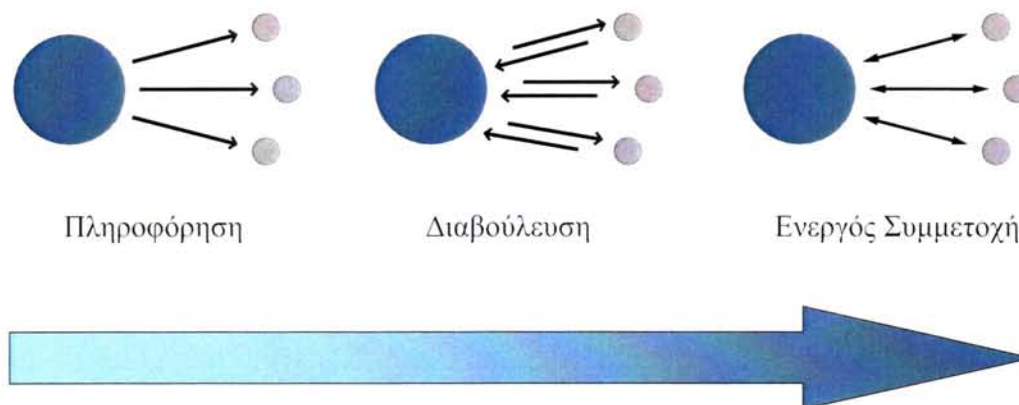
Η Υπηρεσία Δημόσιας Διοίκησης του ΟΟΣΑ και πιο συγκεκριμένα η Ομάδα Εργασίας για την ενίσχυση των δεσμών Κυβέρνησης-Πολίτη ανέπτυξε μια τυπολογία, που αποτελείται από τις παρακάτω τρεις μορφές σχέσης πολίτη-διοίκησης (OECD, 2001):

- **Η πληροφόρηση** (Information) είναι μια μονόδρομη σχέση στην οποία η κυβέρνηση παράγει και παρέχει πληροφορίες στους πολίτες. Καλύπτει τόσο τη «παθητική» πρόσβαση σε πληροφορίες, αφού υπάρξει εκδήλωση ενδιαφέροντος από μέρους των πολιτών, όσο και την «ενεργό» διάδοση πληροφοριών απευθείας από την κυβέρνηση προς τους πολίτες. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν: πρόσβαση σε δημόσια έγγραφα, επίσημες εφημερίδες κυβερνήσεων και κυβερνητικές ιστοσελίδες.
- **Η Διαβούλευση** (Consultation) είναι μια αμφίδρομη σχέση στην οποία οι πολίτες παρέχουν πληροφορίες στην κυβέρνηση. Η διαφορά με το παραπάνω ορισμό της «πληροφόρησης» έγκειται στο γεγονός ότι στη διαβούλευση επιδιώκεται η διατύπωση των απόψεων των πολιτών και επιπλέον απαιτείται η παροχή

πληροφοριών από την κυβέρνηση προς του πολίτες. Οι κυβερνήσεις καθορίζουν το θέμα της διαβούλευσης, θέτουν τα ερωτήματα και διαχειρίζονται τη διαδικασία, ενώ οι πολίτες καλούνται να εκφέρουν τις απόψεις τους. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν: έρευνες της κοινής γνώμης και παρατηρήσεις σχετικά με τα νομοσχέδια.

- **Η ενεργός συμμετοχή** (active participation) είναι μια σχέση που βασίζεται στην συνεργασία των πολιτών με την κυβέρνηση, στην οποία οι πρώτοι συμμετέχουν ενεργά στον καθορισμό της διαδικασίας και του περιεχομένου της χάραξης πολιτικής. Αναγνωρίζει την ίση θέση των πολιτών όσον αφορά τον καθορισμό της ημερήσιας διάταξης, την εισήγηση πολιτικών επιλογών και τη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας. Παρόλα αυτά οι τελικές αποφάσεις ή η διαμόρφωση πολιτικών καθορίζονται από την κυβέρνηση. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν: διασκέψεις συναίνεσης και επιτροπές πολιτών.

Διάγραμμα 5: Προσδιορισμός των όρων, Πληροφόρηση, Διαβούλευση, Ενεργός Συμμετοχή

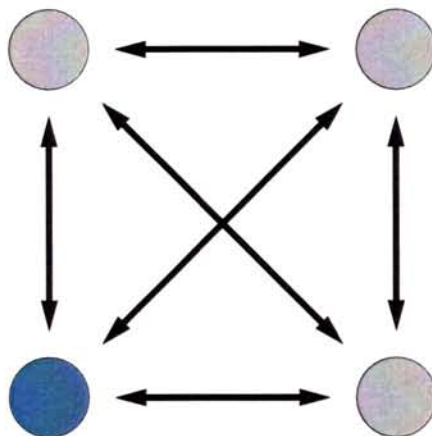
Αυξανόμενο επίπεδο συμμετοχής των πολιτών και επιρροής στη χάραξη πολιτικής

Πηγή : OECD, 2001, ίδια επεξεργασία

Η τυπολογία του ΟΟΣΑ αν και συνεισφέρει σημαντικά στην κατανόηση των σχέσεων πολίτη-διοίκησης, τελικά δεν επιτυγχάνει την πρόταση μιας τυπολογίας σχέσης πολιτών-διοίκησης που να βασίζεται στην ισότιμη συνεργασία πολιτών και διοίκησης. Αυτό γιατί στην τρίτη μορφή σχέσεων πολίτη-διοίκησης την «ενεργό συμμετοχή», οι τελικές αποφάσεις λαμβάνονται από την διοίκηση. Έτσι η απαίτηση για τη λήψη αποφάσεων που βασίζονται σε άμεσα δημοκρατικές διαδικασίες, από τα κάτω(πολίτες) προς τα πάνω(διοίκηση), δεν αναφέρεται σε καμία από τις παραπάνω τυπολογίες. Η ουσιαστική

συμμετοχή των πολιτών, προϋποθέτει τη διαμόρφωση τελικών προτάσεων που βασίζονται στις **απόψεις και στην συνεργασία των μεμονωμένων** ατόμων, καθώς οι πολίτες είναι ουσιαστικά αυτοί που επηρεάζονται στο σύνολο τους άμεσα ή έμμεσα από τις εν λόγω αποφάσεις (διάγραμμα 6).

Διάγραμμα 6: Ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών, δίκτυα συνεργασίας

Πηγή : ίδια επεξεργασία

4. Μέθοδοι συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό

Στην διεθνή βιβλιογραφία έχουν προταθεί αρκετές μέθοδοι συμμετοχής του κοινού στην διαδικασία σχεδιασμού του χώρου. Αυτές περιλαμβάνουν τόσο τις παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής όσο και τις πιο καινοτόμες μεθόδους που βασίζονται στην χρήση των νέων τεχνολογιών (διαδραστικές ιστοσελίδες, λογισμικά γεωπληροφοριακών συστημάτων, κ.α.). Η ύπαρξη μιας τυποποιημένης μεθοδολογίας για την συμμετοχή των πολιτών στην διαδικασία σχεδιασμού, διευκολύνει κυρίως την κατανόηση των μεθόδων αυτών, καθώς η απλή υιοθέτηση και εφαρμογή τους από τις διαφορετικές τοπικές κοινωνίες θα ήταν λανθασμένη. Αυτό γιατί κάθε κοινότητα έχει διαφορετικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά, διαφορετικές αρχές-αξίες και διαφορετικές ικανότητες.

Πιο αναλυτικά, η χρησιμοποίηση μεθόδων σχεδιασμού που βασίζονται στην αξιοποίηση ΤΠΕ, θα έχει ελάχιστη αποτελεσματικότητα σε κοινότητες που στερούνται πρόσβασης στο διαδίκτυο ή γνώσεων για τη χρήση του μέσου αυτού. Αντίθετα οι πιο αναπτυγμένες κοινότητες ως προς της χρήση ΤΠΕ, είναι εφικτό να αξιοποιήσουν στο έπακρο τις δυνατότητες που προσφέρει το διαδίκτυο. Δηλαδή σε κάθε περίπτωση οι κοινωνίες θα πρέπει να επιλέγουν τα εργαλεία συμμετοχικού σχεδιασμού που αρμόζουν περισσότερο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Αρχικά, η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί θα πρέπει σύμφωνα με τον Barnes κ.α. (1997) να βασίζεται στις παρακάτω ερωτήσεις (Petts και Leach, 2001):

- Ποιων η συμμετοχή επιδιώκεται ;
π.χ. όλων των πολιτών, ή όλων των καταναλωτών, ή ορισμένων ομάδων πολιτών ή καταναλωτών,
- Τι είδους γνώσεις είναι προσβάσιμες ;
π.χ. εμπειρογνομώνων, των ενδιαφερομένων, αντικειμενικές πληροφορίες, επαρκείς πληροφορίες,
- Ποια είναι η πηγή της δράσης για την εξασφάλιση της συμμετοχής;
π.χ. πολιτικά συστήματα, συστήματα παροχής υπηρεσιών, οργανωμένες ομάδες πολιτών,
- Ποιος είναι ο σκοπός της συμμετοχής;
π.χ. η «ενδυνάμωση» των πολιτών, η βελτίωση των υπηρεσιών, η αύξηση της υπευθυνότητας, η αλλαγή των απόψεων μέσω της συζήτησης, η τήρηση των νομικών απαιτήσεων,
- Σε ποιο βαθμό θα μεταβιβασθεί εξουσία από την διοίκηση στους πολίτες;

π.χ. έχουν συμβουλευτικό ρόλο προς τις επιλογές, συν-διαμορφώνουν τις επιλογές, παραγάγουν επιλογές, λαμβάνουν αποφάσεις,

- Σε ποιο επίπεδο θα εκφράζονται οι απόψεις;

π.χ. σε ατομικό επίπεδο ή σε συλλογικό επίπεδο,

- Σε ποιο επίπεδο θα εμφανιστεί η αλλαγή που προέρχεται από τη συμμετοχή;

π.χ. σε ατομικό επίπεδο, σε ομαδικό επίπεδο, σε επίπεδο γειτονιάς, στα κοινωνικά προγράμματα, στους οργανισμούς.

Αναλυτικότερα η Leach και ο Wingfield (1999), κατηγοριοποίησαν τις μεθόδους αυτές σε τέσσερις κατηγορίες (ODPM, 2006):

- **Τις κατ 'ουσίαν παραδοσιακές** - π.χ. δημόσιες συναντήσεις, έγγραφα διαβούλευσης, συνεδρίες ερωτήσεων και απαντήσεων.
- **Τις ατομοκεντρικές** - π.χ. δημοσκοπήσεις και ερωτηματολόγια.
- **Τις νέες καινοτόμες μεθόδους που έχουν ως αντικείμενο την διαβούλευση με τους πολίτες για διάφορα θέματα**- π.χ. διαδραστικές ιστοσελίδες, ομάδες πολιτών, ομάδες εστίασης, και
- **Τις νέες καινοτόμες μεθόδους που ενθαρρύνουν την ουσιαστικότερη συμμετοχή του πολίτη** - π.χ. επιτροπές πολιτών με δικαίωμα αξιολόγησης των σχεδίων, σχέδια της κοινότητας, θεματικές συζητήσεις (Forums).

Περαιτέρω, οι Petts και Leach (2001) εξέλιξαν λίγο αργότερα την παραπάνω κατηγοριοποίηση σε τέσσερα επίπεδα (βλέπε πίνακα 3) και σε τρεις τύπους συμμετοχής:

- Τον παραδοσιακό (T),
- Τις καινοτόμες συμβουλευτικές διαδικασίες (IC),
- Την καινοτόμο διαβούλευση (ID).

Πίνακας 3: Τυπολογία πιθανών μεθόδων διαβούλευσης των ενδιαφερόμενων.

Πρώτο επίπεδο : Εκπαίδευση και ενημέρωση	Δεύτερο επίπεδο: ανατροφοδότηση πληροφοριών
Φυλλάδια / έντυπα (T)	Στελεχωμένα εκθέματα / οθόνες (T)
Ενημερωτικά δελτία (T)	Τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας (T)
Εκθέματα / οθόνες (T)	Διαδίκτυο (IC)
Διαφήμιση (T)	Τηλεδιάσκεψη (IC)
Τοπικές εφημερίδες (T)	Δημόσιες συναντήσεις (T)
Εφημερίδες εθνικής κυκλοφορίας (T)	Έρευνες, συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια (T)
Βίντεο (IC)	Δημοσκοπήσεις (IC)
Επιτόπιες επισκέψεις (T)	
Τρίτο Επίπεδο: συμμετοχή και διαβούλευση	Τέταρτο επίπεδο: εκτεταμένη συμμετοχή
Εργαστήρια (workshops) (IC)	Κοινοτικές συμβουλευτικές επιτροπές /ομάδες σύνδεσης των υπηρεσιών με το κοινό(ID)
Διαβούλευση με ομάδες εστίασης (IC)	Planning for real (Διαδικασία συμμετοχής της κοινότητας στο σχεδιασμό) (ID)
Συγκεντρώσεις ανοιχτές προς το κοινό (open-house) (IC)	Επιτροπές πολιτών με δικαίωμα αξιολόγησης των σχεδίων (ID)
Συζητήσεις ανοιχτές προς το κοινό (στο Διαδίκτυο) (IC)	Διασκέψεις με στόχο την γενική συναίνεση(ID)
	Διατύπωση οράματος (visioning) (ID)
	Διατύπωση οράματος μέσω του Διαδικτύου (ID)

Πηγή: Petts και Leach, 2001, ίδια επεξεργασία

4.1. Εργαλεία που βασίζονται σε ΤΠΕ και συμβάλλουν στην άμεση συμμετοχή του κοινού στην διαδικασία σχεδιασμού

Οι εξελίξεις στον τομέα των ΤΠΕ, έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο ζούμε. Τα πρώτα χρόνια ύπαρξης του διαδικτύου (web 1.0) άλλαξαν τον τρόπο με τον οποίο μεταφέρονται δεδομένα, εκμηδενίζοντας τις ταχύτητες μεταφοράς τους και καταργώντας αρκετούς περιορισμούς, «σύνορα», που υπήρχαν παλαιότερα στην διάδοσή τους. Τα τελευταία όμως πέντε χρόνια, η μετάβαση από το Web 1.0 στο Web 2.0 «το διαδραστικό διαδίκτυο», προσέφερε νέες δυνατότητες στους πολίτες. Οι δυνατότητες αυτές περιλαμβάνουν κυρίως τη συνεργασία, τη δημοσίευση πληροφοριών και τη δημιουργία διαδικτυακών κοινοτήτων. Οι δυνατότητες αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν για την υποστήριξη και την ενίσχυση του συμμετοχικού σχεδιασμού του χώρου, καθώς εξαλείφουν μεγάλο μέρος των μειονεκτημάτων που υπήρχαν στην εφαρμογή του.

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια προσπάθεια να αναλυθούν τα εργαλεία που βασίζονται στις Τ.Π.Ε., και τα οποία μπορούν να συμβάλουν στην ενεργή συμμετοχή και τη

συνεργασία των πολιτών για τη διαμόρφωση αποφάσεων που αφορούν το χωρικό σχεδιασμό. Αναμφίβολα τα εργαλεία που θα αναλυθούν παρακάτω λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς τις παραδοσιακές μορφές συμμετοχής, οι οποίες προϋποθέτουν τη φυσική παρουσία των πολιτών στις διαδικασίες σχεδιασμού.

Όσον αφορά το τεχνικό σκέλος, θεωρείται αναγκαία η σύνδεση των πληροφοριών που υπάρχουν στο κάθε εργαλείο που θα χρησιμοποιηθεί στη διαδικασία σχεδιασμού, όπως επίσης και η διασύνδεση των πολιτών που τα χρησιμοποιούν. Δηλαδή κανένα από τα εργαλεία που θα αναλυθούν παρακάτω, δεν θα ήταν σωστό να λειτουργεί αυτόνομα, ούτε βεβαίως και κάθε χρήστης να συμμετέχει όντας απομονωμένος από τους υπόλοιπους χρήστες. Έτσι μια τοποθεσία σε ένα χάρτη θα πρέπει να συνδέεται με τα κείμενα, τα ερωτηματολόγια και τις συζητήσεις (forum) που αναφέρονται σε αυτήν και κάθε πολίτης θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να επικοινωνεί με τους υπόλοιπους.

4.1.1. Λογισμικά συνεργασίας για την παραγωγή κειμένων (Collaborative Writing Software)

Παραδείγματα λογισμικών συνεργασίας για τη σύνταξη κειμένων είναι τα wikis, το Google docs και το Zoho writer. Τα λογισμικά αυτά επιτρέπουν στους χρήστες να δημιουργούν κείμενα, τα οποία αποτελούν ένα συλλογικό δημιούργημα. Δηλαδή τα μεμονωμένα άτομα έχουν τη δυνατότητα να επεξεργαστούν, να προσθέσουν και σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και να διαγράψουν το περιεχόμενο ενός κειμένου. Στο συμμετοχικό σχεδιασμό, τέτοιου είδους εργαλεία είναι πολύ χρήσιμα, καθώς υπάρχει η ανάγκη της σύγκλισης των απόψεων των διαφορετικών ατόμων, σε ένα σχεδόν κοινό πλαίσιο επιδιώξεων – στόχων.

Το περιεχόμενο του κειμένου στην περίπτωση του συμμετοχικού σχεδιασμού μπορεί να αφορά, μικρής και μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις, όπως για παράδειγμα την επιλογή του επιθυμητού πλάτους του πεζοδρομίου ενός οικοδομικού τετραγώνου, ή τον καθορισμό των ορίων μιας προστατευόμενης περιοχής. Το περιεχόμενο αυτό θα είναι ουσιαστικά εμπλουτισμένο με τις απόψεις πολλών ατόμων, που θα δημιουργήσουν ένα πολυσύνθετο τελικό προϊόν, το οποίο θα εκφράζει αν όχι όλα τα μέλη μιας κοινότητας, μια μεγάλη πλειοψηφία της.

Ο σχεδιασμός-προγραμματισμός στην Ελλάδα βασίζεται σε κείμενα που έχουν συνταχθεί από μια ομάδα μελετητών και σε πολλές περιπτώσεις από ένα μοναδικό άτομο, που πιθανώς να μην γνωρίζει επαρκώς την περιοχή. Σε αντίθεση με την παραπάνω πρακτική, η συσσωρευμένη τοπική γνώση, μπορεί να αξιοποιηθεί με την

παραπάνω μέθοδο, ώστε ο σχεδιασμός να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στις επιδιώξεις μιας κοινότητας.

Η σύγκλιση όμως των διαφορετικών απόψεων και συμφερόντων δεν είναι εύκολη διαδικασία. Συνήθως οι φορείς διαφορετικών συμφερόντων συγκρούονται στην προσπάθεια τους να προωθήσουν ο κάθε ένας τα δικά του συμφέροντα, με αποτέλεσμα η όλη διαδικασία της συνεργασίας για την παραγωγή κειμένων να καθιστάτε αδύνατη. Έτσι θα πρέπει να συνδυάζεται με εκτενείς συζητήσεις (forums) μεταξύ των ατόμων που λαμβάνουν μέρος, ακόμα και μέσω της χρησιμοποίησης ηλεκτρονικών ψηφοφοριών για την επιλογή του επιθυμητού περιεχομένου.

Τέλος, λόγω του γεγονότος ότι αρκετά άτομα δεν έχουν ικανοποιητικές ικανότητες παραγωγής γραπτού λόγου, δημιουργούνται ανισότητες ως προς την συμμετοχή των ατόμων μιας κοινότητας. Το πρόβλημα αυτό αφορά περισσότερο τους μετανάστες, τους μη εκπαιδευμένους και τους ηλικιωμένους, αυτούς δηλαδή που θίγονται από το σημερινό οικονομικό σύστημα. Η έμμεση απομόνωση των ανθρώπων αυτών από την εν λόγω διαδικασία θα έχει σημαντικές αρνητικές συνέπειες στην κοινωνική συνοχή.

4.1.2. Διαδικτυακές συζητήσεις (Forum)

Οι διαδικτυακές συζητήσεις (forum) μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στη διευκόλυνση της διαδικασίας σχεδιασμού. Μέσω των forum οι πολίτες μπορούν να:

- μοιράζονται πληροφορίες και απόψεις με τους συμπολίτες τους, τους πολεοδόμους – χωροτάκτες και τη διοίκηση,
- να εντοπίζουν ζητήματα που προκαλούν διαμάχες ώστε μέσω του διαλόγου να επιλύονται,
- να θέτουν ερωτήματα στους ειδικούς (πολεοδόμους) για τεχνικά και διαδικαστικά ζητήματα.

Η δυνατότητα πρόσβασης όλων των πολιτών στο περιεχόμενο των ηλεκτρονικών συζητήσεων, ενισχύει τη διαφάνεια και το αίσθημα της συμμετοχής. Είναι ουσιαστικά ένα μέσο που συνδέει τους συμμετέχοντες στην διαδικασία σχεδιασμού, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία δικτύων συνεργασίας, τα οποία αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη του συμμετοχικού σχεδιασμού.

Για την αποτελεσματική λειτουργία των forum, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη δομή τους. Δηλαδή οι ενότητες και οι υπό-ενότητες συζητήσεων θα πρέπει να έχουν ξεκάθαρα προσδιορισμένη θεματολογία ώστε να μπορεί εύκολα ο πολίτης να συμμετέχει

και επιπλέον να αποφευχθούν παρεμβάσεις που δεν σχετίζονται με το θέμα της συζήτησης. Το πρόβλημα καθορισμού της δομής ενός Forum είναι ακόμα πιο έντονο όταν ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι ιδιαίτερα μεγάλος ή όταν οι συζητήσεις αφορούν μεγάλες χωρικές κλίμακες σχεδιασμού (π.χ. Εθνική κλίμακα).

Οι διάλογοι που είναι δημοσιευμένοι στο forum, θα έχουν πολλαπλή χρησιμότητα. Αρχικά μπορούν να αξιοποιηθούν ως βάση πληροφοριών καθώς όποιο ερώτημα απαντηθεί, θα είναι έπειτα διαθέσιμο σε οποιονδήποτε πολίτη που θα αναζητήσει παρόμοιες πληροφορίες. Επιπλέον οι πολίτες θα μπορούν να αξιολογούν την αξιοπιστία των υπόλοιπων πολιτών, των πολεοδόμων και της διοίκησης, βάση των παρεμβάσεων που έχουν κάνει. Αν για παράδειγμα κάποιος πολίτης έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ζητήματα που αφορούν το σχεδιασμό και επιπλέον οι απόψεις του έχουν αξιολογηθεί θετικά από την υπόλοιπη κοινότητα, θα μπορεί να αναλάβει διοικητικές αρμοδιότητες και να διαχειριστεί συγκεκριμένες ενότητες της θεματολογίας, προστατεύοντας έτσι τις δημόσιες ζητήσεις από βανδαλισμούς. Με τον παραπάνω τρόπο μπορεί η διοίκηση να εξοικονομήσει προσωπικό και να ενισχύσει το ρόλο που διαδραματίζουν οι πολίτες στην διαδικασία σχεδιασμού.

4.1.3. Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών Συμμετοχής των Πολιτών (Public Participation GIS)

Σύμφωνα με την Hanzi (2007), “τα ΓΣΠΣΠ (Γεωγραφικά Συστημάτα Πληροφοριών Συμμετοχής των Πολιτών) και η χρήση τεχνολογιών πληροφορικής (ΤΠ) για το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου είναι μια ερευνητική περιοχή που παραμένει στα όρια μεταξύ τριών επιστημονικών αντικειμένων, των ΤΠ, της κοινωνιολογίας, και της πολεοδομίας - χωροταξίας”. Οι πολίτες μέσω της αξιοποίησης των ΓΣΠΣΠ μπορούν να συνεργαστούν και να βελτιώσουν σημαντικά το σχεδιασμό των περιοχών που βιώνουν (εργάζονται-κατοικούν-επισκέπτονται). “Τα ΓΣΠΣΠ δεν πρέπει να θεωρούνται ως υποκατάστατα των παραδοσιακών μορφών συμμετοχής στη δημοκρατική διαδικασία σχεδιασμού του χώρου, αντιθέτως ο ρόλος τους πρέπει θεωρείται περισσότερο ως συμπληρωματικός και υποστηρικτικός του διαλόγου των πολιτών και της δημόσιας συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων” (Carver, 2001). Η ραγδαία ανάπτυξη των ΓΣΠ τα τελευταία χρόνια, έχει περιορίσει τα εμπόδια που υπήρχαν όσον αφορά την χρήση αυτών των λογισμικών, μίας και λόγω της προόδου της τεχνολογίας το κόστος τους σε πολλές περιπτώσεις είναι μηδαμινό και το περιβάλλον χρήσης τους είναι πλέον πιο προσιτό στους αρχάριους χρήστες των συστημάτων αυτών. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα που

αποδεικνύουν τον παραπάνω ισχυρισμό. Σε αυτά συγκαταλέγονται το Wikimapia project, οι χάρτες της εταιρίας Google και το open street map, στα οποία ο καθένας μπορεί χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις να επισυνάψει πληροφορίες και φωτογραφίες μιας περιοχής κ.α..

Τα παραπάνω παραδείγματα (open street map, google maps, wikimapia) αποδεικνύουν ότι οι πολίτες μπορούν να παράξουν πληροφορίες οι οποίες δεν υστερούν ποιοτικά σε σύγκριση με τους επαγγελματικούς χάρτες που αποτελούν δημιουργήματα μεγάλων από άποψη προσωπικού και οικονομικής ευχέρειας εταιριών. Οι εν δυνάμει δυνατότητες όμως των ΓΣΠΣΠ δεν περιορίζονται απλά στην επισύναψη πληροφοριών, αλλά μπορεί να περιλαμβάνουν ακόμα και δημόσιες συζητήσεις κάτι που έως σήμερα γίνεται αποκλειστικά μέσω των forum. Δηλαδή να μπορούν οι πολίτες να προτείνουν και να συζητούν μια σχεδιαστική επέμβαση τόσο σε μικρο-κλίμακα (εγκατάσταση ενός δημόσιου καθιστικού) όσο και σε μακρο-κλίμακα (προστασία ενός περι-αστικού δάσους).

Ο δυνητικός ρόλος των ΓΣΠΣΠ στο σχεδιασμό σύμφωνα με τον Kingston (2006) “θα πρέπει να είναι η παροχή βοήθειας για την ελαχιστοποίηση των συγκρούσεων, οι οποίες θα πρέπει να καταλήγουν σε αποφάσεις που να είναι αποδεκτές από την πλειονότητα των ομάδων συμφερόντων και των πολιτών μέσω της δημιουργίας συναίνεσης ανάμεσα στις διαφορετικές προσεγγίσεις που βασίζονται στην επίγνωση των χωρικών επιπτώσεων ενός προβλήματος λήψεως αποφάσεως”. “Μια σημαντική πτυχή είναι η παροχή καλύτερων στοιχείων και πληροφοριών στη διάθεση των πολιτών, ώστε να βοηθηθούν στη διαμόρφωση μιας εμπειριστατωμένης γνώμης που άπτεται ενός προβλήματος λήψεως αποφάσεως, βάσει εργαλείων λήψεως αποφάσεων που βασίζονται στα ΓΣΠ τα οποία θα πρέπει να παρέχουν τα μέσα με τα οποία οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να εξερευνήσουν ένα πρόβλημα απόφασης, σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες, να διερευνήσουν πιθανές λύσεις, να λάβουν υπόψη τους ιδέες άλλων ανθρώπων, να διατυπώσουν τις απόψεις τους, και να μοιράζονται τα παραπάνω με την ευρύτερη κοινότητα” (Carver, 2001). Προβάλλεται επίσης το επιχείρημα ότι “η αυξημένη χρήση των νέων τεχνολογιών στις διαδικασίες σχεδιασμού, προσφέρει ευκαιρίες για την «ενδυνάμωση» των πολιτών μέσω της μεγαλύτερης συμμετοχής και της διαφάνειας ενώ παράλληλα αυξάνει την υποχρέωση λογοδοσίας εκ μέρους των φορέων λήψης αποφάσεων” (Kingston, 2006).

Πλεονεκτήματα

“Οι άνθρωποι, στο σύνολό τους, επιθυμούν να είναι όσο το δυνατόν καλύτερα ενημερωμένοι για ζητήματα που τους αφορούν. Σε περίπτωση που τα ζητήματα αυτά έχουν μια ισχυρή χωρική συνιστώσα, τότε τα ΓΣΠ ή τα παράγωγά τους, είναι τα κατάλληλα μέσα για τη διαβίβαση των πληροφοριών αυτών” (Carver, 2001).

“Από θεσμική και λειτουργική σκοπιά, τα ΓΣΠ έχουν ωριμάσει ως τεχνολογία και είναι πλέον καθολικά αποδεκτά ως η καλύτερη μέθοδος για την επεξεργασία και την ανάλυση χωρικών δεδομένων. Αρκετοί οργανισμοί λήψεως αποφάσεων έχουν ήδη υιοθετήσει τα ΓΣΠ γεγονός που καθιστά εφικτή την επέκταση των δραστηριοτήτων τους μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες με επίκεντρο τις Γεωγραφικές Πληροφορίες (ΓΠ) ώστε να διευκολυνθούν οι συνομιλίες μεταξύ των πολιτών /ομάδων συμφερόντων” (Carver, 2001).

“Τεράστιοι όγκοι παραδοσιακών χωρικών δεδομένων είναι διαθέσιμοι σε όλο τον κόσμο σε μια ποικιλία κλιμάκων και ανάλυσης και τα οποία καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Αυτά τα δεδομένα είναι μηδαμινά σε σχέση με τα δεδομένα που μπορούν να παραχθούν μέσω συμμετοχικών διαδικασιών χαρτογράφησης, καθώς οι ντόπιοι κάτοικοι μίας περιοχής γνωρίζουν καλύτερα την περιοχή τους από οποιοδήποτε επαγγελματία χαρτογράφο” (Carver, 2001). Επιπλέον οι αποφάσεις για το σχεδιασμό μιας περιοχής μπορεί να είναι διαφορετικές εφόσον βασίζονται σε χωρικές πληροφορίες στις οποίες έχει ενσωματωθεί η τοπική γνώση, σε σχέση με τις αποφάσεις που θα λαμβάνονταν με καθαρά παραδοσιακές μορφές πληροφοριών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα επιτυχημένων εγχειρημάτων που ενσωματώνουν την τοπική γνώση των κατοίκων μιας περιοχής, είναι το Open Street map και το wikimapia, στα οποία οι διαθέσιμες πληροφορίες ξεπερνούν αρκετές φορές τις γεωγραφικές πληροφορίες που διαθέτουν επίσημοι οργανισμοί.

Είναι σαφές ότι πολλά προβλήματα λήψεως αποφάσεων, ιδιαίτερα εκείνα σχετικά με το χώρο και τον τρόπο που το καταλαμβάνουμε (αλλάζοντας την χρήση του) και το χρησιμοποιούμε, έχουν ισχυρή χωρική συνιστώσα. Το να συμπεριλάβουμε το χώρο ως κεντρικό στοιχείο ή πλαίσιο στην εξέταση τέτοιων αποφάσεων είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για την διαμόρφωση της άποψής μας για ένα πρόβλημα. Παρά τους περιορισμούς του, ο χάρτης είναι ο καλύτερος τρόπος οργάνωσης χωρικών πληροφοριών και είναι επιπλέον το καλύτερο διαθέσιμο διαδραστικό εργαλείο. Επομένως ένα από τα πλεονεκτήματα των

ΓΣΠΣΠ είναι η δυνατότητά τους να χειρίζονται τις χωρικές πληροφορίες και να τις διαβιβάζουν στους ενδιαφερόμενους συμμετέχοντες. Στη συνέχεια μπορούν να εισαγάγουν, να οργανώνουν και να απεικονίζουν τις πληροφορίες (χωρικές ή μη) που παρέχουν οι χρήστες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συμμετοχής.

Τέλος, “οτιδήποτε αυξάνει την πρόσβαση των πολιτών σε πληροφορίες και την ενεργό συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, πρέπει να εκληφθεί ως μια βελτίωση σε σύγκριση με τις υπάρχουσες σχέσεις του κοινού με τους ιθύνοντες. Σε αυτήν την περίπτωση τα τρέχοντα πειράματα στα συμμετοχικά ΓΣΠ είναι βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση” (Carver, 2001).

Μειονεκτήματα

Παρά το γεγονός ότι η ενσωμάτωση της χωρικής διάστασης διευκολύνει τη διερεύνηση των προβλημάτων αποφάσεων, ο ρόλος της γεωγραφίας στη συμμετοχική λήψη αποφάσεων δεν είναι πλήρως κατανοητός. Το σύνδρομο NIMBY αποδεικνύει ότι ο χώρος και η τοποθεσία είναι σημαντικοί παράγοντες όσον αφορά την λήψη αποφάσεων που δημιουργούν έντονες αντιπαραθέσεις συμφερόντων, όπως είναι αυτές για τη χωροθέτηση ΧΥΤΑ. Αυτό περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από την «αίσθηση του τόπου» που συχνά συνδέεται με συγκεκριμένες τοποθεσίες. Μοντέλα δεδομένων ΓΣΠ μπορεί να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τα ποσοτικά και προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του χώρου, τη χωρική κλίμακα και την απόσταση, αλλά μπορεί να μην είναι τα πλέον κατάλληλα εργαλεία για να αναπαραστήσουν ποιοτικές και αντιληπτικές επιπτώσεις ενός χώρου δεδομένου ότι αυτά είναι περισσότερο ένα προσωπικό νοητικό κατασκεύασμα του κάθε ατόμου. Τα παραδοσιακά μοντέλα δεδομένων ΓΣΠ και οι αναπαραστάσεις του χώρου μπορεί, συνεπώς, να στρεβλώνουν τις τοπικές και τις ατομικές/ομαδικές απόψεις. “Η αποτύπωση των δεδομένων από τους κατοίκους μιας κοινότητας σε καρτεσιανές συντεταγμένες και σε διανυσματικές (Vector) / ψηφιδωτές (Raster) μορφές δεδομένων μπορούν επίσης να μην είναι κατάλληλη λόγω των αντίστοιχων στρεβλώσεων του χώρου και της απόστασης στον νοητικό χάρτη ενός ατόμου για το τόπο του” (Aitken και Michel, 1995 στο Carver, 2001). Το παραπάνω πρόβλημα, δηλαδή η διαφορά του γεωμετρικού χώρου από τον αντιληπτικό «νοητικό» χώρο του κάθε ατόμου, μπορεί να ξεπεραστεί με την χρήση τεχνολογιών Augmented reality που θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

Επιπλέον έχει παρατηρηθεί από τους Gunning, 2002, Buchanan και Gordon 1962, στο

(Steinmann κ.α., 2004), “η επίδρασή του φαινομένου της συνειδητής αποστασιοποίησης στη διαδικασία συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό του χώρου”. “Για αρκετούς πολίτες τα προσωπικά αφελή που προκύπτουν από την εμπλοκή τους στις διαδικασίες σχεδιασμού και από την εκμάθηση της χρήσης ΓΣΠΣΠ είναι ελάχιστα ενώ τα κόστη είναι υψηλά. Ένα από τα κρίσιμα ερωτήματα είναι συνεπώς πώς θα παρακινηθούν οι πολίτες να επενδύσουν στην εκμάθηση της χρήσης αυτών των τεχνολογιών και να συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων” (Steinmann κ.α., 2004). Άρα προκύπτει η ανάγκη ανάπτυξης συλλογικής ταυτότητας στην κοινωνία, ώστε τα άτομα να παραμερίσουν τα άμεσα ατομικά τους συμφέροντα και να τα ταυτίσουν με το συλλογικό συμφέρον της κοινωνίας τους.

Η αποτύπωση πληροφοριών σε χαρτογραφικά υπόβαθρα δεν είναι εύκολη διαδικασία, ώστε να μπορεί αποτελεσματικά κάθε μη έμπειρος χρήστης να αποδώσει πληροφορίες οι οποίες να είναι με τη σειρά τους εύκολα οπτικά αντιληπτές. “Η ορθή ή όχι χρήση του χάρτη σε κάθε περίπτωση αφορά τη σωστή χρήση των κανόνων της οπτικής, δηλαδή της γραφικής σημειολογίας” (Σιδηρόπουλος, 2006). Το πρόβλημα της έλλειψης γνώσεων γραφικής σημειολογίας από μέρους της πλειοψηφίας των πολιτών μπορεί να επιλυθεί με τη χρήση, προκαθορισμένων σύμβολων, γραμμών, επιφανειών και όγκων τα οποία θα περιλαμβάνονται στα ΓΣΠΣΠ και τα οποία θα δημιουργηθούν από χαρτογράφους. Ωστόσο η χρήση προκαθορισμένων συμβόλων, θα καταστήσει το χαρτογραφικό υπόβαθρο μη ευέλικτο, με αποτέλεσμα οι πολίτες να μην έχουν τη δυνατότητα να αποτυπώσουν πληροφορίες που δεν εντάσσονται στους διαθέσιμους συμβολισμούς.

Ακόμα η αξιοποίηση γεωπληροφορικών συστημάτων είναι σε πολλές περιπτώσεις δαπανηρή. Αν και διατίθενται δωρεάν εφαρμογές ΓΣΠΣΠ, η προσαρμογή των συστημάτων αυτών στις τοπικές συνθήκες και απαιτήσεις, από κάποιο εξειδικευμένο επαγγελματία θα είναι αναγκαία. Θα υπάρχουν έτσι περιορισμοί για την υποστήριξη του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού από τέτοιου είδους συστήματα.

Ευκαιρίες

Από τεχνολογική άποψη, και με την παραδοχή ότι τα προβλήματα πρόσβασης έχουν επιλυθεί, οι μεγαλύτερες ευκαιρίες για τα ΓΣΠΣΠ ίσως έγκεινται στην ανάπτυξη καλύτερου περιβάλλοντος χρήσης και μοντέλων δεδομένων. “Μερικές από τις βασικές επικρίσεις των ΓΣΠ εντοπίζονται στο μη φιλικό περιβάλλον χρήσης τους και στους τύπους δεδομένων που είναι ακατάλληλοι για την πρόσβαση του κοινού και τη

διακίνηση ποιοτικών ερμηνειών του χώρου και των προσωπικών ιδεών για ένα τόπο και μια τοποθεσία” (Aitken και Michel, 1995 στο Carver, 2001). “Για να αντιμετωπιστεί το χάσμα μεταξύ των καρτεσιανών συντεταγμένων του χώρου και του νοητικού-αντιληπτικού χώρου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθούν υβριδικά μοντέλα δεδομένων ή ψευδό μοντέλα “(Carver, 2001). Επιπλέον το περιβάλλον χρήσης των ΓΣΠ θα μπορούσε να απλοποιηθεί εφόσον τα υπόβαθρα προσέγγιζαν περισσότερο τον πραγματικό χώρο (κάτι που έχουν ήδη επιτύχει οι τρισδιάστατοι χάρτες της Google) και εάν οι εντολές για τη διαχείριση και την προσθήκη χωρικών πληροφοριών γίνονταν προσιτές και στον πιο αρχάριο χρήστη.

Απειλές

Βεβαίως, αυτή καθ’ αυτή η χρήση των Γ.Σ.Π.Σ.Π. χωρίς την παράλληλη ριζική αλλαγή των δομών και των διαδικασιών του σχεδιασμού, μπορεί να αποδειχτεί επικίνδυνη και άνευ ουσίας. Όπως ήδη έχει αναφερθεί στον ορισμό του συμμετοχικού σχεδιασμού (κεφ.1.1), υπάρχουν διαμετρικά αντίθετες αντιλήψεις στην διεθνή βιβλιογραφία για το τι είναι συμμετοχικός σχεδιασμός. Αν δηλαδή τα Γ.Σ.Π.Σ.Π. χρησιμοποιηθούν σε ψευδό-συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού, αναμένεται να απαξιωθούν ως εργαλεία σχεδιασμού. Η επιτυχία της χρήσης του εργαλείου αυτού έγκειται στην αξιοπιστία της συμμετοχικής διαδικασίας.

4.1.4. Ηλεκτρονικές ψηφοφορίες

Οι ηλεκτρονικές ψηφοφορίες θεωρούνται πολύ χρήσιμο εργαλείο για την αποτύπωση των γνώψεων σχετικά με ένα ζήτημα. Η αποτύπωση τους μπορεί να γίνει άμεσα και με μηδαμινό κόστος σε αντίθεση με τις παραδοσιακές μορφές ερωτηματολογίων που είναι και χρονοβόρες και δαπανηρές. Τα ερωτήματα τα όποια θα τίθενται στις ηλεκτρονικές ψηφοφορίες θα πρέπει να διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες, στην πρώτη δίνεται έμφαση στην επιστημονική εγκυρότητα, ενώ στη δεύτερη δίνεται έμφαση στην ευελιξία.

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει ερωτήματα τα οποία έχουν προκύψει μέσα από τις διάφορες συζητήσεις ηλεκτρονικές και μη, από τους ίδιους τους πολίτες ή από το επιστημονικό προσωπικό που διευκολύνει και οργανώνει την διαδικασία του σχεδιασμού. Η ακριβής ερώτηση και οι δυνατές απαντήσεις θα πρέπει να διαμορφώνονται μέσω εκτενούς συζήτησης μεταξύ των πολιτών ώστε να αποφευχθεί η δημιουργία κατευθυνόμενων ερωτήσεων που έχουν ως στόχο την παραπλάνηση του κοινού. Οι ερωτήσεις αυτής της κατηγορίας θα πρέπει να δημοσιεύονται στην επίσημη

ιστοσελίδα της κοινότητας/περιοχής και να είναι εύκολα προσβάσιμες από τους πολίτες.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις ερωτήσεις οι οποίες δημοσιεύονται από τους πολίτες αυτοβούλως, χωρίς να απαιτείται η κρίση των ερωτήσεων από τους υπόλοιπους πολίτες ως προς την χρηστικότητα και την επιστημονική τους εγκυρότητα. Οι ερωτήσεις θα δημοσιεύονται στην επίσημη ιστοσελίδα της κοινότητας/περιοχής ως συμπληρωματικές προς την πρώτη κατηγορία ερωτήσεων. Η επιστημονική εγκυρότητα και η χρηστικότητα των αποτελεσμάτων των ερωτήσεων, θα κρίνεται ανάλογα με το πλήθος των συμμετεχόντων-απαντήσεων και αφού ξεπεραστεί ένα προκαθορισμένο όριο απαντήσεων θα προβιβάζεται αυτομάτως σε ερώτηση της πρώτης κατηγορίας.

Η δεύτερη κατηγορία ερωτήσεων προσφέρει σημαντική ευελιξία, καθώς μπορεί να αποφευχθεί η χρονοβόρα διαδικασία της διαβούλευσης για τον καθορισμό του περιεχομένου των ερωτήσεων κάτι που συμβαίνει στη πρώτη κατηγορία.

4.1.5. Κοινωνικά δίκτυα (Social networks)

Τα κοινωνικά δίκτυα όπως το facebook, το twitter, το diaspora κ.α. συμβάλουν σημαντικά στην «ενδυνάμωση» των πολιτών και στην διευκόλυνση του συμμετοχικού σχεδιασμού. Είναι τα μέσα που δημιουργούν δίκτυα επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των μεμονωμένων πολιτών, της διοίκησης και των πολεοδόμων- χωροτακτών. Τα κοινωνικά δίκτυα παρέχουν τις παρακάτω δυνατότητες:

- Διευκολύνουν την επικοινωνία και την γνωριμία των ατόμων που συνεργάζονται για το σχεδιασμό μιας περιοχής.
- Συμβάλουν στην άμεση ενημέρωση των πολιτών για τα τρέχοντα πολεοδομικά, χωροταξικά και περιβαλλοντικά ζητήματα.
- Παρέχουν τη δυνατότητα στους πολίτες να εκφράζονται ελεύθερα και να προβάλλουν τις ιδέες και τις σκέψεις τους στα άτομα που ανήκουν στην κοινότητα τους.
- Ενισχύουν τη δυνατότητα **αυτό-οργάνωσης** των πολιτών ώστε να εξαρτώνται λιγότερο από πολεοδόμους -χωροτάκτες και τη διοίκηση όσον αφορά το συντονισμό της διαδικασίας σχεδιασμού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμβολής των κοινωνικών δικτύων στον τρόπο με τον οποίο συντονίζονται τα μέλη μιας κοινότητας είναι τα γεγονότα του Δεκέμβριου του 2008, όπου χιλιάδες άτομα ενημερώθηκαν άμεσα και οργάνωσαν πορείες διαμαρτυρίας σε ολόκληρη την Ελλάδα με αφορμή τη δολοφονία ενός μαθητή στην Αθήνα. Επιπλέον

αρκετές φορές, διάφορα group στα κοινωνικά δίκτυα, έχουν λειτουργήσει λόγω του δημοφιλή χαρακτήρα τους ως μοχλοί πίεσης στην πολιτική εξουσία, προβάλλοντας τις απόψεις χιλιάδων πολιτών και επηρεάζοντας πολιτικές αποφάσεις.

4.1.6. Τεχνολογία επαυξημένης πραγματικότητας (Augmented reality)

Η τεχνολογία επαυξημένης πραγματικότητας (augmented reality) μπορεί να αξιοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό για το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου. “Η τεχνολογία επαυξημένης πραγματικότητας συνδυάζει την πραγματικότητα με εικονικά στοιχεία. Το πραγματικό υπόβαθρο συμπληρώνεται με πρόσθετα, εικονικά στοιχεία που δημιουργούνται από ηλεκτρονικό υπολογιστή και τα οποία γίνονται αντιληπτά από κοινού” (Steinmann κ.α., 2004).

Η τεχνολογία αυτή αναπτύσσεται ραγδαία τα τελευταία χρόνια, λόγω της ενσωμάτωσης της σε αρκετές συσκευές κινητής τηλεφωνίας. Έτσι οι χρήστες των συσκευών αυτών μπορούν να προσθέτουν, και να επεξεργάζονται εικονικά στοιχεία στο φυσικό χώρο (υπόβαθρο). Τα δεδομένα που επισυνάπτουν και επεξεργάζονται οι χρήστες είναι δυνατό να αφορούν τόσο προβλήματα που εντοπίζουν όσο και προτάσεις για την αλλαγή της χρήσης και της μορφής του χώρου. Οι πληροφορίες αυτές είναι προσβάσιμες από τους υπόλοιπους χρήστες της τεχνολογίας αυτής, παρέχοντας έτσι τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ των χρηστών.

Τα κύριο πλεονέκτημα της τεχνολογίας αυτής σε σχέση με την τεχνολογία ΓΣΠΣΠ, είναι ότι οι πληροφορίες επισυνάπτονται στον πραγματικό χώρο, τον οποίο αντιλαμβάνονται καλύτερα οι πολίτες, ενώ στη δεύτερη περίπτωση οι πληροφορίες επισυνάπτονται στο γεωμετρικό χώρο.

4.1.7. Λογισμικά που συμβάλουν στην εξοικείωση των πολιτών με το συμμετοχικό σχεδιασμό.

Λόγω τόσο της πολυπλοκότητας των διαδικασιών συμμετοχικού σχεδιασμού όσο και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν πολλοί πολίτες χρησιμοποιώντας μεθόδους σχεδιασμού που βασίζονται στις ΤΠΕ (ΓΣΠΣΠ, forum, κ.τ.λ.), απαιτείται η εκπαίδευση και η εξοικείωση τους, με αυτές τις διαδικασίες. Η εκπαίδευση των πολιτών μπορεί να επιτευχθεί μέσω επιμορφωτικών προγραμμάτων, και ειδικότερα στους νέους ανθρώπους μέσω των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (σχολεία, πανεπιστήμια). Βεβαίως το πρωτεύον ζητούμενο είναι η παροχή παιδείας που θα διασφαλίσει τη συλλογική συνείδηση στα μέλη μιας κοινωνίας και δευτερευόντως η εκπαίδευση σε θέματα συμμετοχικού σχεδιασμού, καθώς χωρίς την κατάλληλη παιδεία, η παροχή τεχνικής γνώσης είναι

ανούσια. Στο παρόν κεφάλαιο, θα γίνει αναφορά σε εργαλεία που βασίζονται σε ΤΠΕ και που στοχεύουν στην εξοικείωση των πολιτών με τις συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου.

Αναμφίβολα, η εκμάθηση μέσω ηλεκτρονικών παιχνιδιών, είναι μια ευχάριστη διαδικασία και ιδιαίτερα δημοφιλής στους ανθρώπους. Τα εργαστήρια λογισμικού του πανεπιστημίου Wangeningen και το ερευνητικό ινστιτούτο ανάπτυξης λογισμικού (SERC) δημιούργησαν τον οργανισμό Play2Learn, ο οποίος ασχολείται με την ανάπτυξη ηλεκτρονικών παιχνιδιών στην εκπαίδευση και στη λήψη αποφάσεων. “Τα χαρακτηριστικά των παιχνιδιών αυτών είναι ότι είναι διασκεδαστικά, παρέχουν κίνητρα για συμμετοχή, περιλαμβάνουν συνθήκες επιτυχίας/αποτυχίας και παρέχουν ένα ασφαλές περιβάλλον πειραματισμών καθώς οι πραγματικές συνθήκες μπορούν να εξομοιωθούν βάσει επιστημονικών μοντέλων. Τα παιχνίδια αυτά παρέχουν δηλαδή ένα μικρόκοσμο που διευκολύνει τους χρήστες σε μια βαθύτερη και πιο ολοκληρωμένη κατανόηση των διαδικασιών συμμετοχικού σχεδιασμού” (Wien κ.α., 2003). Παρόλα αυτά, τέτοιου είδους παιχνίδια σύμφωνα με τους Bittle, Haller και Kadlec (2009) “απέχουν σημαντικά από την πραγματικότητα καθώς είναι αδύνατο να ενσωματώσουν την πολύπλοκη πραγματικότητα και τα πραγματικά σχεδιαστικά προβλήματα. Επιπλέον υποστηρίζουν ότι η παρεχόμενη εμπειρία μέσω των παιχνιδιών αυτών καθορίζεται από το δημιουργό τους και όχι από τους παίκτες, καθώς οι τελευταίοι δεν μπορούν να αλλάξουν τους κανόνες ή να αναδιατυπώσουν ένα πρόβλημα”.

Ένα παράδειγμα παιχνιδιού που εμπλέκει τους ενδιαφερόμενους στο σχεδιασμό και στηρίζει τη μάθηση είναι το Splash και αναπτύχθηκε από τον οργανισμό Play2Learn. “Αυτό το παιχνίδι βασίζεται στην ιδέα του SimCity. Ο παίκτης είναι διαχειριστής μιας περιοχής λεκάνης απορροής ποταμού και μπορεί να αποφασίσει για το χωροταξικό σχεδιασμό (π.χ. κατανομή χρήσεων γης για καλλιέργεια, προστασία της φύσης, στέγαση, βιομηχανία και αναψυχή). Έτσι, ο παίκτης πρέπει να λάβει υπόψη του τις κοινωνικό-οικονομικές, υδρολογικές και οικολογικές διεργασίες. Οι διαδικασίες αυτές περιγράφονται από τα μοντέλα προσομοίωσης. Ο παίκτης αξιολογείται από διάφορους φορείς (π.χ. τους αγρότες, τη βιομηχανία και τους περιβαλλοντολόγους) και το σκορ του παίκτη, καθορίζεται από την ικανοποίηση της κάθε ομάδας συμφερόντων” (Wien κ.α., 2003).

5. Παραδοσιακές μέθοδοι συμμετοχής και μέθοδοι συμμετοχής που βασίζονται σε ΤΠΕ.

Αρχικά θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι μέθοδοι συμμετοχής του κοινού στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου που βασίζονται σε ΤΠΕ, λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς τις παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής. Δηλαδή οι συνελεύσεις πολιτών και η φυσική παρουσία των πολιτών σε συναντήσεις και συζητήσεις δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τη χρήση μεθόδων που βασίζονται σε νέες τεχνολογίες.

Οι φυσικές συναντήσεις, συμβάλουν στη δημιουργία στενότερων σχέσεων μεταξύ των πολιτών. Ειδικότερα στις σύγχρονες πόλεις οι γείτονες γνωρίζονται ελάχιστα μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται κοινότητα με την έννοια της γεωγραφικής εγγύτητας. Δεδομένου ότι τα προβλήματα τοπικού χαρακτήρα αφορούν μικρής κλίμακας χώρο, η γειτονία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο.

5.1. Πλεονεκτήματα – Προοπτικές μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού που βασίζονται σε ΤΠΕ

Οι νέες μορφές συμμετοχής των πολιτών που βασίζονται στη χρήση ΤΠΕ, παρουσιάζουν αρκετά πλεονεκτήματα. Τα πλεονεκτήματα αυτά καλύπτουν τις αδυναμίες των συμμετοχικών διαδικασιών σχεδιασμού που βασίζονταν σε παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής. Έτσι μεγάλο μέρος της κριτικής που έχει ασκηθεί στο συμμετοχικό σχεδιασμό, καθίσταται αβάσιμη. Τα πλεονεκτήματα αυτά αναφέρονται παρακάτω.

Πρώτον, “οι συναντήσεις δεν επηρεάζονται από γεωγραφικούς παράγοντες, καθώς ο κάθε πολίτης θα μπορεί να συμμετέχει από όπου και αν βρίσκεται, εφόσον έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο” (Kingston, 2006). “Η μη αναγκαιότητα της φυσικής πρόσβασης των πολιτών στις δημόσιες συνεδριάσεις, αυξάνει περαιτέρω τη δυνατότητα ευρείας συμμετοχής, ιδιαίτερα για εκείνους που μπορεί να έχουν κάποια αναπηρία ή δεν έχουν πρόσβαση στις μεταφορές (Kingston 2002). Επιπλέον αυξάνει τις ανισότητες ως προς τη συμμετοχή μεταξύ των ατόμων υψηλών και χαμηλών εισοδημάτων, καθώς το κόστος μεταφορών, μειώνει τις δυνατότητες φυσικής παρουσίας στις δημόσιες συνεδριάσεις των ατόμων με χαμηλά εισοδήματα.

Δεύτερον, η ιδέα «24ώρες την ημέρα/ 7 ημέρες την εβδομάδα», διευρύνει τις ευκαιρίες συμμετοχής σε περισσότερους πολίτες. Οι πληροφορίες και η δυνατότητα συμμετοχής

και συνεργασίας είναι διαθέσιμες κάθε ώρα της μέρας, και έτσι αποφεύγονται προβλήματα που σχετίζονται με την αδυναμία συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού (πολυάσχολών) να παρευρεθούν στις δημόσιες συναντήσεις λόγω υποχρεώσεων.

Τρίτον, η ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο διευκολύνει τη συμμετοχή των ατόμων που αδυνατούν να διατυπώσουν την άποψή τους ή να σχολιάσουν την γνώμη των άλλων όταν παραβρίσκονται σε μεγάλο ακροατήριο εξαιτίας συγκεκριμένων ψυχολογικών παραγόντων όπως το άγχος, η ντροπή, κ.α.

Τέταρτον, μέσω της αξιοποίησης των ΤΠΕ αυξάνεται η διαφάνεια κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, καθώς όλες οι πληροφορίες είναι ελεύθερα διαθέσιμες στον καθένα. Έτσι οι πολίτες θα μπορούν άμεσα να αντιδράσουν σε πιθανές μεθοδεύσεις κατά τη διαδικασία σχεδιασμού από τη διοίκηση ή από συγκεκριμένες ομάδες ατόμων.

Πέμπτον, από την αξιοποίηση καινοτόμων μεθόδων στις συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού εξοικονομούνται πολύτιμοι πόροι (χρόνος, χρήμα, προσωπικό). Η χρήση των ΤΠΕ επιταχύνει τις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού και μειώνει τα κόστη τους, καθώς αξιοποιούν εργαλεία όπως οι ηλεκτρονικές ψηφοφορίες, ηλεκτρονικές συζητήσεις (forum), ΓΣΠΣΠ και άλλες τεχνολογίες στα πλαίσια της ιδέας «24ώρες την ημέρα/ 7 ημέρες την εβδομάδα». Επιπλέον οι πολίτες δεν θα απαιτείται να προσφεύγουν κατευθείαν στις συμβουλές ενός ειδικού για πολεοδομικά και χωροταξικά ζητήματα, καθώς θα υπάρχουν βάσεις πληροφοριών που θα παρέχουν κατανοητές πληροφορίες στους πολίτες και θα τους δίνουν τη δυνατότητα να θέτουν ερωτήματα τεχνικής φύσεως μέσω forum στην κοινότητα, με αποτέλεσμα να μειωθεί ο φόρτος εργασίας και το πλήθος του απαιτούμενου προσωπικού.

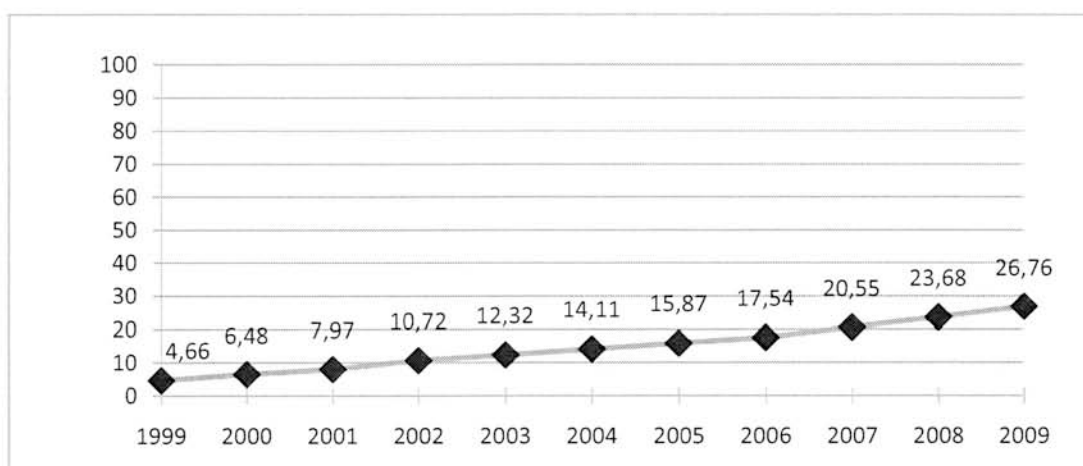
5.2. Μειονεκτήματα μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού που βασίζονται σε ΤΠΕ

Η δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο και άρα και η δυνατότητα συμμετοχής στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, δεν είναι ίδια για όλες τις κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες των πολιτών. “Θα υπάρχει πάντα ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού που δεν έχει την κατάλληλη εκπαίδευση ή ευφυΐα ώστε να χρησιμοποιήσει τη δυνατότητα αυτή αποτελεσματικά. Είναι αυτοί οι άνθρωποι «Information underclass» που πάντα, αποκλείονται από τις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων εξαιτίας του λεγόμενου «ψηφιακού χάσματος»” (Carver κ.α., 2000, Oden και Lentz, 200, στο Carver, 2001). Παραδείγματος χάριν οι ηλικιωμένοι και τα άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων

στερούνται πολλές φορές τόσο τον εξοπλισμό πρόσβασης στο διαδίκτυο όσο και τις κατάλληλες γνώσεις, ώστε να μπορέσουν να συμμετέχουν στις διαδικασίες αυτές. Παρόλα αυτά η σημαντική αύξηση των ανά τον κόσμο χρηστών του διαδικτύου (βλέπε Διάγραμμα Χ.Χ.), αποδεικνύει ότι όλο και μεγαλύτερο μέρος παγκόσμιου πληθυσμού έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο με αποτέλεσμα να μειώνετε ο τεχνολογικός «αναλφαβητισμός». Ο παραπάνω συλλογισμός ισχύει όμως, μόνο εφόσον η χρήση του διαδικτύου συνεπάγεται και δυνατότητα αξιοποίησης του μέσου αυτού για συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία σχεδιασμού. Σε κάθε όμως περίπτωση, τα δεδομένα είναι ενθαρρυντικά.

Διάγραμμα 7 : Χρήστες του διαδικτύου ανά 100 κατοίκους παγκόσμιος για τα έτη 1999 έως 2009

πηγή : Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών

Επιπλέον, η ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο και η ευκολία στη συμμετοχή του κάθε πολίτη, μπορεί να υπονομεύσει τη σχεδιαστική διαδικασία. Αυτό συμβαίνει καθώς αρκετά άτομα τα οποία προβλέπουν ότι θα θιχθούν τα συμφέροντα τους από την συμμετοχική διαδικασία, μπορεί να παραπλανήσουν τους υπόλοιπους πολίτες παρέχοντας αναληθή στοιχεία ή ακόμα και χρησιμοποιώντας υβριστική φρασεολογία. Ακόμα οι αντίπαλοι των συμμετοχικών διαδικασιών μπορεί να χρησιμοποιήσουν τις ίδιες μεθόδους για να ωθήσουν τους οργανωτές της συμμετοχικής διαδικασίας να λάβουν αυστηρότερα μέτρα για τη μείωση της ελευθερίας έκφρασης, κάτι που θα έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στη διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού καθώς ο έλεγχος της διαδικασίας θα περάσει από τους πολίτες στην διοίκηση, καθιστώντας την διαδικασία γραφειοκρατική και ουσιαστικά μη συμμετοχική. Παρόμοιες «προβοκατόρικες» πρακτικές παρατηρήθηκαν και στη ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια

Wikipaidia, στην οποία ο βανδαλισμός ήταν πολύ συχνός αλλά αντιμετωπιζονταν πολύ γρήγορα. Χαρακτηριστικά αναφέρει επίσης ότι “ο μέσος όρος διόρθωσης κακόβουλων αλλαγών και δημοσιεύσεων ήταν 3 λεπτά, ενώ ο μέσος χρόνος διαγραφής χυδαίων εκφράσεων ήταν 2 λεπτά” (Viégas κ.α., 2004). Η παραπάνω διαπίστωση αποδεικνύει ότι μπορεί η χρήση διαδραστικών τεχνολογιών να διευκολύνουν υστερόβουλες πράξεις εκ μέρους μιας μικρής ομάδας ατόμων, αλλά παράλληλα δίνουν τη δυνατότητα στην κοινότητα να ελέγχει και να τροποποιεί το περιεχόμενο, διορθώνοντας και αποκαθιστώντας το άμεσα.

Ακόμη, η τεράστια ποσότητα πληροφοριών που θα διοχετευτεί από τους συμμετέχοντες της διαδικασίας του συμμετοχικού σχεδιασμού, μπορεί να δυσχεραίνει την διαδικασία. Οι πολίτες δηλαδή μπορούν να «χαθούν» ψάχνοντας τις πληροφορίες που επιθυμούν. Επιπλέον σε μετέπειτα στάδια του σχεδιασμού, η συνεργασία των πολιτών για την εξαγωγή μια κοινής στρατηγικής για το χωρικό σχεδιασμό θα είναι ανέφικτη αν το πλήθος των διαφορετικών απόψεων-προσεγγίσεων είναι πολύ μεγάλο. Έτσι αναδεικνύεται η ανάγκη για την οργάνωση και την ταξινόμηση των πληροφοριών, κάτι που μπορεί να γίνει εφικτό μέσω της επιτυχημένης σχεδίασης της αρχιτεκτονικής των λογισμικών συνεργασίας των πολιτών.

6. Παρουσίαση εμπειρική μελέτης

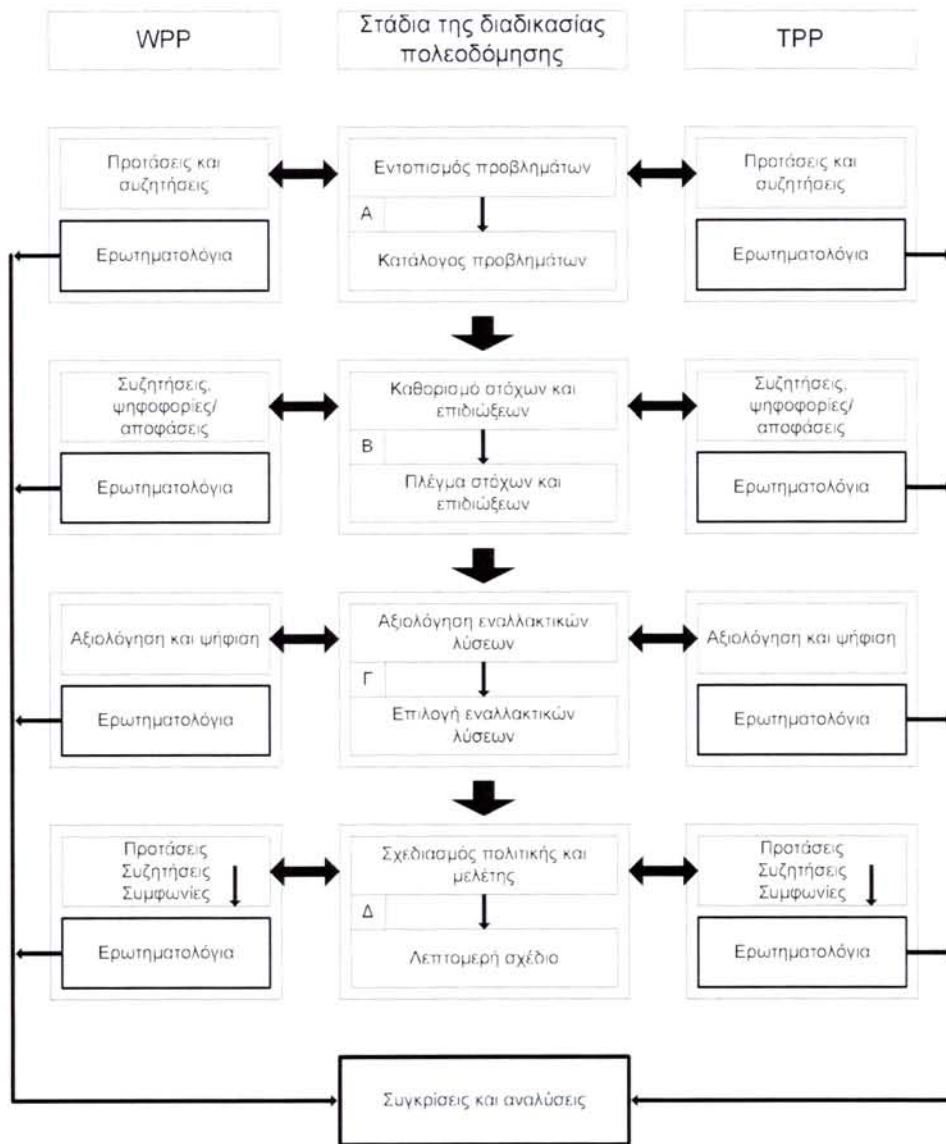
Οι Stern, Gudes και Svoray (2009) στη δημοσίευσή τους με τίτλο «Web-based and traditional public participation in comprehensive planning: a comparative study» προσπάθησαν να απαντήσουν στο ερώτημα που αφορά το κατά πόσο τα δυνητικά πλεονεκτήματα της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες σχεδιασμού μέσω διαδικτύου (WPP, web-based Public Participation) λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς τη συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες σχεδιασμού μέσω παραδοσιακών τεχνικών (TPP, Traditional Public Participation) ή εάν είναι αρκετά ώστε να μπορούν να τις αντικαταστήσουν. Έτσι εξέτασαν τις δυνατότητες που προκύπτουν από την αξιοποίηση της WPP, σε σύγκριση με τις δυνατότητες της TPP, μελετώντας την διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού της γειτονιάς Shapira στο Τελ-Αβίβ του Ισραήλ που διεξήχθη το έτος 2003. Στο πλαίσιο αυτό προσπάθησαν να απαντήσουν σε δύο υπό-ερωτήματα:

- Εάν τα άτομα που συμμετέχουν χρησιμοποιώντας το διαδίκτυο διαφέρουν από αυτά που συμμετέχουν χρησιμοποιώντας παραδοσιακές μεθόδους.
- Με ποιο τρόπο η WPP συνεισφέρει στην «ενδυνάμωση» των πολιτών.

6.1. Μεθοδολογία

Η μελέτη συγκρίνει ποσοτικά τη συνεισφορά της WPP και της TPP σε τέσσερα κύρια επίπεδα (Α έως Δ, σχήμα Χ.Χ.) καθόλη τη διάρκεια της διαδικασίας σχεδιασμού της περιοχής Shapira στο Τελ-Αβίβ. Η γειτονιά αυτή είναι μια πολυπολιτισμική περιοχή κατοικιών στο νότιο τμήμα της πόλης. Αποτελείται από τα τέσσερις κοινωνικά και οικονομικά παρακαμάζουσες γειτονιές που υποβάλλονται σε μια συμμετοχική διαδικασία αστικής αναγέννησης. Το κοινό έχει πρόσβαση στις ίδιες πληροφορίες ανεξαιρέτως αν θα συμμετέχει μέσω του διαδικτύου ή μέσω δημόσιων συνεδριάσεων. Σε κάθε επίπεδο, οι συμμετέχοντες των δύο τεχνικών μπορούν να συζητούν, να αξιολογούν, ή/και να ψηφίζουν, σύμφωνα με την θεματολογία του κάθε επιπέδου. Οι συμμετέχοντες της TPP μπορούν να επικοινωνούν με τους πολεοδόμους-χωροτάκτες και με τους αξιωματούχους του δήμου μέσω συναντήσεων πρόσωπο με πρόσωπο, ενώ οι WPP συμμετέχοντες μπορούν να κάνουν το ίδιο μέσω συνεχών ηλεκτρονικών συζητήσεων (chatting).

Διάγραμμα 8: Η συνολική δομή της μελέτης και τα στάδια της διαδικασίας πολεοδόμησης της περιοχής Sharira στο Τελ Αβίβ.

Πηγή : Stern κ.α. (2009), ίδια επεξεργασία

Για την αξιολόγηση των δύο μεθόδων συμμετοχής του κοινού στο σχεδιασμό, οι Stern, Gudes και Svoray (2009), επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τους παρακάτω δείκτες:

- Το ενδιαφέρον το πολιτών για συμμετοχή (involvement)**, το οποίο αφορά την υποκειμενική ψυχολογική κατάσταση ενός συμμετέχοντα, που αντικατοπτρίζει τη σημασία και την προσωπική του σχέση με μια συγκεκριμένη δραστηριότητα. Μετρήθηκε από τους ίδιους τους συμμετέχοντες οι οποίοι αξιολόγησαν το ενδιαφέρον τους με βάση μια κλίμακα από το 1 έως το 5.

- **Η Συμμετοχή (Participation)**, η οποία παρουσιάζει ένα σύνολο συμπεριφορών και εκτελεσθέντων δραστηριοτήτων, οι οποίες μετρήθηκαν αντικειμενικά, με βάση τον αριθμό των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από τον κάθε συμμετέχοντα, στα δύο πιο ουσιώδη στάδια της πολεοδομικής διαδικασίας το Γ και το Δ.
- **Η εμπιστοσύνη (Trust)**, αναφέρεται στην ύπαρξη εμπιστοσύνης μεταξύ της διοίκησης και των πολιτών και είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη ουσιαστικού συμμετοχικού σχεδιασμού. Η ύπαρξη εμπιστοσύνης μετρήθηκε με βάση τόσο υποκειμενικούς όσο και αντικειμενικούς δείκτες. Οι υποκειμενικοί δείκτες αφορούν το βαθμό ικανοποίησης των πολιτών από τη διαδικασία σχεδιασμού, δηλαδή το κατά πόσο θεωρούν ότι η διαδικασία αυτή εξυπηρετεί τα συμφέροντα τους, καθώς όσο περισσότερο θεωρούν ότι τους εξυπηρετεί τόσο περισσότερο την εμπιστεύονται. Οι αντικειμενικοί δείκτες, είναι ποσοτικοί και υπολογίζονται βάση του αριθμού των επισκέψεων του κάθε συμμετέχοντα στην ιστοσελίδα του πολεοδομικού προγράμματος. Οι επαναλαμβανόμενες επισκέψεις ενός ατόμου φανερώνουν σταθερή συμμετοχή στη διαδικασία γεγονός που αποδεικνύει την ύπαρξη αυξημένης εμπιστοσύνης.
- **Η ενδυνάμωση των πολιτών (Empowerment)**, αφορά το βαθμό κατά τον οποίο οι πολίτες έχουν την ικανότητα να λαμβάνουν μέσω συνεργασίας τις αποφάσεις για τα ζητήματα που τους αφορούν. Ο βαθμός «ενδυνάμωσης» των πολιτών μετρήθηκε βάσει έξι δεικτών: (α) πρόσβαση σε πληροφορίες, (β) ικανοποίηση από την διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού, (γ) επιπτώσεις της συμμετοχής των ατόμων στο σχεδιασμό, (δ) αίσθηση των ατόμων ότι επηρεάζουν το σχεδιασμό, (ε) βαθμός συνεργασίας των ατόμων και (στ) δέσμευση των ατόμων σε σχέση με τη διαδικασία σχεδιασμού.

6.2. Οι συμμετέχοντες

“Το 2003 το 14% των κατοίκων της περιοχής Shapira (7997 άτομα) είχαν ιδιωτική σύνδεση στο διαδίκτυο, ενώ υπήρχε η δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης στο διαδίκτυο στα τοπικά κέντρα της κοινότητας” (Stern, κ.α., 2009). Όπως υποστηρίζουν οι συντάκτες της μελέτης αυτής, “το χαμηλό ποσοστό πρόσβασης στο διαδίκτυο δεν επηρέασε τη διαδικασία, καθώς υπήρξαν 3079 επισκέψεις στην ιστοσελίδα του πολεοδομικού προγράμματος από τις οποίες μόνο οι 517 (16,8%) αφορούσαν ενεργή συμμετοχή” (Stern, κ.α., 2009).

“Οι παραδοσιακές τεχνικές συμμετοχής, περιελάμβαναν δέκα συνεδριάσεις και εργαστήρια (workshops) και υπήρχαν συνολικά 490 συμμετέχοντες, οι οποίοι παρακολούθησαν τις εν λόγω συναντήσεις” (Stern, κ.α., 2009). Τα άτομα που συμμετείχαν στις διαδικασίες σχεδιασμού ταξινομήθηκαν σε τρεις ομάδες: (α) σε εκείνους που συμμετέχουν μόνο μέσω παραδοσιακών τεχνικών (TPPs, Traditional Participants), (β) σε εκείνους που συμμετέχουν μόνο μέσω του διαδικτύου (WPPs, Web Participants), και (γ) στα άτομα που συμμετέχουν μέσω και των δύο τεχνικών (TWPPs, Traditional and Web Participants). “Από τους 1007 συνολικά συμμετέχοντες (490 που παρευρέθησαν στις συνεδριάσεις και 517 που συμμετείχαν μέσω της ιστοσελίδας), οι 463 αναγνωρίστηκαν ως TPPs, 484 ως WPPs, και 60 ως TWPPs (Stern, κ.α., 2009).

Η κατανομή της συμμετοχής μεταξύ των τεσσάρων πολεοδομικών σταδίων απεικονίζεται στον πίνακα 4. Είναι σαφές ότι η συμμετοχή στα δύο τελευταία στάδια της διαδικασίας πολεοδόμησης είναι μειωμένη και για τις τρεις τεχνικές, σε σύγκριση με τη συμμετοχή στα δύο πρώτα στάδια.

Πίνακας 4: Κατανομή των συμμετεχόντων ανάλογα τον τύπο συμμετοχής και το πολεοδομικό στάδιο.

Στάδια της διαδικασίας Πολεοδόμησης	Τύπος Συμμετοχής		
	TPP	WPP	TWPP
A	267	137	12
B	100	213	21
Γ	34	83	14
Δ	62	51	13
Σύνολο	463	484	60

Πηγή : Stern κ.α. (2009), ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά το κοινωνικό-οικονομικό προφίλ των συμμετεχόντων, οι αναλύσεις βασίζονται μόνο στους πολίτες που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο (108 TPPs, 29 WPPs, και 60 TWPPs). Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται παρακάτω (πίνακας 5).

Πίνακας 5: Κατανομή (σε %) ορισμένων χαρακτηριστικών και του τύπου συμμετοχής 197 συμμετεχόντων.

Χαρακτηριστικά		TPP (n =108)	TWPP (n = 60)	WPP (n = 29)
Ιδιότητα	Κάτοικοι	85,1	70,0	61,5
	Ιδιοκτήτες επιχειρήσεων	6,9	-	-
	Κάτοικοι και ιδιοκτήτες επιχειρήσεων	2,3	23,6	23,1
	Μη- κάτοικοι	5,7	6,4	15,4
Φύλο	Γυναίκες	55,1	53,3	66,7
	Άνδρες	44,9	46,7	33,3
Ηλικία	< 18	2,3	3,8	-
	18 – 28	10,2	7,7	33,3
	29 – 39	42,0	26,9	50,0
	40 – 49	25,0	53,8	16,7
	50 – 59	11,4	3,8	-
	≥ 60	9,1	3,8	-
Θρησκοληψία	Μη-θρήσκοι	34,1	40,0	53,3
	Θρήσκοι	20,5	46,7	26,7
	Φανατικά θρήσκοι	33,0	3,3	-
	Άλλο	12,5	10	20,0
Εκπαίδευση	< 12έτη εκπαίδευση	16,3	13,3	14,3
	12έτη εκπαίδευση	46,5	26,7	64,3
	> 12έτη εκπαίδευση	37,2	60,0	21,4
Επάγγελμα	Ακαδημαϊκά και διοικητικά στελέχη	33,3	70,0	25,0
	Υπάλληλοι γραφείου και πωλήσεων	17,3	5,0	50,0
	Εργάτες σε βιομηχανία και κατασκευές	6,2	5,0	-
	Λοιπές υπηρεσίες	17,3	10,0	25,0
	Μη-επαγγελματίες και λοιποί	6,2	10,0	-

Πηγή : Stern κ.α. (2009), ίδια επεξεργασία

6.3. Αποτελέσματα

Όσον αφορά το ενδιαφέρον των πολιτών για συμμετοχή (Involvement), μετρήθηκε με βάση τα δύο τελευταία στάδια συμμετοχής το Γ και Δ. Στο στάδιο Γ το μεγαλύτερο

ενδιαφέρον για συμμετοχή αισθάνθηκαν πως είχαν οι TPPs (3,85), ακολούθησαν οι WPPs(3,66) και το χαμηλότερο οι WTPPs (3,50) όπως προέκυψε από την αυτό-αξιολόγηση των συμμετεχόντων με βάση κλίμακα από το 1 (καθόλου ενδιαφέρον) έως το 5 (μέγιστο ενδιαφέρον). Στο Δ στάδιο το μεγαλύτερο ενδιαφέρον αισθάνθηκαν οι WTPPs (3,62), ακολούθησαν οι TPPs (3,25) ενώ το μικρότερο είχαν οι WPPs (2,00).

“Παρά την αύξηση στη δημοτικότητα και της χρήσης του διαδικτύου, η συμμετοχή μέσω της αξιοποίησής του, είναι μια σχετικά πρόσφατη τεχνική, όχι μόνο για τους σχεδιαστές, αλλά βεβαίως και για το κοινό, το οποίο εξακολουθεί να δυσκολεύεται να το αποδεχθεί ως μια καλύτερη μέθοδο για συμμετοχή” (Stern, κ.α., 2009).

Η συμμετοχή (participation) μετρήθηκε με βάση τον αριθμό των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από κάθε συμμετέχοντα στο Γ και στο Δ στάδιο συμμετοχής. Τα αποτελέσματα κατηγοριοποιήθηκαν σε τρία επίπεδα : (α) χαμηλό επίπεδο συμμετοχής, (β) μέτριο επίπεδο συμμετοχής και (γ) υψηλό επίπεδο συμμετοχής. Στο χαμηλότερο επίπεδο συμμετοχής το μεγαλύτερο ποσοστό παρατηρήθηκε στους TPPs, καθώς το 63,5 % εξ αυτών δεν συμπλήρωσε κανένα ερωτηματολόγιο, ενώ για τους WPPs το αντίστοιχο ποσοστό ήταν μόλις 27,9%. Όσον αφορά το μέτριο επίπεδο συμμετοχής δεν υπήρξαν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις τρεις κατηγορίες συμμετεχόντων. Στο υψηλότερο επίπεδο συμμετοχής υπέρ-εκπροσωπούνται οι WTPPs, καθώς το 48,1% εξ αυτών συμπλήρωσε ερωτηματολόγια και στα δύο στάδια της πολεοδομικής διαδικασίας, Γ και Δ, ακολούθησαν οι WPPs με 30,7 % και οι TPPs με 4,1%. “Από τα παραπάνω αποτελέσματα συμπεραίνουμε ότι η WPP συνέβαλε κατά κύριο λόγο ως μια πρόσθετη ευκαιρία για συμμετοχή και γι αυτό λειτούργησε σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματικά προς την TPP” (Stern, κ.α., 2009).

Η εμπιστοσύνη (Trust), μετρήθηκε τόσο με αντικειμενικούς όσο και με υποκειμενικούς δείκτες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Όσον αφορά τους αντικειμενικούς δείκτες, παρατηρήθηκε σημαντική σταδιακή αύξηση των επαναλαμβανόμενων επισκέψεων μεμονωμένων ατόμων στην ιστοσελίδα του πολεοδομικού προγράμματος κατά τα τέσσερα στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού. “Τα δεδομένα αυτά αντικατοπτρίζουν την ύπαρξη μιας σταθερής συμμετοχής του, και φανερώνουν ότι η εμπιστοσύνη αυτή αναπτύσσεται συνεχώς καθ 'όλη τη διαδικασία σχεδιασμού. Η διαπίστωση αυτή είναι μια αντικειμενική ένδειξη που θα μπορούσε να επιβεβαιώσει την υπόθεση ότι οι ιδιότητες της συμμετοχής μέσω του διαδικτύου συμβάλουν στην αύξηση της εμπιστοσύνης”.

“Όσον αφορά τους υποκειμενικούς δείκτες τα αποτελέσματα δείχνουν, χωρίς εξαίρεση, ότι όχι μόνο το κοινό θεωρεί ότι ωφελείται από τον πολεοδομικό σχέδιο, αλλά και για τις τρεις τεχνικές (WPP, TPP, TWPP), η διαπίστωση αυτή αυξάνεται σταθερά καθ' όλη τη διαδικασία σχεδιασμού. Εξαίρεση αποτελεί η μείωση που διαπιστώνεται προς το τέλος της διαδικασίας, λόγω της φύσης του τελευταίου σταδίου σχεδιασμού, κατά το οποίο οι πολιτικές που διαμορφώνονται αφορούν ένα ευρύ φάσμα πληθυσμών-στόχων και αναγκών. Καθώς η εμπιστοσύνη αυξήθηκε μεταξύ των TPP συμμετεχόντων, τόσο ο δήμος όσο και οι πολεοδόμοι θεωρήθηκαν ως αποδέκτες λιγότερων ωφελειών, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά που αφορούν το δήμο θεωρούνται σχετικά υψηλά. Οι WPP συμμετέχοντες δεν θεώρησαν ούτε τους πολεοδόμους ούτε την τοπική αυτοδιοίκηση ως ωφεληθέντες από την διαδικασία σχεδιασμού. Το παραπάνω γεγονός μπορεί να είναι αποτέλεσμα των απρόσωπων πληροφοριών που παρέχονται στο διαδίκτυο, χωρίς οι συμμετέχοντες να έχουν έρθει στην πραγματικότητα σε άμεση επαφή με κανένα πολεοδόμο ή εκπρόσωπο του δήμου. Οι TWPP συμμετέχοντες, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τις δυνατότητες που προσφέρει το διαδίκτυο και επιπλέον ήρθαν σε άμεση επαφή με τους πολεοδόμους και τους εκπρόσωπους του δήμου, αξιολόγησαν, ότι τα οφέλη των πολεοδόμων αυξάνονται, ενώ τα οφέλη του δήμου μειώνονται όσο η διαδικασία πολεοδόμησης εξελίσσεται προς το τελευταίο της στάδιο. Τα παραπάνω αποτελέσματα στηρίζουν την υπόθεση ότι οι άνθρωποι που εμπλέκονται περισσότερο στη διαδικασία σχεδιασμού όχι μόνο την εμπιστεύονται περισσότερο, αλλά εμπιστεύονται επίσης και τους πολεοδόμους” (Stern, κ.α., 2009).

Όσον αφορά την «ενδυνάμωση» των πολιτών (Empowerment) και συμφωνά με τους δείκτες που αναφέρθηκαν παραπάνω, οι TWPPs είναι αυτοί που θεώρησαν ότι έχουν σημαντική «δύναμη», και αξιολόγησαν καλύτερα όλους σχεδόν τους δείκτες, με εξαίρεση το δείκτη (β) καθώς οι WPPs είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την διαδικασία σχεδιασμού. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι στο Δ στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού όλοι οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν ότι έχουν λιγότερη δύναμη σε σύγκριση με το Β και Γ στάδιο, λόγο κυρίως του τεχνικού χαρακτήρα του σταδίου αυτού. Εξ αυτών οι WPPs θεώρησαν ότι είχαν την μικρότερη δύναμη στο Δ στάδιο, δηλαδή στον τελικό καθορισμό του σχεδίου. Με βάση τα αποτελέσματα της αξιολόγησης, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι “η συμβολή της συμμετοχής μέσω διαδικτύου στην «ενδυνάμωση» των πολιτών, λειτουργεί ως συμπληρωματικό μέσο και όχι ως υποκατάστατο της TPP. Αυτή η συμβολή οφείλεται πιθανώς στις επιπλέον

δυνατότητες που προσφέρει η WPP” (Stern, κ.α., 2009).

6.4. Συμπεράσματα μελέτης

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης έδειξαν ότι οι πολίτες που χρησιμοποίησαν μεθόδους συμμετοχής που βασίζονται στην χρήση του διαδικτύου, όχι μόνο διαφέρουν από αυτούς που χρησιμοποίησαν παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής, αλλά επιπλέον διαφέρουν σημαντικά και μεταξύ τους. “Είναι περισσότερο μορφωμένοι και κατέχουν ακαδημαϊκές και διοικητικές θέσεις, ηλικίας 30 με 40 και είναι αυτοί που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο ως μια επιπλέον ευκαιρία για ενεργό και αποτελεσματική συμμετοχή. Οι νεώτεροι άνθρωποι, οι κάτοικοι και οι ιδιοκτήτες τοπικών επιχειρήσεων ηλικίας 20 έως 30 χρονών, κυρίως με μόνο δευτεροβάθμια εκπαίδευση, είναι αυτοί που συμμετείχαν μόνο μέσω του διαδικτύου, με λιγότερα κίνητρα και ικανότητες προκειμένου να είναι ενεργοί και αποτελεσματικοί. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και οι πιο θρησκευόμενοι κάτοικοι, που είναι συνηθισμένοι σε άμεσες επαφές είναι αυτοί που σε γενικές γραμμές συμμετέχουν μόνο σε παραδοσιακές συναντήσεις” (Stern, κ.α., 2009).

Οι Stern, Gudes και Svoray, T., (2009), εξήγαγαν επιπλέον το συμπέρασμα ότι οι ιδιότητες της WPP, δεν αυξάνουν από μόνες τους το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των πολιτών που τις χρησιμοποιούν ως αποκλειστικά εργαλεία συμμετοχής, αλλά αυξάνουν το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή στο σχεδιασμό αυτών που χρησιμοποίησαν τόσο τις παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής όσο και το διαδίκτυο. Τα ίδια συμπεράσματα εξήχθησαν επίσης όσον αφορά τις επιπτώσεις της WPP στην «ενδυνάμωση» των πολιτών. Η TPP μπορεί να συμβάλει στην «ενδυνάμωση» των πολιτών περισσότερο από ότι η WPP όταν χρησιμοποιείται κατ’ αποκλειστικότητα. Ωστόσο, η WPP συμβάλει στην «ενδυνάμωση» των πολιτών που χρησιμοποίησαν και τις δύο παραπάνω μεθόδους συμμετοχής. Το ίδιο συμπέρασμα εξήχθη επιπλέον και όσον αφορά την επίδραση της WPP στην αύξηση της εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών και της διοίκησης.

Εν ολίγοις, υποστηρίζουν ότι η «ενδυνάμωση» των πολιτών, η αύξηση της εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και διοίκησης και η αύξηση των πολιτών που λαμβάνουν μέρος σε συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού επιτυγχάνεται μόνο όταν οι συμμετέχοντες χρησιμοποίησαν και παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής και μεθόδους συμμετοχής που βασίζονται στο διαδίκτυο. Επομένως, “η WPP είναι ένα αποτελεσματικό και χρήσιμο συμπληρωματικό μέσο για τη συμμετοχή του κοινού, αλλά δεν μπορεί να αντικαταστήσει ακόμη τις παραδοσιακές μεθόδους” (Stern, κ.α., 2009).

7. Οι ελληνικές ιδιαιτερότητες του συμμετοχικού σχεδιασμού και της χρήσης των ΤΠΕ

Κάθε κοινωνία έχει διαφορετικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά, διαφορετικές αρχές-αξίες και διαφορετικές ικανότητες. Για το λόγο αυτό η μέθοδος συμμετοχικού σχεδιασμού και τα εργαλεία συμμετοχικού σχεδιασμού που θα χρησιμοποιηθούν θα πρέπει να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κάθε κοινότητας. Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια προσπάθεια για την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ελληνικής κοινωνίας όσον αφορά το συμμετοχικό σχεδιασμό και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για την υποστήριξη του.

7.1. Πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

Οι Έλληνες φαίνεται να προτιμούν την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους μέσω της φυσικής τους παρουσίας, παρά την επικοινωνία που μπορεί να υπάρξει χρησιμοποιώντας ΤΠΕ. Η ανάγκη αυτή των ελλήνων για διαπροσωπική επαφή, αποτελεί το βασικότερο τρόπο κοινωνικοποίησής τους, ο οποίος δεν επηρεάστηκε και συνέχισε να υπερισχύει παρά την ανάπτυξη δυνατοτήτων κοινωνικής επαφής και επικοινωνίας που προφέρουν οι ΤΠΕ. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι επισκέπτονται πολύ συχνά σε αντίθεση με τους βόρειο Ευρωπαίους, χώρους σύναξης (καφετερίες, μπαρ, εστιατόρια) και στους οποίους περνούν μεγάλο χρόνο της καθημερινότητάς τους. Η ανάγκη αυτή των ελλήνων για άμεση διαπροσωπική επαφή, αποτελεί χαρακτηριστικό που πρέπει να ληφθεί υπόψη, κατά τη διαδικασία επιλογής της κατάλληλης αναλογίας παραδοσιακών μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού και μεθόδων που βασίζονται στη χρήση ΤΠΕ.

Επιπλέον, οι Έλληνες χαρακτηρίζονται τις περισσότερες φορές, από ενεργητική στάση απέναντι σε εξελίξεις και σε ζητήματα που τους αφορούν. Η έντονη πολιτικοποίηση τους, η οποία αποδεικνύεται και από τις συχνές αντιδράσεις τους (απεργίες, πορείες) δηλώνει την συνειδητή αντίθεση τους σε αποφάσεις κατά τη λήψη των οποίων δεν συμμετέχουν ενεργά. Διαθέτοντας όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, η συμμετοχή τους σε διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, αποτελεί κάτι εφικτό. Παρόλα αυτά δεν είναι βέβαιη η ενεργός συμμετοχή τους στα αρχικά στάδια του σχεδιασμού, εκεί δηλαδή που θα καθοριστούν μέσω συνεργασίας, οι αρχικές προτάσεις, καθώς τις περισσότερες φορές ο Έλληνας συμμετείχε ενεργά όταν οι αποφάσεις είχαν ήδη διαμορφωθεί και εκκρεμούσε απλά η επικύρωσή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το «μνημόνιο

συνεργασίας» το οποίο διαμορφώθηκε από το ΔΝΤ, την ΕΕ και την ελληνική κυβέρνηση και το οποίο ενώ περιελάμβανε αναλυτικά εξ αρχής όλα τα μέτρα που θα ληφθούν από την ελληνική κυβέρνηση σε χρονικό ορίζοντα δύο ετών, οι κοινωνικοί φορείς αντέδρασαν ετεροχρονισμένα, όταν δηλαδή τα προκαθορισμένα αυτά μέτρα εφαρμόστηκαν.

7.1.1. Σχέση πολίτη-κράτους

Ο Έλληνας έχει μια ιδιότυπη σχέση με το κράτος. Απαιτεί να εξυπηρετεί τις ανάγκες του (παιδεία, υγεία, υποδομές) χωρίς ο ίδιος να αισθάνεται ότι εκτός από δικαιώματα έχει και υποχρεώσεις (φορολογία). Καταστρατηγεί τους νόμους του Ελληνικού κράτους, όταν τον περιορίζουν, ενώ τους επικαλείται όταν μπορούν να τον ωφελήσουν. Η σχέση αυτή κράτους – πολίτη αμφίδρομη δεν χαρακτηρίζεται από σεβασμό καθώς ο κάθε πολίτης σε μικρό ή μεγάλο βαθμό αποτελεί ουσιαστικά υποσύνολο του κράτους. Άρα το όλο (κράτος) δεν μπορεί παρά να έχει τα χαρακτηριστικά των υποσυνόλων του (πολιτών).

Η σχέση αυτή είναι άμεσα φανερή και στο χωρικό σχεδιασμό. Οι πελατειακές/ψηφοθηρικές/κερδοσκοπικές σχέσεις κράτους - πολιτών, έχουν επηρεάσει το χώρο σημαντικά. Αυτές περιλαμβάνουν τόσο μεγάλο πλήθος μικρό-παρεμβάσεων στο χώρο (αυθαίρετη δόμηση κατοικιών) όσο και μικρό αριθμό παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας (αυθαίρετη δόμηση εμπορικών κέντρων, mall). Η άτυπη συμφωνία μεταξύ μεγάλου μέρους πολιτών για την καταστρατήγηση των νόμων, δεν είναι εύκολο να καταρριφτεί. Είναι δύσκολο δηλαδή οι πολίτες να αντιδράσουν σε νόμιμες ή μη παρεμβάσεις στο χώρο που τους επηρεάζουν αρνητικά καθώς έχουν αναπτύξει ενοχικές σχέσεις (αν αποκαλύψεις τις παρανομίες ή αν αντιδράσεις, θα αποκαλύψω τις δικές σου) με το κράτος και τους υπόλοιπους πολίτες.

Από την άλλη μεριά υπάρχει και μια μερίδα πολιτών που συνειδητά ή μη, δεν έχουν ενσωματωθεί ή έχουν ενσωματωθεί σε ελάχιστο βαθμό, στο υπάρχον σύστημα σχέσεων πολίτη - κράτους. Όταν τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε μία σχεδιαστική διαδικασία, πολλές φορές υιοθετούν συχνά μια απαθή στάση, καθώς θεωρούν ότι η συμμετοχή τους είναι άσκοπη, μιας και πιστεύουν ότι δεν μπορούν να επηρεάσουν το σχεδιαστικό αποτέλεσμα. Αυτό συμβαίνει λόγω της δυσπιστίας τους προς το υπάρχον πολιτικό σύστημα, της αυξημένης διαφθοράς στην τοπική αυτοδιοίκηση και στο κεντρικό κράτος καθώς επίσης και στην ύπαρξη «άτυπων» δικτύων πελατειακών σχέσεων στα οποία συνειδητά ή μη δεν είναι ενταγμένοι.

7.1.2. Συλλογική συνείδηση του Έλληνα

Η συλλογική συνείδηση του Έλληνα δεν είναι ιδιαίτερος ανεπτυγμένη σε σχέση με αυτήν των πολιτών των βόρειο-ευρωπαϊκών χωρών. Οι Έλληνες δεν σέβονται τους συμπολίτες τους. Η παραπάνω διαπίστωση γίνεται εύκολα αντιληπτή, αν κάποιος παρατηρήσει τα παράνομα σταθμευμένα οχήματα, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις εμποδίζουν τη διέλευση των ατόμων με κινητικά προβλήματα. Πώς λοιπόν μπορούν άτομα που δεν μπορούν να σεβαστούν τα στοιχειώδη δικαιώματα των συμπολιτών τους, να συνεργαστούν μαζί τους για τη βελτίωση του χώρου? Πρακτικά κάτι τέτοιο είναι αδύνατο. Οι Έλληνες εξαιτίας του ατομικισμού-εγωισμού τους, είναι δύσκολο να θυσιάσουν τα συμφέροντα τους για το συλλογικό καλό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του παραπάνω ισχυρισμού μου είναι το φαινόμενο Not in my Back Yard (NIMBY), το οποίο είναι εμφανές πολύ συχνά στην Ελλάδα κυρίως όταν χωροθετούνται ΧΥΤΑ.

Τα χαρακτηριστικά αυτά έχουν και άμεση επίπτωση στο δημόσιο χώρο και στα δημόσια αγαθά γενικότερα. Ο δημόσιος χώρος «θεωρητικά» ανήκει σε όλους του πολίτες και κανείς δεν μπορεί να τον «καταναλώνει» κατ' αποκλειστικότητα. Το γεγονός αυτό αποτρέπει τους Έλληνες από το να σεβαστούν το χώρο αυτό, καθώς δεν αποτελεί προσωπική τους ιδιοκτησία, ώστε να τον προστατεύουν. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν το διατηρούν καθαρό σε αντίθεση με τους ιδιωτικούς τους χώρους. Η αντίθεση αυτή μεταξύ ιδιωτικού χώρου και δημόσιου χώρου μπορεί έως ένα βαθμό να αμβλυνθεί μέσω της συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση του χώρου, κάτι που θα έχει ως αποτέλεσμα οι πολίτες να οικειοποιηθούν το χώρο και να το σέβονται περισσότερο. Αξίζει τέλος να σημειωθεί, ότι αρκετοί μελετητές θεωρούν ότι η αντίθεση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού χώρου, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στα κατάλοιπα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ωστόσο το χρονικό διάστημα που έχει μεσολαβήσει από την ανεξαρτητοποίηση της Ελλάδας θεωρείτε επαρκές, ώστε να εξαλείφουν τα κατάλοιπα αυτά.

7.2. Νομοθεσία

Η ελληνική πολεοδομική-περιβαλλοντική και χωροταξική νομοθεσία είναι πολύπλοκη και δυσνόητη. Συχνά διαφορές που αφορούν το χώρο επιλύονται στο ΣΤΕ, γεγονός που αποδεικνύει την ασάφεια των νόμων. Είναι δύσκολο λοιπόν για κάποιον πολίτη ακόμα και πολεοδόμο να κατανοήσει τη νομοθεσία και να τη χρησιμοποιήσει χωρίς τη συμβολή ενός δικηγόρου ειδικευμένου στα θέματα αυτά. Όποτε η δυνατότητα συμμετοχής στο

σχεδιασμό του χώρου για ένα πολίτη είναι περιορισμένη, καθώς είναι αδύνατο να επιχειρηματολογήσει επαρκώς για την ορθότητα (από νομικής άποψης) των προτάσεων του. Είναι σαν να συμμετέχει σε ένα παιχνίδι χωρίς να γνωρίζει τους κανόνες.

Επιπλέον την πολυπλοκότητα και την ασάφεια της νομοθεσίας, συχνά εκμεταλλεύονται «επιτήδειοι», με σκοπό τον έλεγχο και τον καθορισμό του σχεδιαστικού αποτελέσματος. Οι πολίτες ως μη γνώστες της νομοθεσίας αποτελούν θύματα και εύκολα μπορούν να χειραγωγηθούν. Για το λόγο αυτό, απαιτείται η κωδικοποίηση της πολεοδομικής, χωροταξικής και περιβαλλοντικής νομοθεσίας, κάτι που προβλέπεται και στο νόμο 2508/1997 (βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της Ελλάδας) και δεν έχει ως τώρα πραγματοποιηθεί. Επιπλέον απαιτείται η δημοσίευση στο διαδίκτυο όχι μόνο της «κωδικοποιημένης» νομοθεσίας αλλά και μιας πιο απλοποιημένης μορφής της, ώστε να έχουν πρόσβαση οι πολίτες σε αυτήν και να είναι εύκολο να κατανοήσουν τα βασικά της σημεία.

7.3. Οικονομικές εξελίξεις

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα θα έχει άμεσες επιπτώσεις στο σχεδιασμό του χώρου. Λόγω των κοινωνικό-οικονομικών αλλαγών που προκύπτουν εξαιτίας της, οι πολίτες όλο και περισσότερο στρέφουν τις προτεραιότητες τους στην καθημερινή τους «επιβίωση» παρά στη βελτίωση του χωρικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού.

Επιπλέον, λόγω της αναγκαιότητας για άμεσες «αναπτυξιακές» επενδύσεις, θα παραμεριστούν ακόμα και οι πιο τυπικές διαδικασίες συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό του χώρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η τροποποίηση με συνοπτικές διαδικασίες των περιβαλλοντικών όρων της ναυτιλιακής βιομηχανικής περιοχής Πλατυγιαλίου Αστακού, ώστε να πραγματοποιηθεί επένδυση παραγωγής ηλεκτρισμού.

7.4. Μεγάλα αστικά κέντρα

Ο κάτοικος των μεγάλων αστικών κέντρων της Ελλάδας έχει χάσει την επαφή με τη «γειτονία» του. Αυτό συμβαίνει καθώς σε πολλές περιπτώσεις οι περιοχές κατοικίας μετατρέπονται σε «υπνωτήρια». Οι εμπορικές και ψυχαγωγικές λειτουργίες (μανάβικα, εστιατόρια, κ.α.) έχουν την τάση τα τελευταία είκοσι χρόνια να μεταφέρονται τόσο εκτός πόλης σε εμπορικά κέντρα όσο και σε εντοπισμένες περιοχές εντός του αστικού ιστού (clusters), γεγονός στο οποίο συνέβαλε το μέχρι πρότινος χαμηλό κόστος των μεταφορών

με ΙΧ. Έτσι ο κάτοικος των μεγαλουπόλεων, βιώνει ελάχιστα τη γειτονία του και την πόλη του, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον που επιδεικνύει για τη βελτίωση της να είναι περιορισμένο.

Για να αυξηθεί όμως το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν οι πολίτες για διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού θα πρέπει να επανά-οικειοποιηθεί την πόλη/γειτονία του. Θα πρέπει δηλαδή να αλλάξει ο τρόπος ανάπτυξης των ελληνικών πόλεων και να ενισχυθεί η πολύ-λειτουργικότητα των γειτονιών (κάτι που συνέβαινε ως τη δεκαετία του 80'-90'), ώστε να είναι «αυτάρκειες», στο βαθμό που κάτι τέτοιο είναι δυνατό. Η παραπάνω όμως πρόταση, έχει σαφή μειονεκτήματα που προκύπτουν από το υπάρχον οικονομικό σύστημα, καθώς η ανάπτυξη εκτεταμένων εμπορικών δραστηριοτήτων σε επίπεδο γειτονίας αντιτίθεται στα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τις οικονομίες συγκέντρωσης/ κλίμακας. Παρόλα αυτά το αυξημένο κόστος μεταφορών που βιώνουν οι Έλληνες, τους τελευταίους μήνες, αποτελεί ευκαιρία για αναδιοργάνωση των γειτονιών, ώστε να καλύπτουν μεγάλο πλήθος αναγκών των πολιτών τους.

Η συνεισφορά των μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού που βασίζονται σε ΤΠΕ στο σχεδιασμό των μεγάλων ελληνικών πόλεων είναι καίρια. Αυτό γιατί ο αριθμός των κατοίκων των μεγάλων αστικών κέντρων και των υπό-περιοχών τους (γειτονία) είναι πολύ μεγάλος. Έτσι θα ήταν αδύνατο να συνεργαστούν αποκλειστικά με παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής. Οι ΤΠΕ δίνουν τη δυνατότητα σε μεγάλο αριθμό ατόμων να συνεργάζονται αποτελεσματικά και επιπλέον προσφέρουν τη δυνατότητα ευέλικτης συμμετοχής στους «πολυάσχολους» κατοίκους των μεγαλουπόλεων.

7.5. Ύπαιθρος

Οι ΤΠΕ στις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού στον ύπαιθρο χώρο, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Αποτελεί γεγονός ότι επειδή οι μόνιμοι κάτοικοι των περιοχών της υπαίθρου είναι περιορισμένοι σε αριθμό, θα μπορούσαν να συνεργαστούν αποτελεσματικά μέσω παραδοσιακών μεθόδων σχεδιασμού (συνελεύσεις κ.τ.λ.). Ο αριθμός όμως των ατόμων που είτε «βιώνουν» τις περιοχές της υπαίθρου ως παραθεριστές/συχνοί επισκέπτες, είτε διατηρούν δεσμούς (καταγωγή) με τον τόπο τους, είναι σημαντικά μεγάλος. Αν δηλαδή, η δυνατότητα συμμετοχής και συνεργασίας για το σχεδιασμό του χώρου, πραγματοποιούνταν μόνο με παραδοσιακές μεθόδους, ένας σημαντικά μεγάλος αριθμός πολιτών που αναφέρθηκε παραπάνω θα αποκλείοταν από τις διαδικασίες αυτές.

Έτσι μέσω του διαδικτύου δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες που διατηρούν δεσμούς με μια περιοχή να συμμετάσχουν στη διαδικασία σχεδιασμού, από όπου και αν βρίσκεται η μόνιμη κατοικία τους. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι μεγάλο μέρος του πληθυσμού αυτού κατοικεί μόνιμα στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας και στο εξωτερικό, κατανοούμε ότι η συμβολή του διαδικτύου στο συμμετοχικό σχεδιασμό των περιοχών αυτών είναι πολύ σημαντική.

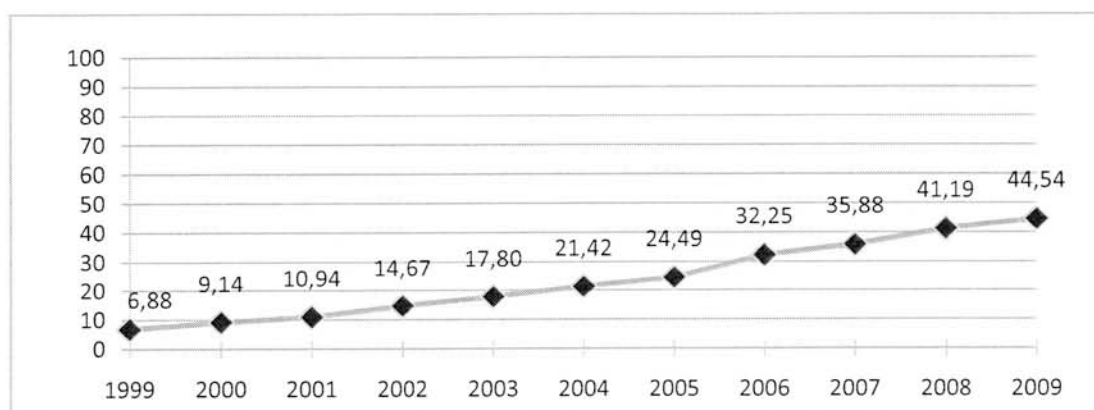
Απαραίτητη προϋπόθεση όμως για να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες που βιώνουν μια περιοχή (μόνιμοι κάτοικοι και άτομα που διατηρούν δεσμούς με την περιοχή) της υπαίθρου στις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού είναι η ύπαρξη κοινωνικών σχέσεων μεταξύ τους. Το διαδίκτυο μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση των κοινωνικών σχέσεων μέσω της δυνατότητας που παρέχει για τη δημιουργία δικτύων επικοινωνίας και ενημέρωσης μεταξύ των ατόμων αυτών.

7.6. Ψηφιακό χάσμα στην Ελλάδα

Τόσο η δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο όσο και η δυνατότητα δυνητικής συμμετοχής στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, δεν είναι ίδιες για όλες τις κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες των πολιτών, για τα δύο φύλα και για τους κατοίκους αγροτικών και αστικών περιοχών.

Στην Ελλάδα οι χρήστες του διαδικτύου έχουν αυξηθεί ραγδαία την τελευταία δεκαετία (βλέπε διάγραμμα 9). Η τάση αυτή είναι αρκετά ενθαρρυντική καθώς ο ρυθμός αύξησης των χρηστών του διαδικτύου δεν εμφανίζει σημάδια σταθεροποίησης.

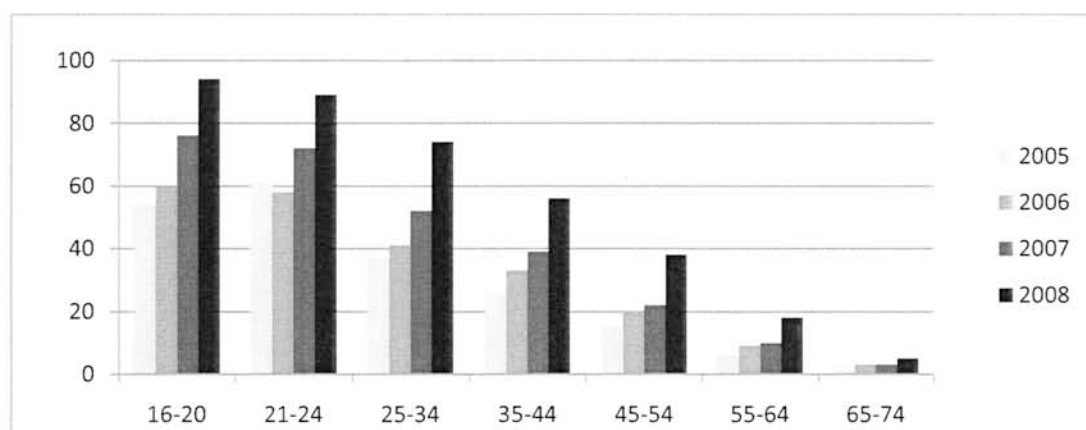
Διάγραμμα 9: Χρήστες του διαδικτύου ανά 100 κατοίκους στην Ελλάδα για τα έτη 1999 έως 2009

πηγή : Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών, ίδια επεξεργασία

Μια αναλυτικότερη μελέτη των χρηστών του διαδικτύου αναδεικνύει σημαντικές ανισότητες. Όσον αφορά την ηλικιακή διάρθρωση των χρηστών του διαδικτύου είναι εμφανές ότι η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι άμεσα συνυφασμένη με την ηλικία (βλέπε διάγραμμα 10). Σημαντικά προβλήματα στη διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού δημιουργεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων ηλικίας 45 ετών και άνω δεν είναι χρήστες του διαδικτύου, καθώς θα μπορούσαν δυνητικά λόγω της κοινωνικής και εργασιακής τους εμπειρίας να συμβάλουν σε μεγάλο βαθμό στις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού μέσω του διαδικτύου. Παρόλα αυτά παρατηρείται ραγδαία αύξηση των χρηστών του διαδικτύου στις παραγωγικές ηλικίες από το 2005 έως το 2008, με αποτέλεσμα οι ανισότητες αυτές να αμβλύνονται σε κάποιο βαθμό.

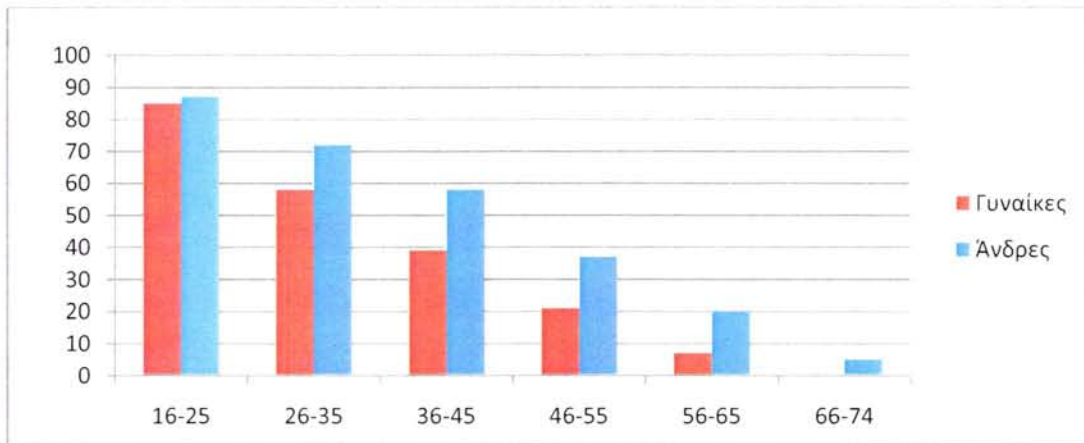
Διάγραμμα 10: Χρήστες του διαδικτύου ανά ηλικιακή ομάδα για τα έτη 2005 έως 2008 (%)

Πηγή : Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας (ΠΚΠ), 2010

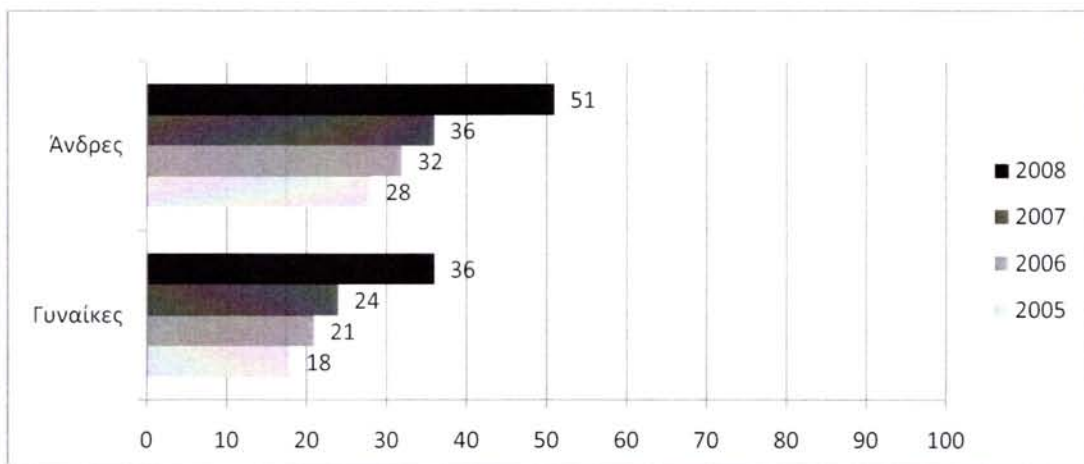
Σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και ως προς το φύλο των χρηστών του διαδικτύου. Οι άνδρες χρησιμοποιούν περισσότερο το διαδίκτυο από ότι οι γυναίκες (βλέπε διάγραμμα 11). “Η υστέρηση των γυναικών στη χρήση διαδικτύου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο μικρότερο βαθμό ένταξής τους στην αγορά εργασίας σε σχέση με τους άνδρες” (ΠΚΠ, 2010). Παρόλα αυτά η διαφορά αυτή είναι ελάχιστη στις ηλικίες 16 έως 25, γεγονός που προσδίδει προοπτικές για μελλοντική εξάλειψη των ανισοτήτων ανάμεσα στα δύο φύλα. “Ωστόσο, αυτό που χρήζει προσοχής είναι ότι κατά το έτος 2008 η απόσταση μεταξύ ανδρών και γυναικών φαίνεται να διευρύνεται (βλέπε διάγραμμα 12) αντί να συρρικνώνεται, όπως θα ήταν αναμενόμενο” (ΠΚΠ, 2010).

Διάγραμμα 11: Χρήστες του διαδικτύου ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα (% , 2008)

Πηγή :ΠΚΠ, 2010

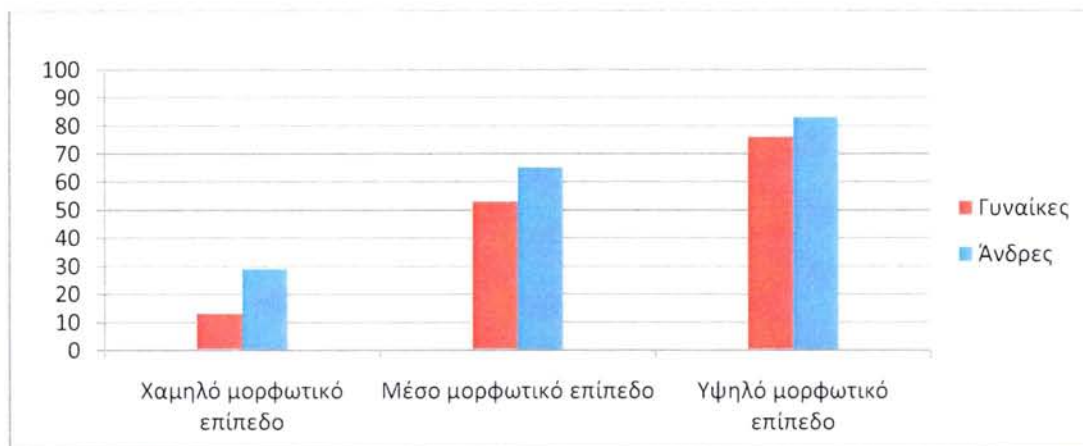
Διάγραμμα 12: Χρήστες του διαδικτύου ανά φύλο για τα έτη 2005 έως 2008 (%)

Πηγή :ΠΚΠ, 2010

Η πρόσβαση στο διαδίκτυο και το επίπεδο εκπαίδευσης είναι δύο μεγέθη άμεσα συνδεδεμένα (βλέπε διάγραμμα 13). Το γεγονός αυτό δημιουργεί σημαντικές ανισότητες ως προς τη δυνατότητα συμμετοχής στο σχεδιασμό μέσω του διαδικτύου. Η ανισότητα αυτή όμως ενισχύεται περαιτέρω καθώς τα εκπαιδευμένα άτομα μπορούν να επηρεάσουν περισσότερο το σχεδιαστικό αποτέλεσμα. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στις επαγγελματικές τους ικανότητες (μηχανικοί, δικηγόροι, κ.α.) και τους κοινωνικούς κύκλους τους, οι οποίοι περιλαμβάνουν συνήθως άτομα παρόμοιας εκπαίδευσης και υψηλού κοινωνικό-οικονομικού επιπέδου που συχνά κατέχουν ανώτερες θέσεις τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα (διοίκηση).

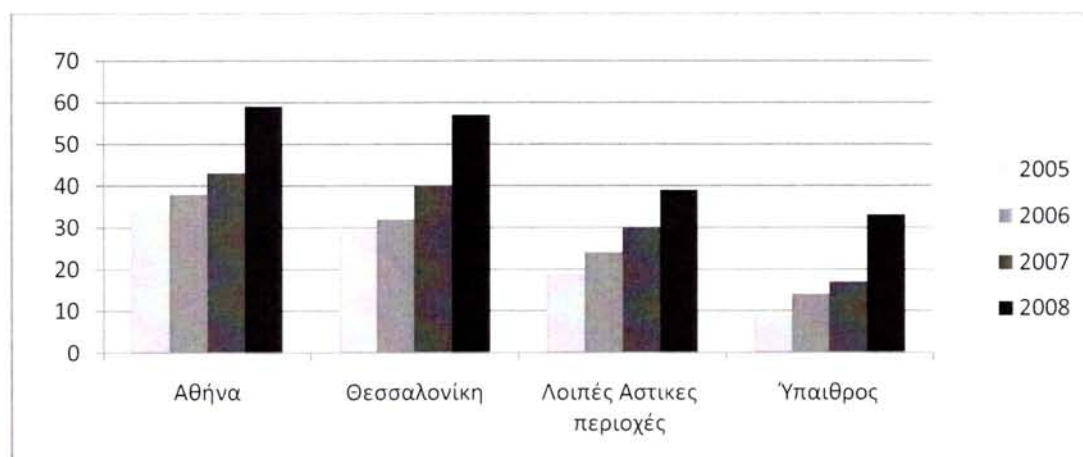
Διάγραμμα 13: Χρήστες του διαδικτύου ανά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης (% , 2008)

Πηγή : ΠΚΠ, 2010

Τέλος η πρόσβαση των πολιτών στο διαδίκτυο εξετάζεται για τις αστικές περιοχές και την ύπαιθρο. Είναι σαφές (βλέπε διάγραμμα 14) ότι οι κάτοικοι των δύο μεγάλων αστικών κέντρων της Ελλάδας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) κάνουν σε μεγάλο ποσοστό χρήση του διαδικτύου. Το μέγεθος αυτό είναι σαφώς μικρότερο για τα υπόλοιπα αστικά κέντρα της Ελλάδα, ενώ όσον αφορά τον ύπαιθρο χώρο τα ποσοστά αυτά είναι πολύ χαμηλά. Παρόλα αυτά θετικό στοιχείο αποτελεί η σημαντική αύξηση της χρήσης το έτος 2008, γεγονός που πιθανώς να οφείλεται στην επέκταση των υποδομών ευζωνικών υπηρεσιών στην ύπαιθρο.

Διάγραμμα 14: Χρήστες του διαδικτύου για αστικές περιοχές και περιοχές της υπαίθρου για τα έτη 2005 έως 2008

Πηγή : ΠΚΠ, 2010

8. WikiPlanning.gr - μια πρακτική εφαρμογή

Καρμανιόλας Σάββας & Σπυράτος Σπυρίδων

Το Wikiplanning.gr αποτελεί υπό εξέλιξη project για το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου, εδραζόμενο λειτουργικά πάνω σε διαδικτυακή πλατφόρμα. Η ιδέα της δημιουργίας του Wikiplanning.gr γεννήθηκε το καλοκαίρι του 2009, από τους Καρμανιόλα Σάββα και Σπυράτο Σπύρο με αφορμή συζητήσεις σχετικά με τις εξελίξεις στα κοινωνικά δίκτυα, το web 2.0 και τις ευκαιρίες που δύναται να προκύψουν σχετικά με το συμμετοχικό σχεδιασμό.

Το εγχείρημα στοχεύει στη *δημιουργική παραγωγή χώρου* μέσω της διαμόρφωσης οριζόντιου δικτύου συνεργασίας και διάδρασης μεταξύ των χρηστών της πλατφόρμας, πάνω στους οποίους στηρίζεται η λειτουργία και περαιτέρω εξέλιξη του όλου project. Το Wikiplanning επιδιώκει να δημιουργήσει τις κατάλληλες διασυνδέσεις μεταξύ μεμονωμένων πολιτών και/ή ευρύτερων ομάδων συμφερόντων ώστε να διευκολυνθεί και να ενισχυθεί η δυνατότητα παρέμβασης στο ανθρωπογενές περιβάλλον. Το εν λόγω δυναμικό δίκτυο συνεργασίας αναμένεται να λειτουργήσει παράλληλα μεν, αλλά εκτός των επίσημων διοικητικών δομών. Βασικός σκοπός είναι να επηρεαστεί το θεσμοθετημένο σύστημα σχεδιασμού του χώρου ώστε να συμπεριληφθούν σε αυτό ως εισροές οι επιδιώξεις και επιθυμίες όσο το δυνατόν μεγαλύτερης μερίδας πολιτών.

Σύλληψη vs αντίληψη

Στόχο σε μια σύγχρονη προσέγγιση του σχεδιασμού πρέπει να αποτελεί η *ολοκληρωμένη σύλληψη* του χώρου από αυτούς που το χρησιμοποιούν, πράγμα που συνεπάγεται ενεργό συμμετοχή των δρώντων σε *κάθε στάδιο* της κυκλικής-συνεχούς διαδικασίας του σχεδιασμού.

Οι τρέχουσες πρακτικές στο χωρικό σχεδιασμό αφορούν, στην καλύτερη των περιπτώσεων, τη συμμετοχή των πολιτών απλώς ως προς την τυπική έγκριση ή *θέσμιση* ενός ήδη εκπονημένου σχεδίου/μελέτης. Οι αποφάσεις που αφορούν στο χωρικό σχεδιασμό αποτελούν αρμοδιότητα μιας μικρής μερίδας "ειδικών", με συνέπεια το τελικό παραγόμενο προϊόν να μην ενσωματώνει τις επιθυμίες και τις επιδιώξεις των μεμονωμένων χρηστών του χώρου. Η μη *εμπλοκή* όμως των πολιτών στη διαμόρφωση του χώρου, οδηγεί σε απώλεια ελέγχου του ζωτικού τους περιβάλλοντος και εν τέλει

στην αδυναμία προσαρμογής του στις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Ψηφιακός | φυσικός χώρος

Ο ψηφιακός χώρος, σε αντίθεση με το φυσικό (πεπερασμένο) είναι πρακτικά άπειρος, ενώ ταυτόχρονα είναι σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό προσβάσιμος και παραμετροποιήσιμος. Κατά αυτόν τον τρόπο οι δυνατότητες παρέμβασης στον ψηφιακό χώρο είναι σαφώς περισσότερες και λόγω στη διαμόρφωσή του αποκτά ουσιαστικά κάθε μεμονωμένο μέλος μιας κοινωνίας. Επιδίωξη μιας διαδικτυακής πλατφόρμας για το σχεδιασμό του χώρου αποτελεί η προσαρμογή της ψηφιακά δημιουργημένης δυναμικής (ιδέες, συλλογικότητες, γνώση) στο φυσικό χώρο, ώστε αυτός να αποτελέσει όσο το δυνατόν *συλλογικότερο* κατασκεύασμα.

Θεμέλιο

Σε μια προσπάθεια διαλεκτικής σύνδεσης του φυσικού και ψηφιακού κόσμου θα καταλήγαμε ότι απώτερος σκοπός της χρήσης νέων τεχνολογιών στο συμμετοχικό σχεδιασμό είναι το πέρασμα

από τον κάτοικο-χρήστη στον πολίτη-προγραμματιστή / συν_δημιουργό του χώρου.

8.1. Το WikiPlanning όπως το όρισαν οι χρήστες του

Στα πρώτα στάδια της λειτουργίας της ιστοσελίδας και έπειτα από συζητήσεις, συμφοιτητές μου προσφέρθηκαν να συμβάλουν στην αποσαφήνιση του ορισμού του WikiPlanning μέσω της διατύπωσης των απόψεων τους, οι οποίες παρατίθενται παρακάτω.

“Το WikiPlanning είναι μία πολύ καλή ιδέα για ενσωμάτωση του πολίτη και της κοινωνίας στη διαδικασία του σχεδιασμού. Με την τεχνολογική ανάπτυξη και το διαδίκτυο θα δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να σχεδιάζουν και να εκφράζουν τις απόψεις τους για το μελλοντικό δομημένο περιβάλλον και για τις πόλεις όπου επιθυμούν να ζήσουν. Εύχομαι την ευρεία διάδοση αυτού του θεσμού για ένα πιο δίκαιο και βιώσιμο σχεδιασμό των πόλεων μας.”

Παπαχριστοδούλου Παντελής

“Το σημαντικό ερώτημα είναι εάν υπάρχει (εφαρμόζεται) ή όχι ο συμμετοχικός σχεδιασμός στην Ελλάδα. Όσο και αν δεν το έχουμε αντιληφθεί υπάρχει στο σχεδιασμό των σημερινών πόλεων (περισσότερο) και του έξω-αστικού χώρου (λιγότερο), αλλά χωρίς τη μεσολάβηση του διαδικτύου, ενός πραγματικά σημαντικού παράγοντα.

Έχοντας την έννοια «συμμετοχικός σχεδιασμός» ως τη συμμετοχή των κατοίκων στη διαμόρφωση-σχεδίαση των πόλεων/περιοχών τους, διαπιστώνουμε ότι πραγματοποιείται (εδώ και αρκετά χρόνια) νόμιμα, μέσω των εκάστοτε δημοτικών/κοινοτικών συμβουλίων κατά τη διάρκεια της έγκρισης των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ. Η συμμετοχή αυτή, όμως, περιορίζεται μόνο στις αντιδράσεις και στις διαφωνίες που αφορούν κάποια στοιχεία των σχεδίων και όχι στη διαμόρφωση αυτών. Δηλαδή, η συμμετοχή στο σχεδιασμό είναι μικρή από τους κατοίκους και μεγαλύτερη από το εκάστοτε μελετητικό γραφείο και φυσικά των ίδιο το Δήμαρχο/Κοινοτάρχη. Όμως, θα πρέπει να επισημάνουμε και το «μη-νόμιμο» τρόπο της συμμετοχής των ίδιων των κατοίκων. Αυτός γίνεται μέσω πιέσεων που ασκούν οι ίδιοι οι κάτοικοι στους Δημάρχους/Κοινοτάρχες για την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Ο τρόπος αυτός, όμως, θα πρέπει να μειωθεί ή αν είναι εφικτό να μην υπάρχει καθόλου αν θέλουμε πραγματικά να υφίσταται ο όρος «συμμετοχικός σχεδιασμός» και WikiPlanning.

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι μέχρι τώρα το WikiPlanning λειτουργούσε εν μέρει. Με τη σημαντική διαφορά ότι οι πολίτες θα μπορούν πλέον να εκφέρουν απόψεις, ιδέες οι

οποίες συμβάλλουν ουσιαστικά στο σχεδιασμό των πόλεων/περιοχών που διαμένουν. Τέλος, θεωρώ ότι οι πολίτες είναι πλέον εξοικειωμένοι με το διαδίκτυο και η εφαρμογή του WikiPlanning είναι πλέον δυνατή.”

Τρυπιτσιδής Αναστάσιος

“Το WikiPlanning είναι τόσο «informal» όρος που δεν σηκώνει επιστημότητες. Είναι ο σύνδεσμος μεταξύ του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνίες οριοθετούν προβλήματα και φαντάζονται την πόλη – με το αστικό αποτέλεσμα (πραγματικότητα). Ο συμμετοχικός σχεδιασμός στα πλαίσια ενός τυποποιημένου concept όπου οι άνθρωποι απλά εκφέρουν γνώμη είναι ανούσιος και πολλές φορές χρησιμοποιείται για να νομιμοποιήσει τις προτάσεις ενός «apo-planner». Γι αυτό ο συμμετοχικός σχεδιασμός πρέπει να μείνει «informal» χωρίς να σημαίνει αυτό ότι σε κάποια φάση και με δομές που προκύπτουν μέσα από αυτόν δεν γίνεται να οδηγήσει σε πραγματικό πολεοδομικό αποτέλεσμα.”

Χριστοδούλου Νεκτάριος

9. Συμπεράσματα

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός αναφέρεται στην ισότιμη συμμετοχή και συνεργασία των μεμονωμένων πολιτών για το σχεδιασμό του χώρου που βιώνουν. Η συνεργασία αυτή λαμβάνει χώρα σε κάθε στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού, με αποτέλεσμα το τελικό προϊόν να αποτελεί συλλογικό δημιούργημα της κοινότητας. Επιπλέον ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι μια συνεχής διαδικασία, κυκλικής μορφής, η οποία εμπεριέχει τη δυναμική των δρώντων(πολιτών), και δεν έχει αυστηρά καθορισμένη αρχή και τέλος.

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός (participatory planning) αν και φαινομενικά όμοιος με το συνεργατικό σχεδιασμό (collaborative planning) διαφέρει από το δεύτερο σε δύο βασικά σημεία. Πρώτον σε διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού, λαμβάνουν μέρος μεμονωμένοι πολίτες ενώ σε διαδικασίες συνεργατικού σχεδιασμού λαμβάνουν μέρος ομάδες συμφερόντων. Δεύτερον ο συνεργατικός σχεδιασμός επιδιώκει το τελικό προϊόν του σχεδιασμού να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των διαφορετικών επιδιώξεων (συχνά αντικρουόμενων) των ομάδων συμφερόντων. Αντιθέτως στο συμμετοχικό σχεδιασμό η συνεργασία των πολιτών λαμβάνει χώρα καθόλη την διάρκεια του σχεδιασμού, διαδικασία η οποία εξελικτικά καταλήγει στο τελικό προϊόν.

Οι διαδικασίες συνεργατικού σχεδιασμού εφαρμόζονται σε σημαντικό βαθμό στην Ελλάδα και στις αναπτυγμένες χώρες. Η μετάβαση, από τις διαδικασίες καθολικού σχεδιασμού σε διαδικασίες συνεργατικού σχεδιασμού αποτελεί θετικό γεγονός, καθώς είναι ένα βήμα προς την ευρύτερη συμμετοχή της κοινωνίας σε αποφάσεις που αφορούν χωρικά ζητήματα. Η συμμετοχή όμως των μεμονωμένων πολιτών στο σχεδιασμό είναι τυπική και επιτυγχάνεται μονάχα με έμμεσο τρόπο, μέσω δηλαδή των ομάδων συμφερόντων που τους εκπροσωπούν (εφόσον είναι ενταγμένοι σε κάποια από αυτές και εφόσον ο πολίτης έχει τη δύναμη να επηρεάσει τις απόψεις της ομάδας που τον εκπροσωπεί). Το παραπάνω γεγονός έχει αρνητικές συνέπειες στον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες αντιλαμβάνονται τη γειτονία/πόλη/περιοχή τους. Εφόσον δηλαδή ο πολίτης δεν μπορεί να συμβάλει άμεσα στη διαμόρφωση του χώρου του, αποξενώνεται από αυτόν, καθώς δεν αποτελεί «δημιούργημα» του και δεν αντικατοπτρίζει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του.

Τα κύρια πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τις διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού

είναι τα εξής: (α) η «ενδυνάμωση» (empowerment) των πολιτών, δηλαδή η αναδιανομή της εξουσίας από τη διοίκηση στους πολίτες, (β) η διεύρυνση της δημοκρατίας, (γ) η ανάπτυξη της πολιτικής και κοινωνικής συνείδησης των πολιτών, (δ) η εγκυρότητα των αποφάσεων και (ε) η αποτελεσματικότητα των σχεδιαστικών παρεμβάσεων μιας και αυτές ανταποκρίνονται στην ανάγκες και τις επιθυμίες των πολιτών.

Αντίθετα τα σημαντικότερα μειονεκτήματα από την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό του χώρου είναι τα παρακάτω: (α) οι πολίτες έχουν περιορισμένη γνώση των ζητημάτων που άπτονται του χώρου, (β) κόστος σε χρόνο, χρήμα και προσωπικό, (γ) καθυστερήσεις αναπτυξιακών επενδύσεων, (δ) οι πληθυσμιακές μειονότητες μπορεί να περιθωριοποιηθούν και (ε) οι πολίτες συχνά εκπροσωπούν το ατομικό τους συμφέρον και όχι το συλλογικό.

Η συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, μπορεί να είναι από τυπική- ανούσια έως και ενεργός-ουσιαστική. Πολλές φορές η συμμετοχή των πολιτών σε διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, αφορά την έκφραση της γνώμης τους για ένα ζήτημα χωρικής διάστασης, χωρίς όμως να δεσμεύεται η διοίκηση ως προς τη συνάφεια της τελικής απόφασης με τις απόψεις των πολιτών. Η παραπάνω πρακτική υπονομεύει τις συμμετοχικές διαδικασίες, εξαπατώντας τους πολίτες και εξυπηρετεί συμφέροντα που βρίσκονται σε αντίθεση με τις επιθυμίες των πολιτών.

Έως σήμερα, η οιασδήποτε μορφή συμμετοχής, των ομάδων συμφερόντων και των πολιτών σε διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, γίνονταν αποκλειστικά με παραδοσιακές μεθόδους, δηλαδή μέσω δημόσιων συναντήσεων και δημοσκοπήσεων. Πλέον οι ΤΠΕ λόγω του πλήθους των δυνατοτήτων που προσφέρουν δύνανται να αξιοποιηθούν και για την επίτευξη του συμμετοχικού σχεδιασμού του χώρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αξιοποίησης τους είναι η πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης με επωνυμία ανοιχτή διακυβέρνηση, η οποία παρέχει τη δυνατότητα της δημόσια διαβούλευση πολιτικών ζητημάτων.

Τα εργαλεία που προσφέρουν οι ΤΠΕ, για το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου, θεωρούνται έως ένα βαθμό επαρκή. Σε αυτά συγκαταλέγονται τα λογισμικά συνεργασίας για την παραγωγή κειμένων, οι ηλεκτρονικές συζητήσεις, τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών συμμετοχής των πολιτών, οι ηλεκτρονικές ψηφοφορίες και τα λογισμικά που συμβάλουν στην εξοικείωση των πολιτών με το συμμετοχικό σχεδιασμό.

Παράλληλα με τα παραπάνω, αναπτύσσονται με ραγδαίους ρυθμούς και καινούργια εργαλεία που βρίσκονται ακόμα σε πρώιμο στάδιο και μελλοντικά θα μπορέσουν και αυτά να αξιοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό, όπως η τεχνολογία augmented reality, τα κοινωνικά δίκτυα και οι τρισδιάστατες απεικονίσεις του χώρου.

Τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν απ τη χρήση των ΤΠΕ είναι τα εξής: (α) εξοικονομούνται πολύτιμοι πόροι (χρόνος, χρήμα, προσωπικό), (β) αυξάνεται η διαφάνεια κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού καθώς όλες οι πληροφορίες είναι άμεσα και ελεύθερα διαθέσιμες στο καθένα, (γ) μειώνονται οι ανισότητες ως προς τη συμμετοχή των ατόμων που δεν έχουν διαθέσιμο χρόνο (συμμετοχή 24ώρες την ημέρα/ 7 ημέρες την εβδομάδα) ή/και πρόσβαση στις μεταφορές (οι συναντήσεις δεν επηρεάζονται από γεωγραφικούς παράγοντες) και (δ) διευκολύνεται η συμμετοχή των ατόμων που αδυνατούν για ψυχολογικούς λόγους να εκφραστούν δημόσια.

Η χρήση όμως ΤΠΕ για το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου, εκτός από τα πλεονεκτήματα της, έχει και ορισμένα μειονεκτήματα. Αυτά περιλαμβάνουν: (α) την άνιση πρόσβαση των πολιτών και τις ανισότητες ως προς τη δυνατότητα χρήσης των εργαλείων που βασίζονται σε ΤΠΕ, (β) τον κίνδυνο υπέρ-συσσώρευσης πληροφοριών, οι οποίες είναι αδύνατον να καθιστούν διαχειρίσιμες και (γ) την υπονόμηση της σχεδιαστικής διαδικασίας μέσω της υβριστική φρασεολογία που είναι δυνατόν να χρησιμοποιήσουν οι πολίτες εκμεταλλευόμενοι την ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο.

Η συνεργασία όμως των πολιτών αποκλειστικά με βάση παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχής (συνελεύσεις κ.α.) περιορίζει την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας σχεδιασμού. Οι ΤΠΕ λειτουργώντας ως συμπληρωματικό μέσο ως προς τους τρόπους παραδοσιακής συμμετοχής (φυσική παρουσία), μπορούν να αμβλύνουν τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από τη συμμετοχή των πολιτών αποκλειστικά με ρις προαναφερθείσες. Δεν θα ήταν όμως ορθό, να αντικατασταθούν πλήρως οι παραδοσιακές μορφές συμμετοχής από τις καινοτόμες, καθώς η φυσική-διαπροσωπική επαφή αποτελεί εχέγγυο για την αξιοπιστία της διαδικασίας του σχεδιασμού. Σε κάθε περίπτωση, οι κοινωνίες θα πρέπει να επιλέγουν την κατάλληλη αναλογία παραδοσιακών μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού και μεθόδων που βασίζονται σε ΤΠΕ, που να αρμόζει περισσότερο στα ιδιαίτερα πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες τους.

Εν κατακλείδι, ο σχεδιασμός του χώρου, βασιζόταν πάντα σε ιεραρχικές δομές λήψεως αποφάσεων, ενώ αντίθετα “το διαδίκτυο βασίζεται σε ανοικτά μοντέλα οριζόντιας, παρά κάθετης, συνεργασίας των πολιτών” (Καρούνος, 2009). Η σύγκρουση αυτή θα οδηγήσει ή στον έλεγχο του διαδικτύου, κάτι που θεωρείται πως είναι πλέον ανέφικτό, ή στην αλλαγή όχι μόνο του χωρικού σχεδιασμού αλλά και του πολιτικού συστήματος προς οριζόντιες, άμεσο-δημοκρατικές διαδικασίες λήψεως αποφάσεων.

Μέσω της αξιοποίησης του διαδικτύου, είναι δυνατό να προκύψουν νέες δομές οργάνωσης και συλλογικότητας, οι οποίες θα καταρρίψουν τα «τοιχία» που υπήρχαν παλαιότερα, και τα οποία οφείλονταν στο περιορισμένο πλήθος των πολιτών που μπορούσαν να συντονιστούν αποτελεσματικά και να δράσουν στα πλαίσια των παραδοσιακών μορφών οργάνωσης της κοινωνίας. Έτσι παρέχεται δυνητικά η δυνατότητα της κατάργησης της κάθε μορφής αντιπροσώπευσης, λόγω του γεγονότος ότι τα μεμονωμένα άτομα θα μπορούν να συνεργάζονται και να αποφασίζουν για τα κοινά, χωρίς τη μεσολάβηση «ενδιάμεσων».

Για να επιτευχθούν όμως τα παραπάνω, δεν αρκεί η ύπαρξη των μέσων (διαδικτύου) αλλά απαιτείται και η αξιοποίηση τους από τους πολίτες προς όφελος της κοινωνίας. Δηλαδή προϋποθέτει την ανάπτυξη της κοινωνικής συνείδησης των πολιτών και της ικανότητας τους να δρουν συλλογικά. Θα πρέπει ο κάθε πολίτης να αφιερώνει το χρόνο του, σε δραστηριότητες που ωφελούν την ευημερία της κοινότητας τους και συνεπακόλουθα και τη δική του, αλλάζοντας δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο υπολογίζει τα κόστη και τα οφέλη που προκύπτουν από τη δράση του, από το προσωπικό κόστος και το προσωπικό όφελος στο προσωπικό κόστος και στο συλλογικό όφελος.

Τέλος, η ελληνική κοινωνία, με εξαίρεση κάποιους πυρήνες ενεργών πολιτών που αναπτύσσονται εντός της, είναι ακόμα ανώριμη για να λειτουργήσει στα πλαίσια του συμμετοχικού σχεδιασμού. Ωστόσο κρίνεται απαραίτητη η διεύρυνση των συμμετοχικών διαδικασιών, ώστε η ελληνική κοινωνία να αποκτήσει σταδιακά εμπειρία και να κατανοήσει ότι οι αποφάσεις που άπτονται του χωρικού σχεδιασμού δεν είναι αρμοδιότητα των «ειδικών» αλλά είναι αρμοδιότητα του κάθε πολίτη στα πλαίσια της συλλογικής δράσης.

10. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αραβαντινός, Α. (2007) *Πολεοδομικός σχεδιασμός : Για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου*, Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία.

Βλαστός, Θ. και Αθανασόπουλος, Κ. (2006) 'Εμπόδια για τη συμμετοχή των κατοίκων σε σχεδιασμούς βιώσιμης κινητικότητας: Η περίπτωση του τραμ στην Αθήνα', *Αειχώρος*, 5 (2)

Κριτικού, Χ. (2003) 'Στρατηγικά σχέδια Ανάπτυξης σε πόλεις Μεσαίου Μεγέθους : προκαταρκτική ανάλυση και Συμμετοχικός σχεδιασμός, στο πολεοδομικό συγκρότημα του Βόλου'. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, Τμήμα μηχανικών χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

Νικολή, Α. (2007) 'Ο Συμμετοχικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαμόρφωσης χώρων δασικής αναψυχής. Το παράδειγμα του «βουνού» της Καστοριάς', Διπλωματική εργασία, Τμήμα μηχανικών χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

Παπαγιάννης, Π. (1993) 'Ο Συμμετοχικός σχεδιασμός και η Αυτοδιοίκηση', στο Βρυχέα, Α. και Λωράν, Κ. (επ), *Συμμετοχικός σχεδιασμός : Θεωρητικές διερευνήσεις, Ιστορία ιδεών και των πρακτικών, Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Τ.Ε.Ε.

Σιδηρόπουλος, Γ. (2006) *Εισαγωγή στη Γραφική Σημειολογία, Θεματική Χαρτογραφία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Σκάγιαννης, Π. (2001) 'Σημειώσεις για το Σχεδιασμό'. Στο Μεριάτος, Η. και Σκάγιαννης, Π. 'Χωροταξία: Θεωρίες, Τεχνικές, Πολιτική' τεύχος σημειώσεων για το μεταπτυχιακό μάθημα 'Χωροταξία: Θεωρίες, Τεχνικές, Πολιτική' του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών του ΤΜΧΠΠΑ/ΠΘ.

Στρατηγέα, Α. (2009) 'Συμμετοχικός σχεδιασμός και βιώσιμη τοπική ανάπτυξη. Μια μεθοδολογική προσέγγιση', στο *Πρακτικά 2^ο Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης*, τόμος 1, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Τσιλιμίγκας, Γ. (1998) 'Συμμετοχικές Διαδικασίες στο χωρικό σχεδιασμό', Διπλωματική εργασία, Τμήμα μηχανικών χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης,

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Χριστοφιλόπουλος, Δ. (2002) Πολιτιστικό Περιβάλλον – Χωρικός Σχεδιασμό και Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αθήνα: Εκδόσεις Σακκουλάς.

Heywood, A. (2006) *Εισαγωγή στην Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Arnstein, Sherry. R. (1969) 'A ladder of citizen participation', *Journal of the Royal Town Planning Institute*, Vol. 35 (4).

Bittle, S., Haller, C. και Kadlec, A. (2009) 'Promising Practices in Online Engagment', Center for Advances in Public Engagement, Occasional Paper, No. 3

Carver, S., Evans, A., Kingston, R. and Turton, I. (2000) 'Accessing Geographical Information Systems over the World Wide Web: Improving public participation in environmental decision-making', *Information, Infrastructure and Policy*, 6. 157-170.

Carver, S., Evans, A., Kingston, R. and Turton, I. (2001) 'Public participation, GIS, and cyberdemocracy: evaluating on-line spatial decision support systems', *Environment and Planning B: Planning and Design*, 28 (6) 907-921

Carver, S. (2001) 'The future of participatory approaches using geographic information: developing a research agenda for the 21st Century', *URISA Journal*, 15 (1), 61-71.

Craig, W., Harris, T. and Weiner, D. (Eds) (2002) *Community Participation and Geographic Information Systems*, New York: Taylor and Francis.

EOMF (European Observatory of Mountain Forests), (2006) *The new generation of watershed management programmes and projects : a resource book for practitioners and local decision-makers based on the findings and recommendations of an FAO review*, Rome: Food and agriculture organization of the United nations (FAO)

Faludi, A. (1973) *A Reader in Planning Theory, Urban and Regional Planning Series*, Volume 5, Oxford: Pergamon Press,.

Giles, J. (2005) 'Internet encyclopedias go head to head', *Nature*, vol. 438 no 531.

Hanzi, M. (2007), 'Information technology as a tool for public participation in urban planning: a review of experiments and potentials', *Design Studies*, Volume 28, Issue 3.

Healy, P. (2006) *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Innes, J. and Booher, D. (2000) 'Public participation in planning: new strategies for the 21st century', Working Paper 2000-2007, University of California, Berkeley, Institute of Urban and Regional Development.

Kingston, R., Carver, S., Evans, A. and Turton, I. (2000) 'Web-based public participation geographical information systems: an aid to local environmental decision-making', *Environment and Urban Systems*, 24 (2) 109-125

Kingston, R. (2002) 'Web based PPGIS in the United Kingdom, στο Craig, W., Harris, T. and Weiner, D. (Eds) (2002) *Community Participation and Geographic Information Systems*, New York: Taylor and Francis.

Kingston, R. (2006) 'The role of participatory e-planning in the new English local planning system', Association of Collegiate Schools of Planning, 47th Annual Conference, Fort Worth, Dallas, Texas.

Kingston, R. (2007) 'Public participation in local policy decision-making: the role of web-based mapping', *The Cartographic Journal*, 44(2), 138-144.

ODPM, (2002) 'Participatory planning for sustainable communities, international experience in mediation, negotiation and engagement in making plans', London: ODPM.

ODPM, (2004), 'e – transformation programme : e – planning blueprint', London: ODPM.

ODPM (2005) 'New localism – citizen engagement, neighborhoods and public services: evidence from local government', London: ODPM.

ODPM, 2006, 'Spatial plans in practice: achieving successful participation using ICT', London: ODPM.

OECD (2001) 'Citizens as partners: information, consultation and public participation in policy-making', Paris: OECD.

OECD (2003) 'Promises and problems of e-democracy: challenges of online citizen engagement', Paris: OECD.

Petts, J. and Leach, B. (2001) 'Evaluating methods for public participation: literature review', R&D Technical Report E2-030, University of Birmingham.

Renn, O., Webler, T., Rakel, H., Dienel, P. and Johnson, B. (1993) 'Public participation in decision making: A three-step procedure', *Policy Sciences*, Vol 26, 189-214

Sanoff, H. (2000) *Community Participation Methods in Design and Planning*, New York: John Willey and Sons, Ins.

Stern, E., Gudes, O. and Svoray, T. (2009), 'Web-based and traditional public participation in comprehensive planning: a comparative study', *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36 (6) 1067 – 1085

Steinmann, R., Krek, A. and Blaschke, T. (2004) 'Analysis of online public participatory GIS applications with respect to the differences between the US and Europe', 24th Urban Data Management Symposium, Chioggia, Italy.

Steyaerd, S. and Lisoir, H. (2005) 'Participatory methods toolkit – A practitioner's manual', King Baudouin Foundation, Flemish Institute for science and Technology Assessment.

Tapscott, D. και Williams, A. (2008), *Wikinomics: How Mass Collaboration Change Everything*, London: Atlantic Books.

Viégas, F., Wattenberg, M. and Dave, K. (2004) 'Studying cooperation and conflict between authors with history flow visualizations', international conference for human-computer interaction, Vienna

Wien, J., Otjens, A., van der Walm, T. (2003) 'ICT tools for participatory planning', EFITA conference, Debrecen, Hungary

Διαδικτυακοί τόποι

Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών: <http://www.itu.int>

Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ): <http://www.eett.gr>.

Καρούνος, Θ. (2009) 'Δύο βασικές αντιφάσεις των social media και μια υπόσχεση', Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.karounos.gr/blog/?p=55>> [πρόσβαση 19 Μαΐου 2010]

Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας, (2010) 'Ταυτότητα χρηστών Internet στην Ελλάδα'.

Διαθέσιμο στο: <URL: [http://www.observatory.gr/files/meletes/..](http://www.observatory.gr/files/meletes/)> [πρόσβαση 15 Ιουνίου 2010]

Wikipedia, 'Collaborative writing'

Διαθέσιμο στο: <URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Collaborative_writing> [πρόσβαση 12 Μαΐου 2010]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000104708